

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE 1982

**HISTORIA
UNIVERSITATIS CAROLINAE
PRAGENSIS
PŘÍSPĚVKY
K DĚJINÁM UNIVERZITY KARLOVY**

OBSAH

Články

- 7 František Šmahel, Univerzitní kvestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského
43 Ivana Raková, Činnost pražské univerzity v době bavorského kralování v Čechách (1741—1743)
65 Martin Svatoš, Univerzitní působení filologa Josefa Krále

Recenze a úvahy

- 111 Úvaha nad knihou Jiřího Kejře, Mistři pražské univerzity a kněží táborští. Blanka Zilynská
119 O korespondenci Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Ivan Hlaváček

Referáty a zprávy

- 125 Letopis Moskovskogo universiteta 1755—1979 (Jan Havránek)
126 Tomáš Srogoň, Josef Cach, Jozef Mátej, Jozef Schubert, Dejiny školstva a pedagogiky (Jan Havránek)
127 Winfried Baumann, Die Literatur des Mittelalters in Böhmen (Peter Čornej)
128 Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praeussitici et hussitici illustrantia. Ed. Jaroslav Eršil (Michal Svatoš)
130 Ryszard Palacz, Filozofia Polska wieków średnich (Michal Svatoš)
131 Jerzy B. Korolec, Filozofia moralna (Michal Svatoš)
131 Pozdněstředověké univerzitní studentstvo ve střední Evropě (Ivan Hlaváček)
133 F. Skřivánek, M. Skřivánek, Franchimontové z Frankenfeldu a jejich erby (Ivana Raková)
134 Miloš Jůzl, Otakar Hostinský (Jiří Pešek)
135 Studie o rukopisech 19 (Michal Svatoš)
136 Husitský Tábor 4 (Michal Svatoš)
137 Documenta Pragensia 2 (Jan Havránek — Michal Svatoš)

Cizojazyčná resumé

- 40 František Šmahel, Universitätsquästionen und Polemiken des Magisters Hieronymus von Prag
63 Ivana Raková, Die Tätigkeit der Prager Universität in der Periode der bayerischen Regierung in Böhmen (1741—1743)
107 Martin Svatoš, Die Tätigkeit des Philologen Josef Král an der Prager Universität

UNIVERZITNÍ KVESTIE A POLEMIKY MISTRA JERONÝMA PRAŽSKÉHO

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Úvod	7
1. Heidelberské polemiky, Scutum fidei a nedochované kvestie	8
2. Kvestie UAPR a dvojí polemika s mistrem Blažejem Vlka	11
3. První domnělá polemika mistra Blažeje Vlka a nedochovaná Jeronýmova kvestie UUSP	18
4. Druhá domnělá polemika mistra Blažeje Vlka a její vztah ke zdvojené Jeronýmové kvestii USFU—USEA	22
5. Záhada kvestie UMAQ	27
6. Dvě nové kvestie Jeronýma Pražského: UUTI a UMPP	32
Závěr	38
Seznam zkráceně citovaných kvestií	39
Zusammenfassung	40

ÚVOD

Přes všechny nástrahy, omyly a pochybnosti přestává být písemnictví českého pozdního středověku literaturou bez autorů.¹⁾ Více než stoleté úsilí badatelů na poli literárněvědného, kodikologického i husitologického studia postupně vrací do kulturního povědomí nejen jednotlivá anonymní díla, ale i jejich autory. Platí to v první řadě o rozsáhlé literatuře publicistické a odborně naukové, jež zvláště v husitském období byla a je průvodkyní většiny společenských zápasů. Dobově aktuální i bojovný ráz těchto děl si přímo žádal autorského sebevyjádření. Ačkoliv většina pamfletů a satir byla záměrně anonymní, současníci přece jen nejednou tušili, kdo se za nimi skrývá. Jinak tomu bylo s učenými polemikami na univerzitní půdě, kde protivníci jako „rytíři vzdělanosti“ proti sobě vystupovali s otevřeným hledím. A přesto právě masa anonymně dochovaných děl univerzitní provenience nejdéle zůstávala nejistou půdou, na niž nebylo radno vstupovat. Bez odvahy není však poznání a to zase se neobejde bez omylů. Optimistický smysl úvodních

¹⁾ Srov. J. VILIKOVSKÝ, *Literatura bez spisovatelů?*, in *Písemnictví českého středověku*, Praha 1948, s. 13—25 a další zde shromážděné a dosud podnětné úvahy.

Autoři

PhDr. Petr Čornej, Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV
PhDr. František Šmahel, CSc., Muzeum husitského revolučního hnutí, Tábor
PhDr. Ivana Raková, Archív Univerzity Karlovy
PhDr. Martin Svatoš, Památník národního písemnictví
PhDr. Blanka Zilynská, Archív Univerzity Karlovy
doc. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
doc. PhDr. Jan Havránek, CSc., Archív Univerzity Karlovy
PhDr. Michal Svatoš, Archív Univerzity Karlovy
PhDr. Antonín Kostlán, Archív Ústřední rady odborů
PhDr. Jiří Pešek, Archív hlavního města Prahy

slov váže se zatím spíše k celku než k jednotlivostem, neboť i nadále budou panovat rozpaky a spory o atribuce jednotlivých děl. Zda tomu tak bude i v případě spisů, o nichž soudím, že vzešly z literární dílny mistra Jeronýma Pražského, ukáže čas a další výzkumy. Systematický doktrinální rozbor nových Jeronýmových děl ponechávám do monografie, kterou bych chtěl zakončit mnohaletou pouť za životem a dílem muže, za nímž stojí za to jít.

1. HEIDELBERSKÉ POLEMIKY, SCUTUM FIDEI A NEDOCHOVANÉ KVESTIE

Každý mistr „actu regens“ středověké fakulty „artium“ musel se podle statut zúčastnit během studia i během své pedagogické činnosti řady disputací. Většina těchto kvestií a sofismat se nedochovala, neboť jen zřídka školské a mistrovské disputace vybočily z kolejí každodenní rutiny. Kdybychom z tohoto hlediska chtěli doplnit soupis literární pozůstalosti mistra Jeronýma Pražského, šlo by z větší části o výčet desiderátů.²⁾ Některé z těchto nedochovaných kvestií přitom vzbudily mimořádný ohlas. Platí to hned o prvním velkém Jeronýmově vystoupení na pařížské Sorbonně, o němž vypovídal před vídeňským inkvizičním tribunálem v září 1410 mistr Petrus Pergochsl. Z kontextu protokolu je zřejmé, že se kvestie zabývala idejemi v boží mysli.³⁾ Povšechně tuto informaci potvrzují další dva účastníci pařížských disputací. Kancléř Jean Gerson tak učinil jednak v Kostnici, jednak později ve dvou svých spisech, jeho synovec a doktor teologie Gilles Charlier pak ve svém protihusitském vystoupení na basilejském koncilu. Naproti tomu o kolínských disputacích víme jen nepřímo z celkového svodu realistických bludů v kostnických žalobních člancích a z Mladeňovicova záznamu Jeronýmova výslechu před komisí „in causa fidei“ dne 23. května 1415.⁴⁾

Nejvíce jsme zpraveni o několikadenních disputacích, jež v dubnu 1406 Jeroným měl v artistickém lektoriu heidelberské univerzity.⁵⁾ Vstup-

²⁾ F. M. BARTOŠ — P. SPUNAR, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965, s. 277—289, nedochované projevy č. 348 až 352.

³⁾ L. KLICMAN (ed.), *Processus iudicarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae a. 1410—1412*, Praha 1898, s. 22.

⁴⁾ Srov. V. NOVOTNÝ (ed.), *Prameny dějin českých VIII*, Praha 1932, s. 342, Mgr. GLORIEUX (ed.), *Jean Gerson Oeuvres complètes*, vol. II. *L'Oeuvre épistolaire*, Paris—Tournai—Rome—New York 1960, s. 278 [Gersonův dopis neznámému minoritovi ze 7. 12. 1426], E. Du PIN (ed.), *Johannis Gersonii Opera omnia IV*, Antverpiae 1706, pag. 827 [zmínka ve spisu *De modis significandi et concordia metaphysicae*]. Charlierovo svědectví třeba brát s rezervou, neboť pochází od chlapce, jemuž bylo asi čtrnáct let. Jeho znění vydal J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Tomus XXIX, faksimilové vyd. Paris—Leipzig 1904, sl. 964. Ke kolínským disputacím Jeronýmovým H. von HARDT (ed.), *Magnum oecumenicum Constantiense concilium*, Tomus IV, Mainz 1698, sl. 645 a NOVOTNÝ, *Prameny VIII*, s. 342.

⁵⁾ K Jeronýmově pobytu v Heidelberku F. ŠMAHEL, *Jeroným Pražský*, Praha 1966, s.

ni kvestie UVGS se dochovala ve dvou opisech. Mladší pochází až z 18. století a je doslovným přepisem textu z basilejské Univerzitní knihovny.⁶⁾ Nasvědčuje tomu i shodné dochování fragmentu protijeroným-ovské polemiky z pera mistra Jana Lagenatora z Frankfurtu v obou rukopisech. Nedlouhý text končí naprosto stejně uprostřed věty, z čehož lze usuzovat, že již písař basilejského kodexu z počátku 40. let 15. století neměl před sebou úplné znění polemiky.⁷⁾ Ta ho zaujala nejen tím, že mířila proti známému českému kacíři, ale i osobou Jana Lagenatora, autora militantních spisů proti heretikům a čarodějnicím.⁸⁾

Obrazec s tzv. Štítem víry, kterým Jeroným v Paříži, Heidelberku i v Praze názorně vykládal tajemství sv. Trojice s pomocí viklefských univěrsálií „in re“ se sice dochoval ve více rukopisech, nikoli však ve všech, jež uvádí jejich poslední výčet v Soupisu pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského.⁹⁾ Jeden z těchto textů, podle něhož vydal variantu Jeronýmova Štítu víry Konstantin Höfler, je třeba ještě identifikovat.¹⁰⁾ Záhadou stále zůstává, zda Jeroným pouze doplnil starší triangulární schéma sv. Augustina, či zda je tvůrcem archetypu trojúhelníkového štítu. Mladší vyobrazení sv. Trojice v podobě trojúhelníku znám jednak z francouzských modliteb z počátku 16. století, jednak z deskové malby neznámého původu v leningradském Muzeu dějin náboženství a ateismu. V obou případech spojovací pásky zaznamenávají pouze základní vztahy mezi jednotlivými osobami božské Trojice, nikoli tedy další Jeronýmovy analogie z živé a neživé přírody.¹¹⁾

69—76 a *Leben und Werk des Magisters Hieronymus von Prag*, Historica XIII, 1966, s. 91—93.

⁶⁾ Srov. F. ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348—1500*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1980, s. 44, 175/A—B. Pařížský rukopis BN Lat. 1508 jsem na místě porovnal s fotokopii kodexu Basel UB A VIII 24, za jejichž obstarání jsem zavázán díky dr. P. Spunarovi.

⁷⁾ Více k tomu ŠMAHEL, *Verzeichnis*, s. 54, 233/A—C, kde ještě další opis z 18. století, a to opět na základě basilejského rkp.

⁸⁾ J. TRÍŠKA, *Retorický styl a pražská univerzitní literatura ve středověku*, Praha 1975, s. 76 usoudil, že Johannes Lagenator studoval v Praze, neboť 15. září 1397 jistý Johannes de Frankfordiis byl jako poslední lokován při bakalářském examenu (MUPR I—1, s. 327). Kdyby tomu tak bylo, znali by se oba již z Prahy. Tomu je však na překážku, že Jan Lagenator byl již o rok dříve *mag. artium* v Paříži. K tomu srov. H. HEIMPEL, *Drei Inquisitions-Verfahren aus dem Jahre 1425*, Göttingen 1969, s. 148—150.

⁹⁾ BARTOŠ — SPUNAR, *Soupis*, s. 281, č. 337, poslední stav ŠMAHEL, *Verzeichnis*, s. 53, 226/A—F.

¹⁰⁾ K. HÖFLER (ed.), *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen III*, Wien 1855 [FRA SS VII—3], s. 20. Přestože mi rešeršemi i fotokopii vatikánských a mnichovských sbírek vypomáhali P. De Vooght, F. Seibt, a V. Cinke, jimž zde znovu děkuji za jejich ochotu, nepodařilo se mi zatím Höflerovu předlohu zjistit. Podobně jsem dosud nemohl ověřit svědectví H. FINKE, *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils II*, Münster 1923, s. 297, že Jeronýmův štít otiskl již Abraham BZOVIVUS, *Annalium ecclesiasticorum...* Tomus XV, 1622, pag. 504—507.

¹¹⁾ Reprodukce z francouzských modliteb v díle *Katolicyzm średniowieczny*, Praca zbiorowa pod red. J. KELLERA, Warszawa 1977, s. 391, obr. 6 (bez bližších údajů o starém tisku). Podle laskavého sdělení akademika V. I. Rutenburga nelze provenienci leningradské desky blíže určit.

Z doby Jeronýmova působení v Praze citelně postrádáme zvláště kvestie, které přednesl na kvodlibetech v letech 1410 a 1412. Z první kvestie se díky Husově kvodlibetní příručce dochoval alespoň název,¹²⁾ v případě kvodlibetu Michala z Malenic známe jen nedávno publikované Jeronýmovo vystoupení při diskusi ke kvestii „principalis“.¹³⁾ Protože nás tu zajímají jen kvestie a k nim se vážící polemiky,¹⁴⁾ a protože o možnostech identifikace některých děl tohoto učeného žánru bude řeč ještě v následujících kapitolách, zbývá zmínit jen dva projevy, s nimiž si zatím husitské bádání neví rady.

Nedochování prvního z nich je nesporně velikou ztrátou, neboť šlo o pozici týkající se viklefského pojetí eucharistie. V odpovědi na 33. článek druhé kostnické obžaloby Jeroným sice popřel, že kdy diskutoval o eucharistii česky, připustil však, že *una vice respondebat ad certam questionem philosophicam. Quam questionem dividit in quatuor partes, et tunc contextuit certas conclusiones in vulgari Bohemico. Et in presencia multorum laicorum.*¹⁵⁾ Žádná z dochovaných Jeronýmových kvestií není ve svém zpracování rozdělena do čtyř artikulů, z čehož plyne, že tu máme co činit s dílkem, jež se dosud nepodařilo zjistit.

Proposice *De motu*, o níž zachovala zmínku promluva *Quere bonos mores*, předcházela bakalářské promoci dvou Mikulášů. Pokud autorem promluvy byl Hus, což není jisté, uskutečnily se oba akty 11. března 1401, kdy současně determinovali Mikuláš z Jistebnice a Mikuláš z Miličina. V tomto případě by proposice nepocházela od Jeronýma Pražského, který v té době ještě nebyl mistrem „artium“. Jediným Jeronýmem, jenž by jinak přicházel v úvahu, byl Hieronymus Zeydenberg de Vratislavia, mistr svobodných umění z roku 1399. Zeydenbergova kariéra byla poměrně strmá. Studium práv započal sice v Praze, doktorát však nejspíše získal v Itálii, kde se záhy uplatnil u římské kurie.¹⁶⁾ Proto se mi zdá téměř nemožné, že by tento mnohoobročník a patrně již bakalář práv disputoval na pražské artistické fakultě otázku ze souboru knih Aristot-

telovy Fyziky. Nabízí se však ještě třetí možnost, že totiž k oběma aktům došlo v březnu 1412 a že disputantem nebo přednášejícím byl novopečený mistr svobodných umění Jeroným z Vojkovic, který příslušné zkoušky složil v obvyklém únorovém termínu. Datum Jeronýmovy inceptce je v děkanských aktech opomenuto. Pět z jeho kolegů promovalo v březnu, a to ve dnech, kdy souběžně probíhaly bakalářské determinace. Z dvanácti uchazečů o bakalářský titul byli tři Mikulášové! A protože ani u jednoho z nich opět neznáme datum determinace, lze připustit možnost, že dva z těchto Mikulášů determinovali ve stejný den, kdy Jeroným z Vojkovic završil svou mistrovskou promoci inceptcí, tj. krátkou lekcí. Pokud tomu tak bylo, nebylo by vyloučeno ani Husovo autorství promluvy *Quere bonos mores*, neboť vůdce českého reformního hnutí v březnu 1412 prokazatelně přebýval v Praze.¹⁷⁾

2. KVESTIE UAPR A DVOJÍ POLEMKA S MISTREM BLAŽEJEM VLKEM

Podobně jako heidelberská kvestie UVGS je i pražská kvestie UAPR zcela nesporně Jeronýmovým dílem. Zadání této otázky na kvodlibetu 1409 dosvědčuje jednak kniha příprav mistra Matěje z Knína, jednak výpověď svědků ve vídeňském procesu. Zpracování kvestie je sice známo jen z jednoho opisu, ten se však dochoval v nanejvýš významném a spolehlivém rukopise SK ČSR X E 24. Do třetice potvrzuje Jeronýmovo autorství závěrečný přípisek: *Expliciunt dicta reverendi magistri Jeronimi de Praga anno domini 1409 in quodlibet reverendi magistri Matye de Knin enunciata . . .*¹⁸⁾

Povinné repliky se Jeroným dočkal od přítele kvodlibetáře, který se pravděpodobně spokojil několika málo připravenými námitkami ze své příručky.¹⁹⁾ Téměř všechna literatura o Knínově kvodlibetu a o Dekretu kutnohorském soudí, že se proti některým Jeronýmovým závěrům vyslovil i jeden z nejstarších členů mistrovského sboru, doktor Blažej Vlk.²⁰⁾ Ověř-

¹²⁾ Srov. J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 143–144, č. 40.
¹³⁾ F. ŠMAHEL, *Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku 1412*, AUC–HUCP XXI/1, 1981, zvl. s. 40–41, 51.
¹⁴⁾ Pomíjím tu univerzitní výklady a proslovy, jimiž jsem se zčásti zabýval dříve. Srov. *Pramen Jeronýmovy Chvály svobodných umění*, Strahovská knihovna 5–6, 1970–1971, s. 169–180 a *Husitská „Collecta de probationibus propositionum“ v rukopise SK ČSR VIII F 16*, in Pocta dr. Emmě Urbánkové, Praha 1979, s. 365–389. K dalším spisům BARTOŠ – SPUNAR, *Soupis*, s. 287–289.

¹⁵⁾ HARDT, *Magnum oecumenicum Constantiense concilium*, IV, sl. 752 a NOVOTNÝ, *Prameny VIII*, s. 309.
¹⁶⁾ Srov. A. SCHMIDTOVÁ–VIDMANOVÁ, *M. J. Hus, Universitní promluvy*, Praha 1958, s. 62 a 65, pozn. 1 a s. 224–225, kde o autorství *Quere bonos mores*. Dále srov. MUPR I–1, s. 266–282 a MUPR II, s. 102. Náznak jeho kariéry u kurie lze vysledovat z edice J. ERŠILA, *Acta summorum pontificum res gestas Bahemicas aevi praehussitici et hussitici illustrantia*, 1–2, Praha 1980, podle rejstříku.

¹⁷⁾ Srov. MUPR I–1, s. 418 (zápis lokace Jeronýma z Vojkovic při mistrovských zkouškách) a s. 419 (bakalářské zkoušky: Nicolaus de Kalis, Nicolaus de Poznonio, Nicolaus de Znoyma). K Husovu pobytu v Praze v březnu 1412 V. NOVOTNÝ, *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praha 1920, s. 116–117, č. 40. Ke sporým údajům pražských statut o mistrovské promoci F. KAVKA, *Organizace studia na pražské artistické fakultě v době předhusitské*, AUC–HUCP VIII/1, 1967, s. 25.

¹⁸⁾ ŠMAHEL, *Verzeichnıs*, s. 26–27, 60/A–B. Důvody mluvící pro Jeronýmovo autorství kvestie UAPR přesvědčivě shrnul KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 84, pozn. 36. Zde také na s. 82–87 podrobně o Jeronýmově podílu na kvodlibetu 1409. Do třetice J. KEJŘ podal rozbor rukopisu SK ČSR X E 24: *Quodlibetní questie kodexu UK X E 24*, LF 78, 1955, s. 216–221, 79, 1956, s. 63–70 a 228–233.

¹⁹⁾ Proti jiným otázkám je Knínova příprava ke kvestii UAPR velice stručná, pouhých devět řádek [srov. rkp. metropolitní kapitoly pražské I 45, fol. 25v–26r]. Snad i tato okolnost přiměla k polemice mistra Blažeje Vlka.

²⁰⁾ Základní životopisné údaje snesl V. NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I*, Praha 1919, s. 306,

me proto, co o Vlkově replice vypovídají jediní dva zpravodajové, jinak svědci ve vídeňském procesu proti Jeronýmovi. Mistr Johannes de Voburg výslovně popřel, že by se zúčastnil kvodlibetního turnaje, kdy mistr Matěj z Knína argumentoval proti Jeronýmově pozici UAPR. Přítomen byl až další disputaci, neboť *ex post magister Jeronimus voluit replicare contra magistrum Lupum et sic reassumpserit secundario eandem positionem*. Na dotaz, kdy se tak stalo, neurčitě doznal, že někdy *post prandium in die celebri*. Jelikož ve svátečních dnech se podle závazného univerzitního kalendáře většinou nedisputovalo, přichází v úvahu také sobota, jež byla statuty vyhrazena pro řádné disputace.²¹⁾

Druhým svědkem byl pražský a později též vídeňský student Achacius Chenczl ze Salcburku. O Knínově kvodlibetu se nezmiňuje, z čehož lze usuzovat, že i on spolu s jinými Němci toto manifestační vystoupení českých viklefitů bojkotoval. Na otázku, kdy slyšel Jeronýmovu chválu na Viklefa, pravil, že *Jeronimus replicaverit contra magistrum Lupum de universalibus, et sic inducendo argumenta venerit sibi ad propositum*.²²⁾ Ani Chenczl si nepamatoval přesné datum: *Interrogatus, quo anno fuerit factum, dicit, quod post festum Pasce proxime transactum fuerit annus*. Václav Novotný na základě této a dalších indicíí usoudil, že dohra Jeronýmovy kvodlibetní disputace proběhla někdy koncem dubna.²³⁾ Podle Jiřího Kejře došlo ke střetnutí Jeronýma s Vlkem krátce po velikonocích, jež roku 1409 připadly na 9. dubna.²⁴⁾ V týdnu od středy před až do středy po velikonocích se nedisputovalo, takže tuto dobu můžeme pustit ze zřetele. Pro dny od 11. dubna mluví též svědectví Achacia Chenczla, pokud se vztahuje k téže veřejné disputaci.²⁵⁾ Skutečné datum sotva bude možné přesně stanovit, neboť Chenczlovo svědectví lze chápat i tak, že k disputaci došlo před velikonoce. Datum, jež uvádí, se vztahuje k roku 1410, kdy velikonoce připadly již na 22. března. Z toho by pak bylo možné usuzovat též na březen. V každém případě se druhý akt odehrál se značným zpožděním, takže Jeroným musel své vývody rekapitulovat.

Sedlákův objev dvou protijeronýmových polemik zdál se vnést do protichůdných výpovědí potřebný řád. Podle tohoto badatele, který se nad jiné zasloužil o poznání teologických a filosofických textů Husovy

pozn. 4. nověji srov. J. TRÍŠKA, *Literární činnost předhusitské university*, Praha 1967, s. 95, oprava data úmrtí na poslední zmínku: týž, *Studie a prameny k rétorice a k univerzitní literatuře*, Praha 1972, s. 226.

²¹⁾ Srov. KLICMAN, *Processus*, s. 20. O době konání řádných disputací fakultní statuta, MUPR I—1, s. 63 a univerzitní kalendář Ib.

²²⁾ KLICMAN, *Processus*, s. 26.

²³⁾ NOVOTNÝ, *M. Jan Hus I*, s. 350.

²⁴⁾ KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 85 přehlédl, že termín „*post festum Pasce*“ se vztahuje k roku 1410, nikoli 1409.

²⁵⁾ KLICMAN, *Processus*, s. 22 a NOVOTNÝ, *M. Jan Hus*, s. 351, pozn. 2.

doby, Blažej Vlk nejprve shrnul své námitky proti Jeronýmově pozici v textu začínajícím *Deinde procedam sic*. V druhém aktu Jeroným měl zopakovat svou argumentaci ve zdvojené kvestii USFU—USEA, na níž Vlk podle Sedláka reagoval druhou replikou, jejíž fragment má incipit *Item secundo sic arguitur contra idem*.²⁶⁾ Ačkoli v mnoha jednotlivostech si texty kvestii a polemik neodpovídaly, vcelku se Sedláková rekonstrukce jevila naprosto přijatelnou. Stalo se však, co se nedalo očekávat. Systematický výzkum pramenů k pražskému sporu o „*universalialia realia*“ vynesl na povrch mimo jiné i soubor textů, o němž se důvodně domnívám, že obsahuje celý průběh polemiky mezi Jeronýmem Pražským a Blažejem Vlkem.

Rukopis metropolitní knihovny pražské sign. N 12, který polemiku mezi Vlkem a Jeronýmem dlouho úspěšně skrýval, je typický „*codex mixtus*“ z doby před rokem 1420. Díky poměrně spolehlivému popisu Antonína Podlahy byl již také několikrát využit husitským badáním.²⁷⁾ Nejvíce pozornosti bylo zatím věnováno prvním třem sexternům (fol. 1r—36v), jež obsahují celkem deset příprav ke kvestiím z kvodlibetních příruček Matěje z Knína a Šimona z Tišnova včetně tří sofismat.²⁸⁾ Dále následuje neúplný sextern fol. 37r—45v, kterému se zahy budeme věnovat, a *Expositio I—VIII librorum Physicorum Aristotelis cum textu eiusdem* na fol. 47r až 85r.²⁹⁾ Po několika vakátech nastupuje řada samostatných titulů. Prvním je jeden z mnoha opisů Pálčovy *Replicacio Quidamistarum*.³⁰⁾ Také druhý text, *Disputacio cum Hussitis* Jakuba z Nouvionu, se dochoval v početné skupině rukopisů české a moravské proveniencí. Jeho vydavatel Jan Sedlák rovněž rozebíral následující kvestii UPPD, jež byla nejspíše přednesena na kvodlibetu roku 1416.³¹⁾ Pouze dvě poslední kodikografické jednotky zatím nevzbudily žádný zájem. Na fol. 114r až 117r čteme nejprve rekomendaci při promoci neznámého bakaláře na téma *Esto humilis, liberalis et castus* a konečně na fol. 118r—121v je zapsána rekomendace neznámého rektora začínající *Divino adiunti suffragio*. Závěrečný soupis kvestií na fol. 127r následuje až po pěti prázdných foliích. Vše nasvědčuje, že kodex byl svázán teprve dodatečně, a to bez zjevného sběratelského záměru. Střídání rukou, papíru

²⁶⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory pražské v době Husově*, Studie a texty II, Olomouc 1915, s. 209—211.

²⁷⁾ A. PODLAHA, *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské II*, Praha 1922, s. 383—384, č. 1536.

²⁸⁾ Srov. J. KEJŘ, *Z disputací na pražské universitě v době Husově a husitské*, Sb. hist. 7, 1960, s. 51—53 a *Kvodlibetní disputace*, s. 176, kde odkazy na jednotlivé teze z rukopisu N 12.

²⁹⁾ ŠMAHEL, *Verzeichnis*, s. 106—107, 433/A.

³⁰⁾ Soupis rukopisů a edic podal TRÍŠKA, *Literární činnost*, s. 102.

³¹⁾ J. SEDLÁK (ed.), *Jacobi de Noviano, Magri Parisiensis, Disputatio cum Hussitis*, Brno 1914, výčet rukopisů na s. XIV—XV. K autorství nejnověji KEJŘ, *Z disputací*, s. 53, pozn. 30.

a předkresleného zrcadla odpovídá i tématická různorodost viklefských a protiviklefských textů. O to více by nás zajímal pořadatel sborníku. Jediným vodítkem je sign. H 62 na svrchní kožené vazbě. Dozajista muselo jít o jednu z největších knihoven v Praze. Žádný z dosud známých kolejních a jiných knižních soupisů však tak vysokou signaturu pod písmenem H neviduje.³²⁾

Sextern s fol. 37r—64v nevydává své cenné svědectví lehce. Nikde žádné jméno, nejmenší narážka na okolnosti místa i času. Jediným vodítkem je nadepsaná charakteristika Item na fol. 37r: *Contra universalialia realia: Utrum universalialia realia sunt ponenda?* Hlavní téma se pořadateli sborníku podařilo celkem vystihnout, ušlo mu však, že součástí textu jsou též odpovědi obhajující viklefské pojetí universálií „in re“. Pomineme-li tento přípisek, shledáme v celém kvinternu tři ruce. Písař A psal fol. 37r—39v, 45r a glosy s dodatky na fol. 40r—44r. Základní text na fol. 40r až 44r patří písaři B a konečně poznámky o universáliích na fol. 46v byly připsány rukou C nejspíše až po svázání sborníku.

Co do obsahu se sextern skládá ze tří hlavních částí. První díl na fol. 37r—38r je uvozen nadpisem: *Contra opinionem propriam argumenta*. Následuje čtrnáct dodatečně pořadatelem očíslovaných argumentů. Po prázdné straně 38v přichází řada na odpovědi (*Soluciones argumentorum*), jež jsou zapsány na fol. 39r—39v a zbytek dále na fol. 45v. Třetí část (fol. 40r—44r) tvoří záznam disputace pořázený téměř jistě přímo v univerzitní posluchárně. Ke každé námitce je hned přiřazena odpověď. Jelikož po každé dvojici je zprvu volné místo, lze předpokládat, že i při disputaci tēte à tēte protivník přednesl celý sled námitek, na něž pak navázaly odpovědi. Jak disputace nabývala na živosti a tempo řeči se zrychlovalo, písař B již nestačil vše zaznamenat. Místy proto opomenul vynechat dostatek místa, takže v několika případech měl potíže vepsat odpověď do příslušné mezery (příznačně tomu tak je např. na fol. 40v).

Disputace neprobíhala zcela improvizovaně. Oponent měl námítky nejen předem připravené, ale i utříděné do několika okruhů. První celek se dotýkal ústřední otázky (*Contra titulum questionis arguitur sic*), následovaly *Argumenta sophistica*, námítky *Contra articulos*, výhrady proti některým částem kvestie uvozené incipity odstavců (*Supposita distincione, Non eadem ratione*) a konečně několik argumentů *Contra correlaria*. Písař B přes všechnu snahu vždy odpověď přesně nepostihl, a proto písař A dodatečně některé repliky doplnil a upřesnil. Formule v první osobě singuláru nade vši pochybnost dokazují, že písař A byl nejen respondentem, ale nutně i autorem úseku *Soluciones argumentorum*. Typické uvození těchto dodatečných přípisů *Ad hoc dico*,

³²⁾ Srov. I. Hlaváček, *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích*, Praha 1965 a doplňky v *Mediaevalia Bohemica* 1, 1969, s. 306—315.

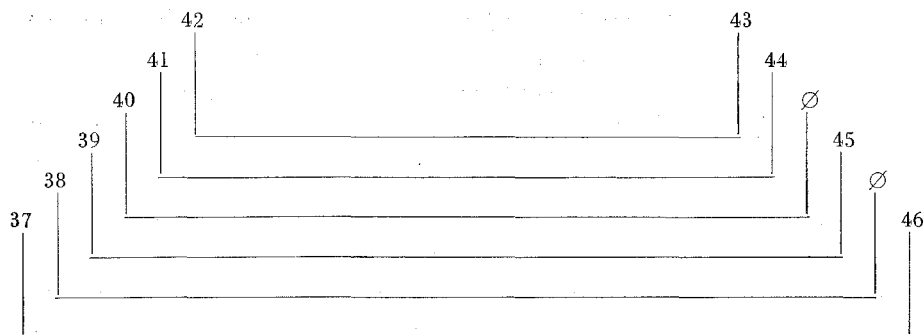
Hoc dico, Concedo, Respondeo negando by samy o sobě ještě nemusily být průkazné. Povahu důkazu mají přípisky formulované naprosto jednoznačně. Na fol. 44r písař B příkladně zapsal oponentovu větu: *Dicit, quod propositio in qua predicatur signum de signo est falsa*. Písař A k tomu dodatečně nadepsal: *Non bene asseruit, quia correlarium meum fuit: omnis predicacio signorum ad invicem est falsum*. Je tedy zřejmé, že autorem kvestie, respondentem a písařem A byla jedna a táž osoba.

Útlá složka pěti dvoulistů dává nahlédnout do pracovny univerzitního mistra-regenta a jeho pomocníka.³³⁾ Krok za krokem lze sledovat našeho mistra od chvíle, kdy se mu dostaly do rukou teze jeho oponenta. Předpokládám, že šlo o jednu z kopií vyvěšených na vratech mistrovských kolejí spolu s výzvou k disputaci. Mistr nejspíše vyhlášku sundal a po přečtení ji znovu vyvěsil. Zda k ní připojil i své odpovědi a zda je případně nechal rozepsat ve více exemplářích s jistotou nevíme. V každém případě mistr začal prepisovat argumenty svého odpůrce na tři předem připravované dvojlisty opatřené jemným zrcadlem. Dopsal první dvoustranu (dnes fol. 37r—v), a protože zamýšlel k námitkám připsat odpovědi, pokračoval na vsunutý dvojlist. Oponentův text skončil hned na jeho první straně (38r), následující stranu nechal prázdnou a předem připravené *Soluciones argumentorum* začal prepisovat na třetí vložený dvoulist. Odpovědi si vyžádaly rovněž tři strany, dnešní fol. 39r—v a 45r. Složku těchto tří dvoulistů (ternio) si náš mistr vzal sebou do posluchárny, kde mu posloužila jako příprava k disputaci. Jeho pomocník si mezitím připravil další tři dvoulisty, na něž během aktu zapsal průběh diskuse (dnešní fol. 40r—44r). Z nedbalosti anebo z nedostatku času opomenul opatřit své ternio shodným zrcadlem, takže obě části se od sebe zřetelně odlišují. Vložením pomocníkovy složky do rozevřeného mistrova ternia vznikl sextern. Tím však záznam diskuse od sebe oddělil odpovědi 1 až 12 a 12 až 14 tzv. *Soluciones argumentorum*. Aby komplikacím nebyl konec, byla ještě před foliací dvě nepopsaná folia vyříznuta, takže co do foliace jde vlastně o kvintern. Původní složení dnešní neúplné složky zachycuje schéma na str. 16.³⁴⁾

Postup, který jsem zvolil při výkladu, neodpovídá sledu poznání. Ve skutečnosti jsem nejprve zkoumal narážky textu, citace konklusí, korelarií i argumentů a srovnával je s abecedně i věcně utříděnými rozpisy jednotlivých, předem zvolených textů. Jakmile vyšlo najevo, že Item

³³⁾ Připomínám zde jiný pramen tohoto druhu, Husův předběžný náčrtek kostnických projevů, na který upozornili P. SPUNAR, *Nový autograf M. Jana Husí*, LF 82, 1959, s. 235 až 238 a A. MOLNÁR, *Pohled do Husovy literární dílny*, ib. s. 239—246.

³⁴⁾ Vyříznuta byla ještě dolní nepopsaná část dnešního folia 44r—v. Za účinnou pomoc při rekonstrukci původního sexternu jsem zavázán díky příteli Pavlu Spunarovi. Za cenné připomínky vděčím i oběma recensentům, dr. Jiřímu Kejřovi, CSc. a doc. Ivanu Hlaváčkoví.

na fol. 37r—46v kapitolního rukopisu N 12 vykazuje shody s okruhem kvestí Jeronýma Pražského, podrobil jsem text zevrubné srovnávací analýze. Nejméně záchytných bodů z textologického hlediska obsahují první dvě části, tj. *Contra opinionem propriam argumenta* a *Soluciones argumentorum*. Jinak tomu ovšem je z hlediska doktrinní komparace. Pro potřeby této textologické studie stačí říci, že námítky vycházejí z aristotelovské tradice a že vyjadřují stanovisko tzv. umírněného realismu ve sporu o „universalia realia“. Naproti tomu autor odpovídky jednoznačně dává přednost viklefskému pojetí a v tomto duchu také vyvrací oponentovy námítky.³⁵⁾

Prvou verifikovatelnou oporu poskytuje hned počátek záznamu disputatione na fol. 40r uvozený nadpisem *Contra titulum questionis arguitur sic: A parte nullius rei est necessarium fore universalia, nec ponere*. Z téměř tisíce kvestí v mé sbírce jen jedna odpovídala svým titulem, a to kvestie UAPR, kterou Jeroným Pražský přednesl na kvodlibetu Matěje z Knína v lednu 1409: *Utrum a parte rei universalia sit necessarium ponere pro mundi sensibilis armonia*.³⁶⁾ Slibný začátek další očekávání nezklame. V partii *Contra articulos* na fol. 42r oponent říká hned na počátku: *Si aliquid universale formale vel materiale alcius vel bassius obiectat intellectum, ergo est dare maximum obiectum quod sic, vel maximum quod non...* Jeroným skutečně kvestii UAPR rozdělil na dva artikuly: *Articulus primus erit de universalibus ex parte rei formalibus, que obiectant intellectum secundum alcius et bassius. Secundus articulus erit de universalibus materialibus, que precipue obiectant sensus...* (Sedlák 215).

Shody a narážky jdou rychle za sebou, přesně ve sledu kvestie UAPR. Ke konfrontaci vybírám následující paralely:

³⁵⁾ K rozdílným přístupům ke kategorii *universalia in re* srov. F. ŠMAHEL, *Jan Hus a viklefské pojetí universálií*, AUC—HUCP XXI/2, 1981, s. 49—68.

³⁶⁾ Vydal ji SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 215.

rkp. N 12, fol. 42v
Contra notabile et contra divisionem rerum et signorum arguitur sic: omnis res est signum et econtra, igitur divisio nulla.

rkp. N 12, fol. 42v
Postea dicit in suppositione: Signum autem voco.

rkp. N 12, fol. 43r
„Supposita distincione“. Item quam ipse supponit quod sit distincio supremorum universalium, mediorum et infimorum.

rkp. N 12, fol. 43r
Item dicit quod nullus est effectus productus nisi presit vel prefuisset productivus...

rkp. N 12, fol. 43r
„Non eadem ratione“. Contra. Unica ratione est conditus homo et asinus, ergo eadem ratione...

rkp. N 12, fol. 43v
Contra correlaria. Tota armonia rerum sensibilium et intelligibilium est incomprehensibilis ab homine, ergo etc...

rkp. N 12, fol. 43v
De ente analogo. Contra. Hoc ens analogum est ens et non econtra...

Sedlák 215

Quantum igitur ad primum articulum nota differentiam rerum atque signorum. Unde res in proposito voco...

Sedlák 215—216

Signum autem voco, quod et seipsum sensui et preter se intellectui aliud representat.

Sedlák 216

Supposita igitur distincione supremorum, mediorum et infimorum universalium formalium...

Sedlák 218

Deus non potest producere aliquem effectum, nisi presit productivus...

Sedlák 218

... quoniam ex Augustini sententia „non eadem ratione conditus est homo qua equus“. Igitur quot species rerum creaturarum distincte sunt, tot rationes eternales...

Sedlák 219

Correlarium unicum sequens ex conclusione: Tota armonia rerum sensibilium supponit armoniam rerum intelligibilium...

Sedlák 219

Noto primo, quod ens analogum est primum creatum communissimum, omnium alium contentivum...

Víme-li již, že autorem kvestie, respondentem při disputaci a písařem A byla jedna a táž osoba, pak také známe i její jméno. Nejen to. Vedle autografu Jeronýma Pražského má husitské bádání nyní k dispozici skutečnou polemiku mezi Jeronýmem a Blažejem Vlkem, neboť celá diskuse se vztahuje ke kvodlibetní kvestii UAPR. Průkaznost všech výše uvedených paralel a korelací stvrzuje následující místo z rukopisu N 12, fol. 43r. Písař B nejprve zaznamenal oponentovu repliku: *Item non necesse est deum omnia facere, igitur non necesse est deum omnia condita facere*. Autor kvestie a respondent co by písař A si při pročitání záznamu dodatečně uvědomil, že oponent ho citoval nepřesně. Nadepsal proto nad uvedenou větu: *Dixi ego „racionabiliter“ facere*. Vyhledáme-li příslušné místo v Sedlákově edici Jeronýmovy kvestie UAPR, skutečně v něm černé na bílém stojí: *Necesse est deum omnia condita r a c i o n a b i l i t e r facere* (Sedlák 218).

Zbývá zjistit, co nový text vypovídá o průběhu disputace. Podle rozdílné povahy záznamu obou hlavních částí, tj. námitek a odpovědí na straně jedné a živé diskuse na straně druhé, se zdá, že máme v rukou dokumentaci druhého aktu polemiky, jejíž počátek se odehrál přímo na kvodlibetu. Po delší době, zřejmě však ještě před velikonoce 1409, se Blažej Vlk rozhodl vyzvat Jeronýma k nové disputaci. Na předem zveřejněné námítce Jeroným odpověděl stejným způsobem. Zápis skutečné disputace se omezil na stručný záznam učené materie. Dílčí repliky, argumentace pomocí Štítu víry a vnější okolnosti, o nichž vypovídali svědci při vídeňském procesu, písař B nestačil zachytit. Podobně jako přípravy ke kázáním, obsahují i přípravy a zápisy disputací většinou jen holou kostru argumentace. S tím nutno počítat. Teprve živé slovo, improvizace schopnosti, mimika, gesta a ohlasy publika dodaly disputaci neopakovatelný vzruch. *Littera scripta* přetrvala, mluvené slovo odplynulo s časem.

3. PRVNÍ DOMNĚLÁ POLEMKA MISTRA BLAŽEJE VLKA A NEDOCHOVANÁ JERONÝMOVÁ KVESTIE UUSP

Zjištění skutečné polemiky mistra Blažeje Vlka z počátku roku 1409 nutně vyvolává otázku, jak si vyložit další dva texty, které jejich vydavatel Jan Sedlák spojil s polemickou odezvou mistra Vlka na Jeronýmovu kvestii při Knínovu kvodlibetu. Oba texty jsou fragmenty, jimž shodně chybí začátek. Kodikologický rozbor rukopisu SK ČSR VIII E 5, v němž se polemiky dochovaly, nepřinesl pro objasnění jejich původní podoby a povahy nic závažného. Aby nevznikly zbytečné nesrovnalosti je třeba uvést, že Sedlák z věcných důvodů obrátil pořadí textů. Jako prvou otiskl polemiku začínající slovy *Deinde procedam sic* (Sedlák 224

až 229), která v rukopise následuje až za fragmentem *Item secundo arguitur contra idem* (Sedlák 258—262). Tento zlomek začíná nahoře na fol. 178r a končí v půli folia 179v, jehož zbývající část je prázdná. Polemika *Deinde procedam sic* začíná nahoře následujícího folia 180r a končí opět uprostřed folia 182v. Skutečnost, že oba texty končí uprostřed strany, nasvědčuje, že patrně nic dalšího nenásledovalo. Chybějící začátky by si bylo možné vysvětlit jejich ztrátou již před anebo při vazbě rukopisného sborníku.³⁷⁾ A protože oba texty na sebe nenavazují ani formálně, ani věcně, budu se jimi zabývat samostatně, a to v pořadí, které jim určil Jan Sedlák.

Jelikož neznámý mistr vyhlašuje v úvodu textu *Deinde procedam sic*, že bude oponovat notabiliím a důvodům mistra Jeronýma a jelikož i v závěru popírá Jeronýmův výklad šesti autorit, jejichž citace je součástí kvestie UAPR, Sedlák měl dostatečné důvody ztotožnit tento zlomek s polemikou mistra Vlka proti Jeronýmově kvodlibetní kvestii. Předně je třeba uvážit možnost, zda proti téže Jeronýmově kvestii UAPR nevystoupil ještě další, jménem nám neznámý mistr. Pokusím se dokázat, že můžeme vyloučit nejen tuto možnost, ale i návaznost polemiky *Deinde procedam sic* na kvestii UAPR. Bez ohledu na vše, co již bylo o Vlkových polemikách napsáno, vnucuje se předně otázka, proč oponent zcela pomínil Jeronýmovy konkluse a korelaria a proč předložil tři vlastní závěry, jež s tématem otázky nemají přímou spojitost. Tuto okolnost, jež by byla v rozporu se všemi pravidly univerzitní disputace, si lze vysvětlit jedině tak, že částečná návaznost polemiky *Deinde procedam sic* s kvestii UAPR svedla pozornost nepravým směrem.

Povšimněme si proto oponentových závěrů nezávisle na kvestii UAPR. Všechny tři závěry mají společné prvky, ve všech se opakují obraty, z nichž je možné rekonstruovat vlastní téma kvestie:

Conclusio 1^a: Universale pro forma denominante est preter animam

Conclusio 2^a: Universale pro subiecto, prout distinguitur contra individuum, non est preter animam.

Conclusio 3^a: Universale pro subiecto est preter animam quantum ad aliquid sui.

Uvedená závěry dávají smysl jedině tehdy, jestliže je budeme považovat za negativní konkluse Jeronýmovy pozice. A skutečně, všechny tyto věty, jak později vysvitne, mají ryze nominalistický ráz, takže není zatěžko uvěřit, že Jeroným tvrdil jejich pravý opak.

Víme-li, jak středověcí učenci při stavbě svých kvestií a polemik postu-

³⁷⁾ V pestrém obsahu sborníku nenalézám nic, co by prozrazovalo jakoukoli spojitost s polemikami. Ničeho si v této souvislosti nevšimla ani poměrně rozsáhlá literatura o jednotlivých textech rukopisu SK ČSR VIII E 5.

povali,³⁸⁾ můžeme se pokusit formulovat otázku, o níž byl spor, takto: *Utrum universale sit preter animam?* Podobně znějících kvestií není v dochovaných textech pražského původu mnoho, takže nic nebránilo hledat další případné souvislosti či závislosti textu *Deinde procedam sic*. Výsledek předčil očekávání, neboť se ukázalo, že větší část polemiky je doslovnou parafrází kvestie Jana Buridana *Utrum universale sit actu preter animam*.³⁹⁾ Závislost Jeronýmova oponenta na Buridanovi šla tak daleko, že ovlivnila celou skladbu polemiky, což je zřejmé již z úvodních vět:

Oponent (Sedlák 224)

Probando universalia realia preter animam rationibus apparentibus, postea ponam aliqua notabilia previa positioni mee, contraria positioni magistri Jeronimi, ex hiis tres conclusiones breves inferam, ultimate solvam rationes suas et meas.

Buridanus (fol. 232r)

Determinacio autem prime questionis continebit tria capitula. In primo ponam rationes probabiles ad utramque partem questionis. In secundo vero declarabo tres conclusiones per quas apparebit quid michi in hac questione videatur dicendum... Postea in tercio capitulo solvam illas rationes in primo capitulo adductas, que videntur illis tribus conclusionibus obviare.

Všechny *rationes* mistr oponent téměř doslovně převzal z uvedené předlohy, i když z dvaceti pěti bodů Buridanových použil pouze šest. Totéž platí i o závěrečných *soluciones rationum*:

Oponent (Sedlák)

Racio 1^a [224] — *solucio* [228]
racio 2^a [224] — *solucio* [229]
racio 3^a [224] — *solucio* [229]
racio 4^a [224] — *solucio* [229]
racio 5^a [225] — *solucio* [229]
racio 6^a [225] — *solucio* [229]

Buridanus (folio)

racio 1^a [232r] — *solucio* [280v]
racio 2^a [232r] — *solucio* [280v]
racio 9^a [232v] — *solucio* [282r]
racio 10^a [232v] — *solucio* [282r]
racio 12^a [232v] — *solucio* [282r]
racio 13^a [232v] — *solucio* [282v]

Známe-li předlohu, usnadní se tím místy i porozumění textu, který zkrácením dostal podobu rébusu, jak tomu příkladně je hned u *racio prima*:

³⁸⁾ K formální výstavbě kvestií KEJŘ, *Z disputací*, s. 47n. a F. ŠMAHEL, *Středověká scholastika jako způsob středověkého myšlení*, in: *Kultura středověku*, Praha 1972, s. 102–104.

³⁹⁾ Kvestie UUSA je prvou ze dvou *Questiones de universalibus Iohannis Buridani*, které dosud nebyly vydány. Cituji podle rukopisu SK ČSR VIII E 11, fol. 232r–243v, k tomu ŠMAHEL, *Verzeichniss*, s. 45, 181/A, kde další literatura.

Oponent (Sedlák 224)

Primo arguitur sic: Id est preter opus anime nostre, ad cuius perpetuitatem ordinatur virtus generativa et de cuius perpetuitate deus habet sollicitudinem; sed species est huiusmodi, igitur etc. Maior est Aristotelis 2° De anima cap. 1°, ubi dicit consequenter, quod sollicitudo divina...

Buridanus (fol. 232r)

Primo ergo, quod species est preter animam secundum esse distinctum ab individuis, quia illud est preter opus anime mee, ad cuius perpetuitatem ordinatur virtus generativa et de cuius perpetuitate deus habet sollicitudinem; sed species est huiusmodi. Adhuc secundum istam distinctionem, quam habet ab individuis, ut patet per Aristotelem 2° De anima et per Commentatorem illo capitulo „Queritur primum de alimento“, ubi dicit Commentator, quod sollicitudo divina...

Tato juxtapozice postačuje k tomu, abychom si učinili představu o kompilativní povaze celé polemiky. Stačí dodat, že mistr oponent z Buridana převzal i své *notabile primum* a v poněkud zkrácené podobě i všechny tři „*conclusiones principales*“.⁴⁰⁾ Nezávislé na předloze je pouze *notabile secundum* rozlišující *suppositio simplex, personalis et materialis*, a dále též výhrady proti Jeronýmovým šesti autoritám. V souladu se symetrickým principem při výstavbě univerzitních projevů mistr oponent použil jen šest *rationes* z Buridanova textu.

Zjištěním předlohy první, údajně Vlkovy, polemiky získáváme rovněž východisko pro hypotetické zařazení textu. Předně lze s velkou pravděpodobností odmítnout souvislost polemiky *Deinde procedam sic* s Jeronýmovou kvestií UAPR. Jediným pojitkem až dosud byla odezva na šest autorit, jež se ve stejném pořadí vyskytují v uvedené Jeronýmově kvestií. Týchž autorit se však Jeroným běžně dovolával i v jiných svých kvestiích,⁴¹⁾ což odpovídalo soudobé disputační praxi. A protože záhy bude příležitost ukázat, že Jeroným své texty skládal z částí použitých ve svých starších dílech, lze pustit spojitost s kvodlibetní kvestií UAPR zcela ze zřetele. Na druhé straně také zatím vyzněla do prázdna snaha identifikovat Jeronýmovu pozici na téma *Utrum universale sit preter animam*. Jelikož by bylo s podivem, kdyby si Jeroným právě tuto otázku vypůjčil od praotce pražských nominalistů, byla mu patrně některým z jeho názorových odpůrců proponována. Příležitostí k tomu bylo dostatek při řádných mistrovských disputacích. Přesto se mi však zdá, že

⁴⁰⁾ Srov. SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 225 a rkp. SK ČSR VIII E 11, fol. 234r–236v.

⁴¹⁾ Platí to zejména o kvestiích USFU a UMAQ, o nichž níže.

tu máme co činit se zcela zvláštním případem. Podle statut artistické fakulty mělo být na schůzi svolané k přijetí mistra cizí univerzity žadatelé přikázáno *quod respondeat ad unam questionem magistro, quem facultas sibi statim deputabit de actu regentibus, in aliquo die festivo, infra decem dies sequentes post prandium, in qua magistri erunt presentes, et arguent, qui possunt.*⁴²⁾ O Jeronýmovi bylo pražským nominalistům dobře známo, jaké pobouření způsobil obhajobou viklefských tézí v Paříži, v Kolíně i v Heidelbergu, a proto většinou svých hlasů mohli snadno prosadit, aby mu zkušební otázku zadal někdo z jejich středu. Jeroným musel předložit zpracování kvestie písemně,⁴³⁾ takže jeho oponent si včas mohl připravit repliku na základě autority, která v Praze i jinde požívala svrchované vážnosti. Textu *Deinde procedam sic* tak nejspíše předcházelo jen oslovení přítomných a řečnické „captatio benevolentiae“. Bylo-li tomu tak, pak se tato polemika nejspíše uskutečnila v Praze na podzim roku 1406, kdy Jeroným požádal artistickou fakultu o nostrifikaci svého pařížského, kolínského a heidelberského mistrovského gradu.

4. DRUHÁ DOMNĚLÁ POLEMKA MISTRA BLAŽEJE VLKA A JEJÍ VZTAH KE ZDVOJENÉ JERONÝMOVĚ KVESTII USFU—USEA

V případě polemiky *Item secundo arguitur contra idem* se především pokusím zjistit, co všechno text vypovídá o kvestii, proti níž vystoupil neznámý nám mistr oponent II.

Počáteční formulace neznámá, že by oponent II. polemizoval s Jeronýmem po druhé. *Item secundo arguitur sic* prostě udává pořadí argumentace. Prvý argument se patrně obracel proti témuž notabile jako argument druhý, popírající Jeronýmovo pojetí kategorií podstaty (*substantia*) a případku (*accidens*). Teprve třetí argument poskytuje pevný záchytný bod, neboť oponent II. napadl vývody, jež známe jako druhé notabile prvního artikulu kvestie UAPR:

Oponent II. (Sedlák 259)
Si decem generalissima dependent ab ente analogo, ergo in aliquo genere cause dependent ab ente analogo... Sed decem generalissima non dependent in aliquo genere cause ab ente analogo...

Jeroným UAPR (Sedlák 219)
Quamvis decem generalissima ab ente analogo dependeant, novem tamen generalissima necesse est ut in prima categoria substantie consistant...

⁴²⁾ MUPR I—1, s. 61.

⁴³⁾ K tomu níže kap. 4, pozn. 50n.

Pořadí notabilií přesně souhlasí, což platí i o prvním „notabile“, které skutečně pojednává *de ente analogo*. Nemělo by však uniknout, že oponent II. udává *articuli secundi*. Z toho předně plyne, že by bylo předčasné uvažovat o přímé souvislosti druhé polemiky s kvodlibetní kvestií UAPR, v níž jsou tato dvě notabilia součástí prvního artikulu. Za druhé je tím vážně otřesena Sedláková domněnka o vztahu druhé polemiky ke zdvojené kvestii USFU—USEA, neboť ani jedna z obou pozicí není členěna na artikuly.⁴⁴⁾

Všechny další výroky oponenta II. ze str. 259 Sedlákovy edice a první dva odstavce z následující strany lze identifikovat jako protiargumenty vyvracející jednotlivé části obsáhlého druhého notabile. Zvláště vítané jsou tu doslovné citace Jeronýmových argumentů, které do jednoho nalezneme na příslušných místech druhého notabile.⁴⁵⁾ V třetím odstavci na str. 260 oponent II. přechází k problematice, která již bezprostředně nenavazuje na předchozí notabilia. Avšak ani zde nejsme dlouho na pochybách, neboť spornou tezi známe hned ze dvou Jeronýmových kvestií:

Oponent II (Sedlák 260)
Item magister infra suam determinationem dixit, quod omnis propositio, in qua predicatur signum de signo est falsa.

Jeroným USEA (Sedlák 258)
Omnis predicatio signorum ad invicem est falsa.

Jeroným UVGS (Neumann 160)
Quamvis predicatio terminorum ad invicem est figura veritatis, tamen non est vera.

Starší Jeronýmova formulace z heidelberské kvestie UVGS dává sice stejný smysl, byla však více vyhrocena proti tamějším terministům. V kvestii, jejíž podobu se snažím postihnout, byla zcela jistě použita varianta *Omnis propositio, in qua predicatur signum de signo est falsa*, neboť v tomto znění se jí oponent II. dovolával dokonce dvakrát.

Poslední část polemiky lze snadno identifikovat, ačkoli i s ní jsou spojeny dvě záhady. Předně není zřejmé, co oponent mínil proloženým výrazem v úvodní větě: *Postea in actu secundo posuit aliquas conclusiones cum correlariis, suam fortificando positionem.*⁴⁶⁾ Sedlák grafickou odlišností tohoto místa mlčky dával najevo, že tím oponent II. (u Sedláka Blažej Vlka) měl na mysli druhé vystoupení Jeronýmovo, jež se odehrálo až po Knínově kvodlibetu. Jelikož však známe skutečnou polemiku mistra Vlka, může výraz *in actu suo secundo* znamenat jediné druhou z dvojice kvestií. A protože se Jeronýmova zdvojená kvestie do-

⁴⁴⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 211.

⁴⁵⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 219—220.

⁴⁶⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 260.

chovala ve dvou rukopisech, nabízí se otázka, zda oponent nemířil právě proti dvojkvestii USFU—USEA.⁴⁷⁾ Na první pohled tomu závěrečná část polemiky nasvědčuje, neboť všechny citované závěry obsahuje i druhá kvestie USEA. Nesouhlasí však pořadí a z počátku se poněkud liší i formulace:

Oponent II. (Sedlák 260—1)
Prima conclusio: „*Omnem vere sapientem necesse est supponere substantiam universalem distinctam contra particularem*“...
Item contra correlarium primum: „*Omnem logicum veridicum oportet ponere hominem universalem distinctum contra quemlibet particularem*.“

Již Sedlák si povšiml, že co bylo u oponenta II. „*correlarium primum*“, Jeroným proponoval jako prvou konkluzi. Pořadí neodpovídá ani u dalších konkluzí a korelarií:

Oponent II (Sedlák)
concl. 1^a — correl. 1um (261)
concl. 1^a — correl. 2um (262)
concl. 1^a — correl. 3um (263)
concl. 2^a (262)

Jeroným USEA (Sedlák 257)
Conclusio prima: Omnem logicum realem necesse est ponere hominem universalem, distinctum contra quemlibet particularem.

Jeroným USEA (Sedlák)
concl. 1^a (257)
concl. 1^a — correl. 1um (257)
concl. 1^a — correl. 2um (257)
concl. 2^a (257)

Oponent II. další korelaria druhé konkluze nerozebírá a stejně tak se nezmiňuje o třetí konkluzi a jejích čtyřech korelariích. Těžko uvěřit tomu, že by si Jeroným počínal tak asymetricky, a proto předpokládám, že z druhé polemiky se nedochoval nejen začátek, ale ani konec.

Částečné odchylky ve formulaci a zvláště pak odlišné pořadí konkluzí a korelarií naznačují, že oponent II. měl před sebou variantu kvestie USEA, o níž víme pouze tolik, co nám prozradila poslední část polemiky. Shrňme-li dosud získané poznatky, dostaneme částečnou představu o dosud neznámém vystoupení mistra Jeronýma Pražského. Nejspíše v Praze, a to ještě před Dekretem kutnohorským, jak naznačím níže, Jeroným přednesl dvoudílnou kvestii. Přesné znění otázek nelze určit, je možné jen usuzovat, že obě kvestie se dotýkaly viklefského pojetí univर्सálií. Prvá kvestie měla dva artikuly, při čemž dvě notabilia druhého

⁴⁷⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 229—258.

artikulu byla totožná s notabilií prvního artikulu kvestie UAPR. Navíc jsem zjistil částečnou shodu s kvestiemi USEA a UVGS. Druhá z nové dvojice kvestií měla nejméně pět závěrů v podobě konkluzí a korelarií totožných s kvestií USEA, avšak v rozdílném pořadí.

V polemice oponenta II. se mi nepodařilo zachytit žádný náznak časových a místních okolností. Dvojice kvestií nejsou však v dochovaných pramenech pražské proveniencce příliš četné, a proto je na místě otázka, kdy a z jakých důvodů univerzitní mistři předstupovali se zdvojenými kvestiemi. Statuta pražské artistické fakulty předpisovala dvojici kvestií pouze v ustanovení *De magistris recipiendis*. Mistr cizí univerzity, který se v Praze ucházel o přijetí do mistrovského sboru artistické fakulty, což byl právě případ Jeronýmův, musel uspět hned v několika náročných zkouškách.⁴⁸⁾ O prvé z nich jsme již slyšeli v souvislosti s polemikou *Deinde procedam sic*. Jakmile se zdarem vyřešil otázku, kterou mu položil oponent I., musel v dalších deseti dnech disputovat *duas questiones in aliquo die festivo post prandium, quas questiones faciet ostendi omnibus magistris regentibus per bidellum, cui dabit duos grossos pro salario hujus laboris*.⁴⁹⁾ Nejen to: *infra alios decem dies sequentes, disputet ut supra*. Jak tomuto místu rozumět? Znamená snad, že uchazeč během následujících deseti dnů musel předložit další dvojici kvestií? Nejspíše ano, protože stěží si lze představit, že by se dvakrát disputovalo k stejné dvojici otázek.⁵⁰⁾ Do třetice pak musel uchazeč determinovat dvě krátké kvestie ve zkušební lekci k libovolné knize *in artibus*.⁵¹⁾ Poslední možnost však v dané souvislosti můžeme pustit ze zřetele, neboť výklad „*modo questionis*“ se svou stručností většinou odlišoval od rozvinutých kvestií při řádných mistrovských disputacích, o jejichž konkrétním průběhu v Praze víme však velmi málo.⁵²⁾ Ve Vídni např. statuta povolovala, aby *magister presidens* disputoval toliko dvě kvestie, při čemž se podrobně stanovil další postup.⁵³⁾ Tuto analogii můžeme pro Prahu odmítnout, neboť naprostá většina dochovaných kvestií z mistrovských disputací je jednodílného typu.

Za předpokladu, že fakultní sbor postupoval přesně podle statut, víme

⁴⁸⁾ Ve srovnání s jinými univerzitami byla pražská statuta v tomto ohledu velmi přísná. Vídeňská statuta např. předpisovala disputaci pouze k jedné otázce proponované děkanem (viz A. LHOTSKY, *Die Wiener Artistenfakultät 1365—1497*, Wien 1965, s. 249).

⁴⁹⁾ MUPR I—1, s. 61—62.

⁵⁰⁾ Shodně tomuto místu rozumí i KAVKA, *Organisace studia*, s. 25.

⁵¹⁾ MUPR I—1, s. 62. Mám však dojem, že se ustálil usus, podle něhož postačovala jedna otázka. Více by k tomu napověděla systematická analýza příslušných promluv.

⁵²⁾ Ustanovení čtvrté rubriky pamatovala pouze na maximální počet sofismat a respondentů. Srov. MUPR I—1, s. 64 a KAVKA, *Organisace studia*, s. 34, kde všechny podrobnosti.

⁵³⁾ LHOTSKY, *Die Wiener Artistenfakultät*, s. 248—250. Teprve po přijetí se mistru cizí univerzity ukládalo disputovat nejprve čtyřikrát mimořádně, než bude moci vystoupit *ordinarie*.

nyní o dvou příležitostech, kdy Jeroným nejen mohl, ale i musel předložit zdvojenou kvestii. A protože jedna dvojice se dochovala v úplné verzi a protože z druhé známe některé části, nic nebrání uvést je do vzájemné souvislosti s ustanovením *De magistris recipiendis et de modo quo recipiantur*. Stanovit jejich pořadí lze ovšem jen hypoteticky. Domnívám se, že Jeroným nejprve předložil a prostřednictvím pedela nechal kolovat dvojici kvestií, jejíž přesné znění se nedochovalo. Není vyloučeno, že proti této dvojici vystoupil znovu, tentokrát již dobrovolně, týž mistr, který byl pověřen předložit Jeronýmovi prvou otázku. Také uchování obou fragmentů by nasvědčovalo totožnosti oponentů I. a II. Dochované kvestie USFU—USEA by pak následovaly s desetidenním odstupem. Akt se mohl odehrát i v opačném sledu, pokud bychom vztáhli povinnost předběžného kolování textu jen pro prvou z obou disputací. V tom případě by písemného dokladu přípravy nebylo třeba.

Je vůbec možné, táži se, aby Jeroným s desetidenním odstupem předložil dvojitou pozici, v níž by se část závěrů a dílčích vývodů znovu opakovala? Vyloučit tuto možnost rozhodně nelze, a to nejen vzhledem ke krátké době, ale i s ohledem na možný průběh předcházející disputace. Tím ještě není všem komplikacím konec. I když připustíme věrohodnost výkladu o dvojici kvestií USFU—USEA jako jedné ze dvou dvojic kvestií předepsaných statuty pro přijetí mistra cizí univerzity, ještě z toho neplyne, že zmíněnou dvojici známe v té podobě, v jaké ji Jeroným předal pedelovi.

Nápadné je již to, že se dvojice USFU—USEA dochovala ve dvou odlišných verzích. Sedlák naprosto oprávněně dal přednost variantě z rukopisu SK ČSR X E 24, jejíž rozsah a sled nebyl porušen kopistou, jak tomu je v případě rukopisu ÖNB Wien 4483. Porovnáním obou rukopisů dostaneme následující schéma:

Sedlák	SK ČSR X E 24	ÖNB Wien 4483
s. 229—237	fol. 178r—181v	fol. 71r—74r
237—243	181v—184v	—
243—247	184v—186r	77r—77v
247—258	186v—190v	74r—77r

Kopista vídeňského rukopisu vypustil *rationes* prvé kvestie⁵⁴⁾ a s nimi též (patrně omylem) i konkluse a korelaria. Za *auctoritates* prvé kvestie USFU bezprostředně napojil *auctoritates* druhé kvestie USEA včetně konklusí a korelarií. Prvá kvestie má také ve vídeňské verzi rozšířené *auctoritates* a konkluse s korelarií. Druhá kvestie naopak je velmi krát-

⁵⁴⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 237, sub b). Sedlák pozorně zaznamenal odlišnosti obou verzí až na přeskupení konklusí a korelarií.

ká a skládá se pouze z notabilií. Kdo by neznal pražskou variantu, neměl by ani potuchy o možném porušení sledu. Přitom nemuselo jít o záměrné přeskupení částí textů, neboť kopista vídeňského rukopisu mohl mít jinou předlohu než pražský kodex X E 24.⁵⁵⁾

Konečně lze upozornit ještě na další možnost, jež současně leccos napovídá o způsobu, jakým kvestie narychlo vznikaly. Vlastní jádro obou kvestií USFU a USEA tvoří *auctoritates* a *rationes*, k nimž jsou bez přímé souvislosti napojeny konkluse a korelaria. Položíme-li si otázku, zda si lze tyto pozice představit s jinými závěry, bude odpověď kladná, ovšem za předpokladu, že i ony by se nesly ve viklefském duchu. Z toho plyne, že jádra obou kvestií mohla se stát východiskem i pro jinak formulované otázky. S jedním takovým případem z Jeronýmovy dílny se setkáme hned v následující kapitole.

5. ZÁHADA KVESTIE UMAQ

Studium středověkých literárních památek přináší nové a nové doklady o nepůvodnosti nejen jednotlivých děl známých autorů, ale i celých oblastí slovesné a učené tvorby.⁵⁶⁾ Někdy se zdá, jako by otázka původnosti a nepůvodnosti byla zvláště pro bohemikální středověkou produkci nepatřičná, neboť své domovské právo neměla v celém kontextu středověké učenosti. Přes svou rámcovou platnost mají úvahy o specifické povaze středověkého písemnictví řadu slabin. Z nich zde vytknu pouze jednu, zato podstatnou, tj. nedbání rozdílů ve schopnostech a talentu jednotlivých autorů. Pokud jde o prameny dokladající učenou činnost pražské univerzity, pohybuje se dosavadní bádání více méně ve stadiu soupisové heuristiky. Má-li se dospět dále, je třeba postupovat krok za krokem od evidence k analytickému studiu větších skupin textů.

Vedle kompilace, jak by bylo možné šetrně nazvat často doslovné převzetí sentencí i větších celků z děl jiných autorů, měla v pracovním rejstříku středověkého učenice své pevné místo i citace autorit. Ani tu však nebylo jednotného postupu, což zvláště platí pro autority neutvrze-

⁵⁵⁾ Vyplývá to z kolofonu: *Explicit de positione Jeronimi, ut audivi hoc dici, quam positionem dicitur extraxisse de magno quodam volumine, quod aggregavit Parisius, Anglie et in aliis studiis, ubi fuit, de materia universalium realium* (SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 211). Tímto velkým kodexem nemohl být rukopis SK ČSR X E 24, který v dnešní podobě vznikl o několik let později. Kromě toho otázka v tomto kodexu zní: *Utrum sint aliquae forme universales*. Jelikož Sedlák ve své edici výraz *aliquae* vypustil, přidržel jsem se i já vídeňského zkráceného titulu.

⁵⁶⁾ Pro příklady není třeba chodit daleko. Stačí zde připomenout výsledky textologického studia Husových spisů (srov. naposled A. VIDMANOVÁ, *Hus a Vilém z Auvergne*, Studie o rukopisech XVIII, 1979, s. 29—47, kde uvedeny i jiné novější práce), často zde citované studie J. Kejře o kvodlibetních kvestiích a pro žánr akademických promluv edici B. RYBY, *Promoční promluvy mistrů artistické fakulty Mikuláše z Litomyšle a Jana z Mýta*, Praha 1948.

né tradicí a neposvěcené církví. Proto se také v pražském sporu o universalie jen výjimečně setkáváme s odvoláním na Buridana, Ockhama či Viklefa, i když z jejich děl byly čerpány hlavní argumenty, jak jsme viděli na příkladě prvé domnělé polemiky mistra Vlka. U řady děl univerzitní provenience máme co činit se závislostí dvojího druhu: s přímou citací autorit, kdy na váhu padá hlavně jméno autora, a s citací nepřímou, kdy se důraz naopak klade na obsah převzatého místa bez ohledu na autoritu původce. Není potom divu, že u běžných projevů akademického života, jakými byly např. kvestie, původnost díla se mohla projevit nejvýš ve skladbě a v několika spojovacích větách úvodu a závěru. To je třeba mít stále na paměti při pokusech o autorské atribuce anonymně dochovaných děl.⁵⁷⁾

Samostatných kvestií, nepočítaje v to přípravy, je v rukopisech pražské provenience řádově několik set, při čemž jen u malé části z nich spolehlivě známe jméno autora. Tyto kvestie jsou navíc tak různorodé, že se dosud nepodařilo vypracovat jejich typologii. Jelikož kopisté nejednou podle libosti vypouštěli celé partie textu, je obtížné postihnout povahu kvestie jen podle vnějších znaků. Z téhož důvodu zpravidla také nepostačuje sledovat literární „rukopis“ toho kterého mistra. To vše mne vedlo k tomu, že jsem u předem vymezeného okruhu kvestií zkusmo rozepsal notabilia, konkluse i korelaria a utřídil je podle věcných a formálních souvislostí.

Slibně vyhlížející stopy někdy vedly do prázdna. Tak např. Jan Hus má ve své kvestii „principalis“ jako prvou konklusi prvého artikulu výrok *Primum ens est*, který nalezneme i v prvním korelariu prvé konkluse prvého artikulu Knínovy kvestie „principalis“ z ledna 1409.⁵⁸⁾ Shoda v tomto případě, stejně jako u jiných formulací tohoto typu nehraje vesměs žádnou roli.⁵⁹⁾ Neúspěchem skončila i snaha nalézt shody mezi kvestií začínající slovy *Ista questio duo supponit* (IQDS) a mezi kvestií UOPP na základě společného korelaria *Omnia preterita, presencia et futura sunt deo presencia*.⁶⁰⁾ Přesto však právě u kvestie IQDS, jež se dochovala bez názvu otázky, upozornil rozpis tezí na pozoruhodnou souvislost s kvestií mistra Petra z Police UOCQ. Celkem sedm konklusí a korelarií je v obou kvestiích totožných a další čtyři jsou pouhými variantami.⁶¹⁾

⁵⁷⁾ Závažný metodický přínos mají z tohoto hlediska studie A. VIDMANOVÉ, *Autentičnost Husových citátů*, FČ 18, 1970, s. 1018–1024 a *Autoritäten und Wyclif in Hussens homiletischen Schriften*, *Miscellanea Mediaevalia* 9, Berlin–New York 1974, s. 383–393.

⁵⁸⁾ Srov. B. RYBA (ed.), *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, Praha 1948, s. 7 a rukopis metropolitní kapitoly pražské L 45, fol. 2r.

⁵⁹⁾ Tak např. formulaci *Non potest deus melius regere mundum quam regit* mají nezávisle na sobě kvestie USDS fol. 173v a UDQE fol. 357r.

⁶⁰⁾ Srov. IDQS fol. 159v a UOPP fol. 263v. Obě korelaria mají jinou tématickou souvislost a jiné zdůvodnění.

⁶¹⁾ Shody v závěrech se týkají konklusí a korelarií prvého a třetího artikulu. Rozdíl je patrný ve druhém artikulu, který se zabývá kategorií *presencia dei*.

Obě kvestie mají navíc podobnou stavbu, některé shody v notabiliích a téměř jistě se nelišily ani ve formulaci základní otázky. Stačí tyto indicie k tomu, abychom kvestii IQDS přisoudili mistru Petrovi? Odpověď bude znít zdrženlivě: nic zatím není známo, co by této domněnce bylo na překážku. Na druhé straně však žádný případ nelze brát jako precedens pro další autorské atribuce. Každou anonymní kvestii je třeba posuzovat jako svébytný útvar, neboť málokdy lze vyloučit, že jedno z možných řešení nenabylo všeobecné platnosti.⁶²⁾ Přesto je možné jedno předpokládat, a to, že na jednom vysokém učení bylo málo pravděpodobné, aby si některý mistr vypůjčil závažné části textu z díla svého žijícího kolegy.⁶³⁾

Z celku zkoumaných kvestií se nápadná závislost projevila u čtyř kvestií shodně pojednávajících o světě ideí, *de mundo architipo*:

- a) kvestie UDSM: *Utrum deus super mundum architipum seu multitudinem ydearum, que sunt rationes et cause rerum mundi sensibilis, eternaliter dominetur*. Dva ze tří dochovaných opisů udávají autorství Štěpána z Pálče.⁶⁴⁾
- b) kvestie UMAQ: *Utrum mundus architipus, qui est multitudo ydearum in mente divina eternaliter relucencium, rerum huius mundi sensibilis sit concausa potissima, ratio et exemplar*. Bez udání autora se tato kvestie nachází v rkp. SK ČSR V H 13, fol. 6v–10v.⁶⁵⁾
- c) kvestie UDPM: *Utrum deus potuit mundum sine eius creacione producere*. Z jediného rukopisu SK ČSR V E 14, fol. 193r–196v tuto kvestii omylem vydal jako Viklefovu R. Beer.⁶⁶⁾
- d) kvestie UMAA: *Utrum mundus architipus, ad cuius similitudinem iste mundus sensibilis est productus, sit multitudo ydearum in mente divina eternaliter refulgens*. Tato kvestie byla na kvodlibetu Knínově

⁶²⁾ Tak jsem již postupoval při rozboru některých kvestií Štěpána z Pálče ve studii *Circa universalis sunt dubitationes non pauce II.*, FČ 18, 1970, s. 991–995.

⁶³⁾ K tomu B. RYBA, *Promoční promluvy*, s. 8.

⁶⁴⁾ K rukopisnému dochování ŠMAHEL, *Verzeichnis*, s. 48–49, 199/A–C. Pozoruhodné je, že u rukopisu A (X E 24, fol. 362r) je nadepsaná atribuce *Magistri Stephani Palecz přeškrtnána* a že v rejstříku na fol. 166v je pouze název kvestie. Atribuce Pálčovi je dále v rukopise B (SK ČSR Praha X H 18), nikoli však v rukopise C (Erfurt, Ampl. Q 253). TRÍŠKA, *Literární činnost*, s. 102 naznačuje, že jde o jednu z kvestií Pálčovy nedochované lekturny *Super Sentencias* Petra Lombarda. Tento předpoklad nejspíše vychází ze skutečnosti, že Štěpán z Pálče byl jedním z konkurentů Husových a že ve zpracování otázky, kterou mu Hus přidělil, měl i závěr *Mundus architipus est, quia multitudo omnium rationum ydealium possibilium in mente divina est* (viz V. FLAJSŠANS — M. KOMÍNKOVÁ, edd., *Mag. Joannis Hus Super IV. Sententiarum I–II*, Praha 1904, s. 21 až 22). Tato konkluse, jak dodávám, je rovněž součástí Pálčovy kvestie UDSM, jež však má jinou skladbu než kvestie, s níž polemizoval Hus (ta měla pět notabilií, kvestie UDSM jen dvě).

⁶⁵⁾ Srov. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 124, č. 50.

⁶⁶⁾ R. BEER (ed.), *Joannis Wicliji De ente predicamentali — Quaestiones XIII logicae et philosophicae*, London 1891, přetisk 1966, s. 272–281. Atribuci Viklefovi popřel S. H. THOMSON, *Some Latin Works Erroneously Ascribed to Wyclif*, *Speculum* III, 1928, s. 385 až 387.

v lednu 1409 přidělena mistru Pavlovi z Prahy. Její zpracování známe pouze z rukopisu ÖNB Wien 4673, fol. 117v—118r, Knínova příprava je v rukopise metropolitní kapitoly pražské L 45, fol. 57v až 58v.⁶⁷⁾

Složitě vzájemné vazby všech čtyř kvestií naznačuje grafické schéma, v němž zdvojená spojnice znamená téměř doslovnou identitu a jednoduchá pak věcné a formulační shody.

kvestie UDSM *kvestie UMAQ* *kvestie UDPM* *kvestie UMAA*

notabile 1um — notabile 1um — notabile 1um — notabile 2um

notabile 2um — notabile 2um

conclusio 1^a — conclusio 1^a conclusio 1^a — conclusio 2^a
 articuli primi articuli primi

conclusio 1^a — conclusio 1^a
 correlarium 2um correlarium 2um

conclusio 2^a — conclusio 1^a
 articuli secundi

conclusio 2^a — conclusio 3^a
 correlarium 1um correlarium 2um

Přímé vazby se vyskytují jednak mezi kvestiemi UDSM a UMAQ, jednak mezi UDSM a UDPM i mezi UDPM a UMAA. Nejméně styčných bodů s ostatními texty má kvestie UMAA Pavla z Prahy, a proto si jí povšimnu na prvním místě.

Ve vídeňském rukopise ÖNB 4673, který má řadu nesporných atribucí pražských kvodlibetních kvestií,⁶⁸⁾ je kvestie UMAA připsána mistru Pavlovi z Prahy a zatím není důvodu vznášet v tomto ohledu pochybnosti.⁶⁹⁾ Shoda s ostatními kvestiemi v případě prvního notabilia nepadá příliš na váhu, neboť rozlišení světa ideí (*mundus architipus*) a světa pozemského (*mundus sensibilis*) patřilo k běžné ideové výzbroji pražských viklefítů. Příznačné je, že právě toto notabile mají všectny čtyři

kvestie společné, při čemž jen autor kvestie UMAQ obměnil sled výkladu.⁷⁰⁾ I druhé místo, jež vykazuje shody s ostatními kvestiemi, má opět nejbliže ke kvestii UDPM. Proti možnosti, že autorem obou kvestií byl mistr Pavel z Prahy však mluví dvě přímé závislosti kvestií UDPM a UDSM, jejímž původcem byl Štěpán z Pálče. Věc se mohla mít i tak, že anonymní autor kvestie UDPM si usnadnil práci tím, že použil dvou či více předloh. V každém případě však vylučuji možnost, že by Štěpán z Pálče opisoval z kvestií jiných pražských žijících mistrů. Vedou mne k tomu dva závažné důvody: předně nepopiratelná vůdčí role Pálčova v počátcích zápasu o viklefské pojetí universálií a za druhé jeho autorita jako věkem i pořadím (nemluvě o schopnostech) předního profesora mistrovského sboru.

Za předpokladu, že kvestie UDSM je skutečně dílem Pálčovým, zbývá záhadná kvestie UMAQ. Z kombinačních úvah předem vylučuji vazby ke kvestiím UDPM a UMAA, jež nemají povahu přímé závislosti. Na první pohled na sebe naopak upozorňují přímé i nepřímé spojitosti s Pálčovou kvestií UDSM. V případě obou notabilií není třeba vysvětlení dlouho hledat. Jak ze změny pořadí v prvním notabiliu, tak i ze zkrácení notabilia druhého vystupuje snaha odlišit se od předlohy. Totéž je možné pozorovat u prvé konkluse prvního artikulu, kdy autor kvestie UMAQ převzatou argumentaci rozdělil na dvě části a proložil florilegiem autorit.⁷¹⁾ Naproti tomu v případě první konkluse druhého artikulu si neznámý autor kvestie UMAQ počínal bezstarostněji a více méně poměrně rozsáhlou argumentaci doslova převzal.⁷²⁾ Stačí tyto shody k předpokladu, že mistr Štěpán z Pálče byl též autorem kvestie UMAQ? Kdyby šlo pouze o naznačené vazby, měla by tato domněnka jistě oprávnění. Jelikož však kvestie UMAQ vykazuje závažné shody s kvestií USFU Jeronýma Pražského, je třeba s odpovědí počkat.

Rozpis konklusí a korelárií předně upozornil na shodnost teze *Omnes res temporales atque corruptibiles habent formas eternas et incorruptibiles*, jež je první konklusí kvestie USFU a současně prvním korelariem druhé konkluse prvního artikulu kvestie UMAQ.⁷³⁾ Jelikož shoda se omezuje na citaci teze, zatímco zdůvodnění je odlišné, lze mluvit o stejném filosofickém východisku, nikoli však o přímé závislosti.⁷⁴⁾ Jinak tomu je u rozsáhlého výčtu autorit, který patřil k charakteristickým prvkům Jeronýmovy doktrinní výzbroje. V žádné jiné kvestii pražského původu

⁷⁰⁾ Autor kvestie UMAQ nejprve mluví o sensiblním světě a pak *de mundo architipo*. Autority opět uvádí stejné, rovněž však v pozmeněném pořadí.

⁷¹⁾ Prvá část UMAQ, fol. 7r, druhá ib. fol. 8r. K tomu srov. kvestii UDSM, fol. 116r rukopisu B).

⁷²⁾ Srov. UDSM fol. 116v—117r a UMAQ fol. 8v—9r.

⁷³⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 242 a UMAQ fol. 8v.

⁷⁴⁾ Je příznačné, že bez argumentace se táž sentence objevuje i v kvestii UMPP, fol. 200v, o níž níže v kap. 6.

⁶⁷⁾ Srov. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, s. 124.

⁶⁸⁾ J. KEJŘ, *Eine Quaestionensammlung Prager Herkunft*, Folia diplomatica I, Brno 1971, s. 147.

⁶⁹⁾ O. ODLOŽILÍK, *Z počátků husitství na Moravě*, ČMM 49, 1925, s. 54, pozn. 1 si povšiml, že mistr Pavel z Prahy zodpověděl otázku ve smyslu realistickém, ač byl později znám jako tvrdý protivník husitství.

se také nesetkáme s tak rozsáhlou snůškou autoritativních výroků. Zdá se, že Jeroným systematicky a průběžně svou antologii autorit rozhojňoval, při čemž podle potřeby výroky sdružoval do dílčích souborů.⁷⁵⁾

Všechny autority, na něž se Jeroným odvolává v kvestii USFU, nalezneme i v kvestii UMAQ, i když v částečně pozměněném pořadí. Tím, že všechny citace sv. Augustina byly přiřazeny k sobě, došlo k dílčím přesunům i v jiných případech. I tu je zjevná snaha po odlišnosti, jež se projevuje i přidružením několika autorit, které nejsou zastoupeny v kvestii USFU.⁷⁶⁾ Co do rozsahu představuje převzatá část z kvestie USFU zhruba jednu pětinu textu. Ani to by nemuselo rozhodovat, kdyby se navíc v kvestii UMAQ nevyskytovaly doslovně přejaté věty i celé, poměrně rozsáhlé odstavce.⁷⁷⁾ Proto s odvoláním na vše, co již bylo řečeno o aproximativní platnosti tohoto metodického postupu, odvažují se vyslovit domněnku, že autorem kvestie UMAQ byl nejspíše Jeroným Pražský, který při její kompilaci použil jak svých starších prací, tak i některých dalších textů viklefského ražení, z nichž vycházel i Štěpán z Pálče.⁷⁸⁾ Ještě s větší opatrností naznačují možnost, že kvestie byla přednesena na kvodlibetu Michala z Malenic roku 1412, jehož se Jeroným Pražský zcela jistě zúčastnil. Na závěr dodávám, že jsem v kvestii UMAQ neshledal nic, co by z doktrinárního hlediska bylo v rozporu s Jeronýmými filosofickými názory.⁷⁹⁾

6. DVĚ NOVÉ KVESTIE JERONÝMA PRAŽSKÉHO: UUTI A UMPP

Případ kvestie UMAQ naznačil, že shodnost tezí a dílčí argumentace může být užitečným vodítkem při orientaci v jinak nepřehled-

⁷⁵⁾ V této souvislosti upozorňuji i na kvestii UAPR, v níž je výčet autorit poměrně omezený, byť vykazuje shody se základním Jeronýmovým florilegiem. Z jiných mistrů realistického okruhu se dovolával autorit i Stanislav ze Znojma. Srov. J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915, s. 86–91.

⁷⁶⁾ UMAQ fol. 8r: Alanus de Insulis, Priscianus. Na Jeronýmovu zálibu v Alanovi jsem upozornil ve studii *Pramen Jeronýmovy chvály*, s. 175n. Změny v pořadí stačí srovnat podle Sedláka, *Filosofické spory*, s. 230–237.

⁷⁷⁾ Srov. zvláště odstavec *Ex his patet quam pertinens* (SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 231), který je téměř celý v kvestii UMAQ, fol. 7r.

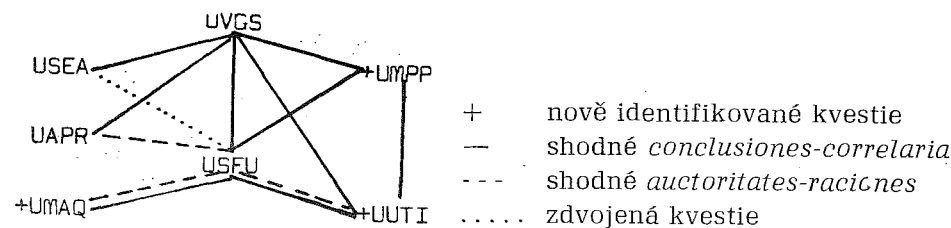
⁷⁸⁾ Přímo závislost na Viklefovi mimo jiné prokazuje citace Ockhama na fol. 6v, která je doslovně u Viklefa, *De universalibus*, cap. XV, rukopis metropolitní kapitoly pražské L 36, fol. 164r.

⁷⁹⁾ Dr. Vilém Herold mi laskavě sdělil, že se na základě mé předběžné atribuce (viz Verzeichnis 179–A) zabývá kvestii UMAQ ve své kandidátské práci *Česká filosofie doby předhusitské a Wyclif*, strojopis, Praha 1982, s. 473–474. Vše podle jeho výzkumu pražských ohlasů Viklefova traktátu *De ydeis* nasvědčuje, že autorem kvestie UMAQ byl skutečně mistr Jeroným Pražský. Dr. Herold dále soudí, že ke kvestii UMAQ přísluší i text na fol. 11r–11v, který obsahuje záznam disputace s mistrem Šimonem z Tišnova na téma *mundus architipus*. Po novém přešetření všech v úvahu přicházejících textů musím až na další trvat na svém původním názoru, že disputata na fol. 11r–11v přísluší k předcházející kvestii UCPH (ŠMAHEL, *Verzeichnis* 130 A). Usuzuji

ném množství anonymních děl kvestiové literatury. V této kapitole vyjde navíc najevo, že formální shody v textech jednoho a téhož autora většinou vyplývaly z běžné praxe mistrů—regentů, kteří si své disputační povinnosti usnadňovali jak jen mohli. Jestliže i Štěpán z Pálče se nerozpakoval převzít do nové kvestie části svých starších pozicí,⁸⁰⁾ nepřekvapí to ani u Jeronýma Pražského. Shodnost konklusí a korelarií Jeronýmových kvestií dokládá následující přehled, v němž velké C značí hlavní závěr (*conclusio*), malé c dílčí závěr (*correlarium*), římské číslovky artikul a konečně arabské číslice pořadí v rámci artikulu nebo konkluse:

		USFU	C 1	—	UMPP	I/C 1/c 1
		USFU	C 2/c 1	—	UUTI	C 2/c 1
		USFU	C 3			
		USFU	C 3/c 1			
		USFU	C 1/c 1			
UVGS	I/C 2/c 2	—				
UVGS	I/C 2/c 3	—				
UVGS	I/C 2/c 4	—				
UVGS	I/C, 2/c 5	—	USFU	C 2	—	UMPP I/C 1 — UUTI C/2
UVGS	II/C 4/c 2	—	USEA	C 3/c 1		
UVGS	II/C 4/c 3	—	USEA	C 3		
UVGS	II/C 4/c 4	—	UAPR	I ₂ /C/c		

Ze schématu je zřejmé, že kvestie UVGS a USFU tvořily základní fond tezí, z něhož Jeroným čerpal při zpracování dalších otázek. Dále stojí za povšimnutí čtyřnásobné užití jedné teze v kvestiích UVGS, USFU, UMPP a UUTI: *Omnium rerum ad extra factarum sive factibilium est proporcionata diversitas eternarum rationum*. Stranou zatím ponechávám kvestie UMPP a UUTI, o jejichž příslušnosti k literární dílně Jeronýmově bude řeč později. Vzájemné závislosti dosud známých i nově objevených Jeronýmových kvestií jsou dobře patrné z dalšího grafu, který vedle tezí přihlíží též ke shodám ve výčtu autorit apod.

tak jednak podle kontextu kodikologického (kvestie UMAQ je řádně ukončena, disputa ta navazují bezprostředně na kvestii UCPH), jednak podle úzké spjitosti problematíky *de mundo architipo* s materií kvestie UCPH.

⁸⁰⁾ ŠMAHEL, *Circa universalis II*, s. 991–995.

Znovu se potvrdilo ústřední místo kwestí UVGS a USFU. Jestliže prvá má spojitost ke čtyřem kwestím, USFU dokonce ke všem, neboť se dochovala ve dvojici s kwestí USEA. Současně ještě zřetelněji vystoupilo do popředí vzájemné propojení nových kwestí UUTI a UMPP s ostatními Jeronýmými texty. Můžeme být právem zvědaví, zda tyto slibné indicie nejsou v rozporu s celkovým zpracováním obou otázek.

Za zmínku předně stojí, že obě kwestie se dochovaly v častěji už zmíněném rukopise SK ČSR X E 24.⁸¹⁾ Význam tohoto kodexu pro studium Jeronýmovy literární pozůstalosti nejlépe dokládá skutečnost, že vedle proslulé *Recommendacio arcium liberalium* obsahuje i kwestie USFU, USEA a UAPR. Podobně jako *Recommendacio* je v rukopise zapsáno v sousedství kwestie UAPR, což vyplývá ze vztahu obou děl ke kvodlibetu Matěje z Knína, tak také kwestie USFU a USEA patrně ne náhodou předcházejí kwestím UUTI a UMPP:

- fol. 178r—185r kwestie USFU
- fol. 185r—190v kwestie USEA
- fol. 190v—191r *Laus theosophie*
- fol. 191v—195v kwestie UUTI
- fol. 195v—203v kwestie UMPP

Vsunutá chvála theosofie autorský sled nijak neporušuje, neboť již Jan Sedlák rozpoznal, že jde o variantu Jeronýmova úvodu k Chvále Svobodných umění,⁸²⁾ pokud odhlédneme od jisté disonance ideového zaměření této varianty.⁸³⁾ Zdá se, jako by kopista měl k dispozici neznámý nám soubor Jeronýmových děl.

Z výše uvedených schémat vyplynulo, že kwestie UUTI má jednu konkluzi shodnou se třemi dalšími kwestemi a jedno korelarium totožné s kwestí USFU. Jistý rozdíl je patrný v tom, že místo kategorie *res ad extra facte sive factibiles* v kwestích USFU a UAA zde vystupují *termini acti sive agibiles*. To však nijak není na překážku, neboť kwestie UVGS má opět jinou obměnu, a to *veritates ad extra facte sive factibiles*. Záměna pojmů *veritates ad extra* a *res ad extra* rovněž nevybočuje z viklefského realistického slovníku.⁸⁴⁾ Typická je právě pro Jeronýma, jemuž je obojí totožné s kategorií *universalia realia*, jinak též *universalia ex*

parte rei.⁸⁵⁾ U kwestie UUTI přece jen však může zarazit pro Jeronýma neobvyklá manipulace s různými významy pojmu *terminus*. Vysvětlení vidím v tom, že Jeroným si otázku *Utrum unum terminorum inter se convertibilium, ut sic, vere negari de reliquo supponente pro aliquo, sit possibile* nezvolil sám. Hned na počátku stojí: *dimissis magistri arguciis ad partes alterutras, ex quibus questionis resultabat dubietas, ad materiam primam huius questionis accedo*. O něco dále pak autor dodává ještě zřetelněji: *Ad questionem mihi propositam accedendo ipsam in duos divido articulos* (fol. 191v). Terministická otázka byla mistru viklefsky realistického zaměření záměrně proponována ve snaze přivést ho do úzkých. Náš mistr, za nímž tušíme stále více Jeronýma Pražského, si z nouze vypomohl pozoruhodným rozlišením sensiblních a inteligibilních termínů (*termini sensibiles et intelligibiles*) a dále pak vyčleněním *quatuor maneries terminorum*. Aby pak nemohla vzniknout pochybnost o Jeronýmově postoji vůči terministům, neváhal vybočit z pravidel stanovených pro doktrinní disputaci⁸⁶⁾ a připojil několik trefných invektiv, jak bylo jeho zvykem:⁸⁷⁾ *Quos quidem intelligibiles terminos, actem mentis terminativos, diversi diversis appelaverunt nominibus. Plato enim rex philosophorum gentilium hos terminos nec vocat ydeas, nec rerum consequineas, nec exempla veritatis, nec causas legitimas et nec horum terminorum convolucrum mundum intelligibilem appellat. Adduc anti-quos, quos scruteris. Et quomodo culpandus non essem, si cuiquam clarum sidus recto digito ostenderim, quodsi nec ille crederet, qui fortasse nec digitum demonstrantis conspiceret. Ita nec hii viri illustres culpandi sunt, qui istas res clariter detexerunt et in scripturis pro eterna memoria reliquerunt. Quamvis inimici earundem veritatum nocticerati ingenio nec verba eorum intelligunt, nec intelligere volunt, scelerosa elati superbia, aut forte alia causa, quos breviter et sollerter tetigerat socius meus Kninus, magister Matthias Pater* (UUTI, fol. 192r—v).

Hned počátek této dlouhé citace zní povědomě každému, kdo se začel do Jeronýmových děl. Bez přílišné námahy lze ověřit, že *Plato jako rex philisophorum gentilium* vystupuje v kwestii UAPR⁸⁸⁾ a že výčet údajně Platonových výrazů pro ideje je v úvodu kwestie USEA.⁸⁹⁾ Vedle formulací, jejichž více méně doslovné obdoby bychom našli v dříve zná-

⁸⁵⁾ Srov. zvláště UVGS (SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 157) a USFU (ib. s. 242).

⁸⁶⁾ O čtyřech druzích disputace podrobně M. MARKOWSKI, *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1971, s. 45—47. Srov. též vídeňská statuta, ed. LHCITSKY, *Die Wiener Artistenfakultät*, s. 251.

⁸⁷⁾ Pro Jeronýma příznačná rétoričnost se objevuje hned v úvodu kwestie UUTI, fol. 191v, kde také, pokud se nemýlím, narážka na zlomyslnou formulaci otázky ze strany předsedajícího mistra.

⁸⁸⁾ SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 216 má pouze *Plato rex philosophorum*.

⁸⁹⁾ Srov. zvl. SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 230 a souhrnně k recepci Platona ve středověkých Čechách E. JEAUNEAU, *Plato apud Bohemos*, *Medieval Studies* XLI, 1979, s. 161—214.

⁸¹⁾ Bohatost tohoto sborníku vyzvedl již S. H. THOMSON, *Four Unpublished Questions of John Hus*, *Medievalia et Humanistica* 7, 1952, s. 82. Srov. výše pozn. 18, kde odkaz na studii J. Kejře.

⁸²⁾ Vydal ji J. SEDLÁK, *Nauka o sv. Trojici za Husa*, *Studie a texty* III/1, Olomouc 1915, s. 9, pozn. 2.

⁸³⁾ Ve studii *Pramen Jeronýmovy chvály*, s. 173 jsem příliš kladl důraz na rozpor chvály Filosofie a Teologie. Dnes se již na tuto antitezi dívám poučeněji.

⁸⁴⁾ Realistický glosář by měl tvořit přílohu mé zamýšlené práce shrnující výsledky výzkumu pražského sporu o *universalia realia*.

mých Jeronýmových kvestiích,⁹⁰⁾ kvestie UUTI rovněž obsahuje poměrně rozsáhlou partii z kvestie USFU, jež začíná *Ut iuvenes clarius intelligent* a končí *sicut omnia facta sunt ex uno per unum*.⁹¹⁾ Všechny tyto zjištěné shody mohou vyústit v definitivní téměř atribuci kvestie UUTI mistru Jeronýmu Pražskému.

Otázkou pouze zůstává, kdy byla tato kvestie přednesena. Datum ad quem je úmrtí mistra Matěje z Knína, který disputoval téhož dne jako jeho přítel Jeroným. Poslední zmínka o Knínovi je z roku 1409,⁹²⁾ kdy nejspíše ještě v poměrně mladém věku zemřel. K řádné mistrovské disputaci, na níž se oba podíleli, muselo dojít ještě za pobytu cizích mistrů v Praze, neboť později by se sotva kdo odvážil proponovat viklefickým terministickou otázku. A protože od ledna do května roku 1409 byla hladina univerzity zvířena bojem o Dekret kutnohorský,⁹³⁾ pravděpodobnějším se jeví rok předcházející. Bez ohledu na nejisté datum dispute se nám však kvestií UUTI dostává nového dokladu o bojovné aktivitě Knínově i o spřízněnosti obou mistrů, kteří se stali hrdiny kvodlibetu v lednu 1409.

Výklad o kvestii *Utrum materie prime potencia a primis corporibus et ab eius essencia racionaliter sit distincta* (UMPP) bude stručnější, protože nejzávažnější důvody pro Jeronýmovo autorství byly již podány ve srovnávacích schématech. Vedle dvou tezí, jež se objevují v jiných Jeronýmových kvestiích, a vedle vazeb k ostatním Jeronýmovým opisům v kodexu SK ČSR X E 24 padají tu na váhy ještě další indicie, jejichž průkaznost není již tak jednoznačná. Platí to hned o formální výstavbě kvestie, jejíž rozdělení na artikuly odpovídá Jeronýmovu modu,⁹⁴⁾ jež však nebylo jen jeho specialitou.⁹⁵⁾ Nejinak je tomu s obraty typu *Plato, rex philosophorum gentilium* (fol. 195v), *armonia* (fol. 198v), *dictum platonicum* (fol. 201r), které spíše svým nakupením než samy o sobě mohou nasvědčovat původu z Jeronýmova peru. A konečně podpůrně lze zmínit pro Jeronýma příznačný chorovod autorit.⁹⁶⁾

⁹⁰⁾ Platí to např. o stručném výkladu *de esse analogo* na fol. 193r.

⁹¹⁾ Srov. SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 241 a kvestie UUTI, fol. 194r—194v.

⁹²⁾ Okolnosti smrti Matěje z Knína nejsou známy. Směrodatné je, že se již nezúčastnil kvodlibetu Husova v lednu 1410.

⁹³⁾ Vyloučit však řádné dispute ani v tomto období nelze, jak dosvědčuje Jeronýmova polemika s mistrem Blažejem Vlkem.

⁹⁴⁾ Dva artikuly mají kvestie UVGS, UAPR, UMAQ a měla je i prvá z nedochované dvojice kvestie, proti níž mířila druhá údajná polemika Vlkova.

⁹⁵⁾ Většina dochovaných kvestií pražského původu na artikuly dělena nebyla. Dva artikule měla pozice Vavřince z Bzence (ŠMAHEL, *Verzeichnis*, s. 30, 77 B), tři artikule měly některé pozice Štěpána z Pálče, Marka z Hradce, Ondřeje z Brodu a několika anonymů. Ojedinelou je kvestie dělená na pět artikulů (ŠMAHEL, *Verzeichnis*, s. 24, 49 A—B).

⁹⁶⁾ Srov. výše pozn. 75, kde odkaz na Stanislava ze Znojma. Za zmínku stojí i jedna kvestie Prokopa z Plzně (ŠMAHEL, *Verzeichnis*, s. 30, 75 B—C). Hus se spokojoval s odkazy na Aristotela, k tomu srov. zvl. THOMSON, *Four Unpublished Questiones*, s. 73—79.

Samostatné pozornosti si zaslouží jmenovité uvedení Viklefa, jež je jinak v pražských kvestiích velice vzácné.⁹⁷⁾ Viklef přitom nevystupuje v kvestii UMPP jen jako *magister omni veneracione dignus* (fol. 196v), ale i jako původce větší části výkladu na fol. 196v—197v. Stačí krátká juxtaposice, aby bylo zřejmé, že autor kvestie UMPP měl po ruce Viklefův spis *De materia et forma*.⁹⁸⁾

Viklef, *De materia et forma*,
ed. Dziewicki, s. 163, cap. I.

Et cum materia non sit a nobis cognoscibilis, nisi per analogiam ad formam (1° Physicorum Commento 6°), ordo naturalis postulat primo de forma, post de materia pertractare. Primo igitur supponitur pro diffinitione quid nominis termini, quod forma pro maxima sui communitate significat rem per quam vel secundum quam aliquid est formaliter quid, vel alicuius modi.

Jeroným Pražský, kvestie UMPP,
fol. 196v

Sed quoniam materia per formam est nescibilis, uti patet 1° Physicorum, ordo nature requirit primo de forma et post de materia tractare. Primo igitur suppono pro diffinitione quid est nomen forme, quod forma in sua analogia supposita supponit rem, per quam vel secundum quam aliquid est formaliter quid, vel alicuius modi.

Z juxtaposice dále vyplývá, že Jeroným, jehož považují za autora kvestie UMPP, předlohu spíše parafrázoval než opisoval. Kdybychom srovnávali dále, vynikla by tato skutečnost ještě zřetelněji.⁹⁹⁾ Dokonce by se dalo říci, jak tomu bylo i u Husa, že Jeroným Viklefův text jednak interpretoval, jednak srozumitelnějším vyjádřením přibližoval studentům. Závislost na Viklefovi přitom nutně nemusela stírat osobitosti individuálního projevu.

Ze všech kvestií, které vyšly z Jeronýmovy učené dílny, je kvestie UMPP nejvíce závislá na Viklefovi co do litery, zatímco ostatní se hlásí k oxfordskému mistru spíše co do smyslu. Platí to i o hanlivém označení *doctores signorum* (fol. 199v), jehož Viklef užíval dosti často.¹⁰⁰⁾ Zatímco citace z vlastních děl Jeroným přebíral vesměs doslovně, Viklefa parafrázoval, tlumočil, zkracoval i upravoval. A protože stejně si počínal i s předlohami vysloveně literárními, jak jsem zjistil u jeho *Recom-*

⁹⁷⁾ Jeroným jinak uvádí Viklefa pouze v kvestii UMAQ fol. 6v a dále ovšem i v *Recommendacio arcium liberalium* (ed. A. MOLNÁR, in *Výbor z české literatury doby husitské I*, Praha 1963, str. 244—250).

⁹⁸⁾ Vydal jej M. H. DZIEWICKI, *Johannis Wyclif Miscellanea philosophica I*, London 1902, s. 163—242.

⁹⁹⁾ Jeroným z Viklefova spisu *De materia et forma* parafrázoval několik úryvků (SEDLÁK, *Filosofické spory*, s. 163—164, 185, 192).

¹⁰⁰⁾ Srov. např. *Johannis WYCLIF De Ente*, ed. S. H. THOMSON, Oxford 1930, s. 46, 57.

medacio arcium liberalium,¹⁰¹⁾ plyne z toho, že Jeroným měl již povědomí o principu autorské původnosti a že se jeho vyhraněnému individualismu přičilo uchýlovat se k plagiátu.

Kdy Jeroným kvestii UMPP přednesl, netroufám si říci. Jisté je pouze tolik, že vystoupil na řádné disputaci spolu s děkanem artistické fakulty, který svou pozici přednesl jako první. Vyplývá to z druhého korelaria k první konkluzi druhého artikulu: *Posicio domini decani quantum ad rationes seminales, quibus materia prima fecunda est, vera est et circumspecta et posicio sibi opposita falsa et veritati suspecta* (fol. 203v). Jelikož však Jeroným váží dvě pozice, při čemž o autoru druhé se nezmiňuje (mohl jím být bakalář, jemuž připadlo hájit opačné řešení), lze se odvážit předpokladu, že kvestii UMPP Jeroným přednesl jako *magister presidens* při řádné disputaci, jejíž význam podtrhovala přítomnost děkana fakulty. A protože Jeroným s děkanem souhlasil, byl jím patrně kolega viklefského smýšlení. Pokud jsou tyto úvahy správné, došlo by k disputaci až po odchodu cizinců,¹⁰²⁾ čemuž by nasvědčovala i absence útočných invektiv proti stoupencům Ockhamovým, Buridanovým a Marsiliovým.

ZÁVĚR

Univerzitní kvestie a polemiky tvoří převážnou část dochované literární pozůstalosti mistra Jeronýma Pražského. Nález a identifikace skutečné polemiky mistra Blažeje Vlka s Jeronýmem z jara 1409 ve svých důsledcích vedly i k přesnějšímu určení dvou domněle Vlkových polemik. Ukázalo se, že polemika začínající slovy *Deinde procedam sic* byla z větší části převzata z Buridanovy kvestie UUSA, jejíž téma bylo pražskými nominalisty zadáno Jeronýmovi patrně při jeho přijetí do svazku mistrů—regentů artistické fakulty na podzim roku 1406. Druhá domnělá polemika s incipitem *Item secundo arguitur contra idem* je fragmentem odpovědi nejspíše stejného oponenta na dvojici kvestií, jež byla podle statut předložena Jeronýmovi ke zkušebním disputacím při nostrifikaci jeho mistrovského titulu. Velice pravděpodobně Jeroným při této příležitosti řešil kvestie USFU a USAE, jejichž text se dochoval v dvojí poněkud odlišné verzi. Na základě shod s nespornými Jeronýmovými kvestiemi lze důvodně soudit, že též mistr byl i autorem závažné kvestie UMAQ, jež mohla být přednesena na kvodlibetu mistra Michala z Malenic roku 1412. Srovnávací analýza dostupných textů važících se k pražskému sporu o *universalia realia* vynesla na povrch další dvě kvestie, jež té-

měř jistě vyšly z Jeronýmova pera. Kvestie UUTI byla Jeronýmovi zadána ve vzrušené atmosféře před kvodlibetem Knínovým, kvestii UMPP Jeroným předložil jako *magister presidens* při řádné disputaci za účasti děkana artistické fakulty až po odchodu cizích mistrů a studentů z Prahy. Úsilí vynaložené na evidenci a průzkum anonymně dochovaných děl pražské proveniencce nevyznělo do prázdna. Pověst Jeronýma filosofa předcházela jeho dílo. To se nyní stále více ukazuje hodno své pověsti.

SEZNAM ZKRÁCENĚ CITOVANÝCH KVESTIÍ

IQDS	<i>Ista questio duo supponit et unum querit :: Petrus de Policz (ŠMAHEL, Verzeichnis 196/A)</i>
UAPR	<i>Utrum a parte rei universalia sit necessarium ponere pro mundi sensibilis armonia :: Hieronymus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 60/A—B)</i>
UCPH	<i>Utrum creacio passiva habet ydeam :: Anonymus Pragensis (ŠMAHEL, Verzeichnis 122/A)</i>
UDQE	<i>Utrum deus, qui est principium et finis omnium, producat res ad extra inmutabiliter, regat mundum optime et ad actum malum non concurrat permittat benivole fore malum :: Anonymus Pragensis (ŠMAHEL, Verzeichnis 49/A—B)</i>
UDSM	<i>Utrum deus super mundum architipum seu multitudinem ydearum, que sunt rationes et cause rerum mundi sensibilis, eternaliter dominetur :: Stephanus de Palecz (ŠMAHEL, Verzeichnis 199/A—C)</i>
UMAA	<i>Utrum mundus architipus, ad cuius similitudinem iste mundus sensibilis est productus, sit multitudo ydearum in mente divina eternaliter refulgens :: Paulus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 65/A—B)</i>
UMAQ	<i>Utrum mundus architipus, qui est multitudo ydearum in mente divina eternaliter relucencium, rerum huius mundi sensibilis sit concausa potissima, ratio et exemplar :: Hieronymus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 179/A)</i>
UMPP	<i>Utrum materie prime potencia a primis corporibus et ab eius essentia racionaliter sit distincta :: Hieronymus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 178/A)</i>
UOCQ	<i>Utrum omne contingens, quod eveniet, absolute necessario eveniet :: Petrus de Policz (ŠMAHEL, Verzeichnis 71/A—D)</i>
UOPP	<i>Utrum omnis potencia perducatur ad actum (SK ČSR Praha, X E 24, fol. 262—264v)</i>
UPPD	<i>Utrum probari potest demonstratione vel evidencia naturali deum esse trinum cum aliis fidei articulis :: Anonymus Pragensis (ŠMAHEL, Verzeichnis 88/B—C)</i>
USDS	<i>Utrum summa dei sapientia, cuius legem eternam participant omnia alia agencia, omnem veritatem possibilem distinctissime unico actu simplicissimo per eius puram essentiam in propria forma cognoscit :: Andrea de Broda (ŠMAHEL, Verzeichnis 48/A)</i>
USEA	<i>Utrum sub ente analogo aliqua universalia sunt ponenda extra signa humanitatis adinventata et rationes ad intra :: Hieronymus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 176/A—B)</i>

¹⁰¹⁾ ŠMAHEL, *Pramen Jeronýmovy chvály*, s. 176n.

¹⁰²⁾ Před 1409 by přicházel v úvahu jen mistr Johannes de Rzis, děkan artistické fakulty v zimním semestru 1407—1408 (srov. TRÍŠKA, *Literární činnost*, s. 107).

USFU	<i>Utrum sint forme universales que neque formate sunt nec etiam formabiles</i> :: Hieronymus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 176/A—B)
UUSA	<i>Utrum universale sit actu preter animam</i> :: Johannes Buridanus (ŠMAHEL, Verzeichnis 181/A)
UUSP	<i>Utrum universale sit preter animam</i> :: Hieronymus de Praga (deest)
UUTI	<i>Utrum unum terminorum inter se convertibilium, ut sic, vere negari de reliquo supponente pro aliquo sit possibile</i> :: Hieronymus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 177/A)
UVGS	<i>Utrum veritas generalis sit signanda pro quacunquē propositione vera denominanda</i> :: Hieronymus de Praga (ŠMAHEL, Verzeichnis 175/A—B)

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Universitätsquästionen und Polemiken des Magisters Hieronymus von Prag

ZUSAMMENFASSUNG

Den grössten Teil des Nachlasses des Mag. Hieronymus von Prag bilden die Quästionen und Polemiken aus seiner Wirkungszeit an den Universitäten in Paris, Köln, Heidelberg und Prag. Die ersten drei Quästionen des Hieronymus veröffentlichte im Jahre 1915 Jan Sedlák, der ebenso zwei Polemiken publizierte, über welche er der Meinung war, dass sie im Frühjahr 1409 von Mag. Blasius Lupus vorgetragen wurden. Etwas später wurde dann noch die Heidelberger Disputation des Hieronymus veröffentlicht und damit für mehrere Jahrzehnte der literarische Nachlass dieses Gelehrten abgeschlossen, den die damalige öffentliche Meinung für einen der grössten Meister der *artis disputandi* hielt. Die systematische Erforschung der Quellen des Prager Streitens um die *universalia realia* brachte im letzten Jahrzehnt mehr als 500 Quästionen, Traktate, Polemiken und Kommentare, von welchen ein Teil ihrem Inhalt und Form nach, eine Ähnlichkeit mit den schon früher bekannten Schriften des Mag. Hieronymus aufwies. Die Ergebnisse der textologischen Studien der ausgegliederten Werke sind in sechs Kapitel zusammengefasst:

I. Von den nicht erhaltenen Werken des Hieronymus müssen wir seine Vorträge bei den Disputationen in Paris und Köln anführen, deren Nachklang bis nach Konstanz lief. Ebenso sind seine Quästionen auf die Quodlibete in den Jahren 1411 und 1412 und seine Stellungnahme zu Wiklefs Auffassung der Eucharistie mit einigen Schlussfolgerungen in tschechischer Sprache verschollen. Im Gegenteil wurden aber noch nicht alle Varianten des s. g. *Scutum fidei* festgestellt, mit dessen Hilfe Hieronymus anschaulich das Geheimnis der hl. Dreifaltigkeit im Sinne des Wiklefschen Realismus darlegte.

II. Eine gründliche kodikologische und textologische Analyse der Folien 37r—45v der Handschrift N 12 der Bibliothek des Prager Metropolitankapitels erwies, dass es sich um eine vollständige Dokumentation der Polemik des Mag. Blasius Lupus mit Hieronymus von Prag aus dem Jahre 1409 handelt. Ein grösserer Teil des Textes ist sogar ein Autograph des Hieronymus.

III. Die Auffindung und Identifikation der wahren Polemik des Mag. Blasius Lupus führten auch zu einer genaueren Bestimmung von zwei ihm zugeschriebenen Polemiken. Es konnte nachgewiesen werden, dass die Polemik *Deinde procedam sic* zum grössten Teil aus der Quästion Buridans *Utrum universale sit actu preter animam* (Šmahel, Verzeichnis 181/A) übernommen wurde. Das Thema der Quästion Buridans wurde allem Anschein nach Hieronymus provokativ bei seiner Aufnahme in den Lehrkörper der Magis-

ter—Regenten der artistischen Fakultät der Prager Universität im Herbst 1406 erteilt.

IV. Die zweite angebliche Polemik *Item secundo arguitur contra idem* besteht aus einem Fragment der Antwort eines unbekanntenen Opponenten auf zwei Quästionen, die laut dem Statut Hieronymus zur Eintrittsdisputation bei der Nostrifikation seines Magistergrades in Prag vorgelegt wurde. Mit grösster Wahrscheinlichkeit löste damals Hieronymus bei dieser Gelegenheit die Doppelquästion *Utrum sint forme universales, que neque formate sunt nec etiam formabiles — Utrum sub ente analogo aliqua universalia sunt ponenda extra signa humanitus adinventata et rationes ad intra* (Šmahel, Verzeichnis 176/A—B), deren Text in zwei etwas abweichenden Versionen erhalten ist.

V. Auf der Grundlage der Übereinstimmungen mit den einwandfrei bekannten Quästionen des Hieronymus kann angenommen werden, dass derselbe Prager Magister auch Autor der bedeutsamen Quästion *Utrum mundus architipus, qui est multitudo ydearum in mente divina eternaliter relucencium, rerum huius mundi sensibilis sit concausa potissima, ratio et exemplar* (Šmahel, Verzeichnis 179/A) war, die am Quodlibet des Mag. Michael von Malenic im Januar 1412 vorgetragen werden konnte.

VI. Eine vergleichende Analyse der erreichbaren Quellen bietet die Möglichkeit Mag. Hieronymus noch weitere zwei Quästionen zuzuschreiben, die in seiner literarischen Werkstatt entstanden sind. Die Quästion *Utrum unum terminorum inter se convertibilium, ut sic, vere negari de reliquo supponente sit possibile* (Šmahel, Verzeichnis 177/A), wurde Hieronymus wahrscheinlich kurz vor dem Quodlibet Anfang Januar 1409, d. h. noch vor dem Erlass des Dekrets von Kutenberg vergeben. Die Quästion *Utrum materie prime potencia a primis corporibus et ab eius essencia racionaliter sit distincta* (Šmahel, Verzeichnis 178/A) löste Hieronymus unter der Teilnahme eines unbekanntenen Dekan der artistischen Fakultät erst nach dem Abgang der fremden Magister und Studenten aus Prag.

Die zur Evidenz und Erforschung der anonymen erhaltenen Werke Prager Herkunft aufgewendeten Bemühungen waren nicht zwecklos. Der Ruf Hieronymus von Prag als Philosoph und Redner ging seinem Werk voraus. Dies zeigt sich jetzt ebenbürtig.

ČINNOST PRAŽSKÉ UNIVERZITY V DOBĚ BAVORSKÉHO KRALOVÁNÍ V ČECHÁCH (1741 - 1743)

IVANA RAKOVÁ

Epizoda panování bavorského kurfiřta Karla Alberta v Čechách, která neblaze ovlivnila vztah Marie Terezie k „nevěrnému“ království, se těší poměrnému badatelskému zájmu. Dosud největší pozornost při rozborech této etapy války o země Koruny české se soustředila na Prahu, od listopadu r. 1741 okupovanou bavorsko-francouzsko-saskými vojenskými sbory.¹⁾ K tomuto směru historického výzkumu se chci připojit také následujícími řádky věnovanými událostem na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě, jež se opět po letech snažila zapojit do věcí veřejných.

Univerzita, po téměř stu letech řešení interních záležitostí a sporů, kdy částečně pasivně přijímala zeměpanská nařízení a na druhé straně vyvíjela horečné úsilí k uhájení svých výsad a imunit, se v r. 1741 chápe příležitosti, aby se podílela na bránění obleženého města. Některé požadavky a plány akademické obce se ukázaly být v této souvislosti až přespříliš odvážné na to, aby mohly být přijaty tehdejší správou pražského trojměstí. Konkrétní výsledky nově vzbuzené aktivity vysoké školy byly nakonec mizivé — to už ovšem nebyla vina univerzity samé. Jak zjistíme níže při sledování dějů za bavorského intermezza, akademii, jež se na podzim r. 1741 horlivě pozdvihla „k obraně Boha a královny etc.“, chybělo jen málo k tomu, aby byla postižena za nenáležitou příchyllost k „nepravému“ panovníkovi.

¹⁾ Pro počátky války zůstává v naší historiografii stále nepřekonaná studie J. Golla, *Válka o země Koruny české*, Praha 1915. Práce dalších badatelů k válečným událostem na počátku vlády Marie Terezie shrnuje např. E. Maur, *Sociální aktivita českých poddaných za války o dědictví rakouské*, Acta Universitatis Carolinae, Phil. et Hist. 3, 1969, s. 35—70, zejm. s. 36, pozn. č. 3, 4. O pražské problematice: Kolektiv, *Dějiny Prahy*, Praha 1964, s. 389—395; T. Tupetz, *Die Bairische Herrschaft in Böhmen 1741—1742*, Historische Zeitschrift 42 (1879), s. 385—441; O. Weber, *Die Occupation Prag durch die Franzosen und Baiern 1741—1743*, Mitteilungen d. Vereines f. Geschichte d. Deutschen in Böhmen 36 (1895/6), s. 1—92 (dále jen Weber, *Occupation*); M. Lišková, *Praha za války o země Koruny české (1741—2)*, *Pražský sborník historický* 1967—1968, s. 58—81 (dále jen Lišková, *Praha*); M. Lišková, *Mimořádný trestní soud po bavorské okupaci Čech [Judicium delegatum 1743—4]*, *Sborník archivních prací* VI/2 (1956), s. 39—98 (dále jen Lišková, *Judicium delegatum*).

K uvedení do situace několik stručných dat z vývoje v letech 1741—1743, kdy propukly intenzivní akce směřující k odstranění Marie Terezie z českého trůnu a rozbití celku korunních zemí, jejichž jedním z hlavních dějišť se mělo stát i centrum Čech. Hrozivé mraky se začaly stahovat nad hlavním městem království už po vpádu pruského krále do Slezska. Obrana Prahy byla přitom zajištěna jen velmi nedostatečně, mnoho nepomohly ani urychlené práce na posílení opevnění probíhající od léta r. 1741.²⁾ Poměry se zhoršily zejména po přistoupení pruského Fridricha II. k francouzsko-bavorskému spolenectví (červen 1741) a konečně v září po připojení se saského kurfiřta a polského krále Augusta III. k této, pro Marii Terezii tak nebezpečné alianci. Hned o měsíc později sice Prusové dočasně zastavili nepřátelství po dohodě v Klein-Schnellendorfu, ale zato bavorsko-francouzsko-saská vojska vyrazila na špatně chráněnou Prahu.

Koncem října byla ve městě zastavena činnost veřejných úřadů, rozpuštěno místodržitelství a správy Prahy se ujal vojenský velitel polní zbrojmistr hrabě Ogilvy a městští hejtmani. Nicméně posádka nebyla zesílena a stav řádné branné moci byl stejně chatrný, jako zastaralý a nevybavený byl pás hradeb. Praha byla celkem bez překážek obležena nepřátelskými silami a v noci na 16. listopad po krátkém boji (či spíše několika drobných šarvátkách) obsazena. Příčinou snadného postupu cizích armád byl kromě nepřipravenosti habsburských vojsk i fakt, že obyvatelstvo Čech včetně hlavního města nebylo jednoznačně „pro-rakouské“ a zejména část šlechty a poddaného lidu si slibovala od příchodu jiného vladaře možnost nabytí nových svobod.³⁾

Události po okupaci Prahy měly rychlý spád: 7. prosince herold vyhlásil Karla Alberta českým králem, 19. prosince se konalo první holdování stavů. Bavorský kurfiřt dosáhl i dalších úspěchů, když byl 12. prosince korunován císařem římským, ale zároveň habsburská vojska vpadla do Bavorska a obsadila, byť ne bez obtíží, Mnichov.

V Praze byla ponechána část ozbrojené moci a správu ve jménu Karla Alberta převzali de facto Francouzi v čele s maršálem Belleisem; bratr Karla Alberta — Ferdinand Bavorský byl jen titulárním šéfem velení. Jediný „prospěch“, který měla Praha z nového panovníka, s nímž někteří spojovali své příští naděje, bylo povážlivé narušení normálního života a během r. 1742 stále rostoucí finanční požadavky. Městské hospodářství bylo nadto neúměrně zatíženo i nucenými odvody naturálií, rostla bída a hlad.⁴⁾

²⁾ Srv. Weber, Occupation, s. 11—13, Weberová práce je věnována zejména ryze vojenským záležitostem.

³⁾ Srv. Maur, c. d., s. 37—44; Lišková, Praha s. 59.

⁴⁾ K tomu Weber, Occupation, s. 52—60 a příloha II; O. Weber, Ein Capitel aus böhmischen Finanzgeschichte, MVGDB 33 (1892/3), s. 336—354; Lišková, Praha, s. 65—69.

Po obnovení nepřátelství s Pruskem a následující známé porážce u Chotusic se cesta ke znovunabytí pozic v Čechách otevřela Marii Terezii až za cenu ztráty Slezska a Kladska (potvrzeno berlínským mírem 28. 7. 1742). V červnu r. 1742 se habsburské vojsko objevilo před Prahou. Po necelém roce poznovu obležené město bylo potom osvobozeno v druhé polovině prosince po dojednání kapitulace a odchodu spojeneckých vojáků. Pražané, podle všeho opravdu upřímně, uvítali nejen příjezd vídeňského zplnomocněnce knížete Lobkovice 2. ledna 1743, ale i samotnou panovnici, která byla bez větší okázalosti korunována 12. května 1743.⁵⁾

Tak skončilo bavorské kralování, skončila první z vleklých válek, které sužovaly Čechy v polovině 18. století. Od počátku r. 1743 mohla Marie Terezie přistoupit v plné míře k odvetným opatřením proti neposlušným poddaným. Tato opatření nebyla sice krutá, ale ona česká „revoluce“ zanechala v srdci mladé královny nevykořenitelný odpor, který lze však vysvětlovat spíše jako osobní záležitost, a není jím nutno vykládat snahy po potlačení zbytků „samostatnosti české“, jež bezprostředně spadají do všeobecného trendu dotvoření centralizované monarchie v habsburském soustátí.

Snaha čelit nebezpečí hrozícímu Praze se začala projevovat s větší intenzitou přímo ve městě v měsíci září r. 1741. Již předtím pracovali někteří obyvatelé spolu s poddanými z okolních vesnic, kteří tak měli splnit své robotní povinnosti, na opravě šancí a příkopů. Zároveň bylo nařízeno zásobit hlavní město pro případ obležení dostatečným množstvím potravin a píce. Dne 26. září se uskutečnila u nejvyššího purkrabího schůzka, kam byl přizván vedle zástupců jednotlivých měst i akademický magistrát. Shromáždění byli vyzváni ve smyslu instrukcí z Vídně, aby se připravili k obraně proti nepříteli. Zvláště univerzita měla nejen zajistit síly na opevňovací práce, ale zejména se přichystat k možnému boji po boku vojska a měšťanských sborů. Rektor — jezuita P. Jiří Petr — v odpovědi připomenul, že třebaže je po dobu prázdnin v Praze jen málo studentů, zajistí vše potřebné.⁶⁾

⁵⁾ J. Prokeš, Marie Terezie a přípravy k české korunovaci roku 1743 (Několik poznámek), Sborník prací věn. G. Friedrichovi k 60. narozeninám, Praha 1931, s. 331—350; F. M. Pelcl, Geschichte der Böhmen von den ältesten bis auf neusten Zeiten II, Prag 1817, s. 887—888.

⁶⁾ Archiv UK, rkp. A 31 I (Děkanský protokol lékařské fakulty), pag. 280. Citovaná pamětní kniha lékařské fakulty (konkr. z doby děkanátu dr. Gronera) je naším nedocenitelným průvodcem událostmi z let 1741—3. Z tohoto období se nedochovaly protokoly o zasedání akademického magistrátu, které tento rukopis LF do jisté míry doplňuje. Srv. též J. Ottenberger, Die Akademiker bilden im österreichischen Erbfolgekrieg zur Vertheidigung der Hauptstadt Prag vier Divisionen, und besetzen die gefährlichsten Posten derselben, Jahr 1741, nevydaný rukopis uložen v AUK. (Dále jen Ottenberger.) Toto dílo univerzitního historiografa, vzniklé po r. 1809, je sice místy nepřesné, ale cenné, protože čerpá i z pramenů dnes neznámých.

Skutečně ihned dva dny poté se sešel celý akademický magistrát na mimořádném zasedání, kde tento vrcholný univerzitní orgán projednal místodržitelenskou výzvu. Zde byla jistě už koncipována vyhláška, vytištěná s datem 1. října, v níž rektor apeloval na akademickou obec, aby se v co největším počtu připojila k přípravám hájení města proti blížícím se spojeným armádám. Rektor se obracel ke všem členům vysoké školy, ke všem zapsaným v univerzitních matrikách a spadajícím pod akademickou jurisdikci (s výjimkou teologů — kleriků), aby se podle přání zemské vlády i naplňující svou nejsvětější povinnost dostavili 5. října do příslušných poslucháren k zápisu do řad svobodné legie, organizované po vzoru akademiků bránících město proti Švédům v r. 1648.⁷⁾

Zápis se uskutečnil podle výzvy v určený den s tou výhradou, na niž upozornil místodržící už předem P. Petr, že počty zapisovaných nebyly zatím velké, protože značná část studujících pobývá na venkově. Proto rektor opakoval své provolání ještě 30. října a až po tomto datu byla akademická kohorta definitivně ustavena.⁸⁾

F. A. Pabst ve své knize věnované význačným příkladům „vlasteneckých“ skutků obyvatel Čech oceňuje utvoření této nové legie plamennou tirádou jako „svědectví slávyhodného nadšení našich akademiků, s kterým byli hotovi jako jejich důstojní předchůdci bit se tímto skvostným způsobem a jak ochotni a odhodláni byli tito ušlechtilí mladíci vyměnit pero za chladnou ocel“. Ovšem dříve, než se mohli akademikové (kteří zdaleka ne všichni byli mladíci) dát do boje „skvostným způsobem“, proběhla celá řada jednání a dohadování o podílu vznikající legie na obraně. Tento fakt byl dosavadní literaturou typu citovaného Pabsta, či J. Ottenbergera, nebo později A. Wenera opomíjen, zejména proto, že některé požadavky, které nebyly vždy úplně nezištné, se nehodily do celkové koncepce oslavy chrabrých loajálních činů univerzitních příslušníků.⁹⁾

Dne 12. října se konalo zvláštní sezení akademického magistrátu, kde mimo jiné byly čteny požadavky akademiků již přihlášených do kohorty, které měly být zaslány místodržitelství k uvážení, schválení a postoupení do Vídně.¹⁰⁾ O jejich obsahu jsme podrobněji informováni, protože z archivu filozofické fakulty se dochovalo plné znění všech osmnácti bodů.

7) Vyhláška z 1. října 1741, Archiv UK, A 78 XII. Srv. i Ottenberger, pag. 13—16 — z něho zejména, místy nekriticky, vychází i A. Werner, Die Studenten—Legionen der Prager Universität 1648—1848, Prag. 1934, s. 54—5 (dále jen Werner). K tomu ještě F. A. Pabst, Der patriotische Genius Böhmens und der Karlferdinand'schen Universität zu Prag, Prag 1809, s. 396—8 (dále jen Pabst).

8) AUK, A 78 XII.

9) Pabst, s. 403.

10) Akademický magistrát se scházel na řádných schůzích jednou za čtrnáct dnů, maximálně jednou za týden, většinou ve středu nebo v sobotu. V naléhavých případech, zejm. v rušných obdobích, jako je námi sledované, se konaly mimořádné schůzky častěji. [Srv. K. Beránek, Správa a kancelář pražské university v době pobělohorské, SAP 19/1969], s. 189—239, s. 220.

Z nejdůležitějších návrhů zde vybírám:¹¹⁾ především mají být jména všech, kteří se přihlásí v termínu, zapsána do tzv. zlaté knihy a univerzitní vojenské matriky. K povzbuzení bojového ducha žádají akademici královnu, aby potvrdila a rozmnožila jejich výsady a privilegia, obdobně jako dříve učinil Ferdinand III. Dále očekávají, že místodržitelství je opatří nutnými zbraněmi, municí i žoldem a že bude zajištěna patřičná lékařská péče o raněné. Kohortě pak má být přiděleno vhodné cvičiště. Místodržitelství se má nadto postarat, aby poddaným, kteří mají právo zapsat se do vojenské matriky, nebylo v tomto ušlechtilém úmyslu bráněno jejich vrchnostmi a rovněž aby se obrany mohli zúčastnit i studenti cizích univerzit a gymnázií, pokud jsou katolického vyznání.¹²⁾ Dále páni akademici požadují, aby zástupci univerzity byli zvaní na porady vojenského velení Prahy a pokud dojde k nejhoršímu, aby Alma Mater byla předem informována o podmínkách kapitulace. A nejen to — na pořad přichází také návrh, aby rektor a děkani fakult zasedli v zemském sněmu.

Ostatní body se týkají konkrétně vojenských záležitostí, akademického praporu, poct při pohřbech a trestů. Zde je třeba si zvlášť povšimnout, jak si členové akademické legie představovali své postavení vůči armádě. Od řádných vojáků se nechtějí odlišovat: hodlají konat běžné hlídky, v případě smrti chtějí mít rakev ozdobenou nejen akademickými, ale i vojenskými odznaky. Naproti tomu i za výjimečné situace při obležení jsou ochotni podřídit se jen univerzitnímu soudu a ne jinému — k tomu připojují, že naopak vysoké učení bude zachovávat procesní pravidla válečného soudu. S tím souvisejí i následující body — totiž aby akademikové nebyli trestáni bitím holí či důtkami, ale čestněji, a aby při největších deliktech byl trest smrti vykonán stětím a nikoliv oběšením. Konečně k zajištění co nejlepší obrany, která není myslitelná bez vzájemné svornosti a lásky, vyzývají vojáky, aby nevyvolávali žádné rozbroje a oni sami chtějí jít příkladem a být prodchnuti humanitou a láskou (k vlastní armádě).¹³⁾

Návrhy v tomto rozsahu zamítl už akademický magistrát a neschválil jejich odeslání na místodržitelství. Univerzitní hodnostáři jasně prohlédli

11) AUK, A 32 III, pag. 303—308 (Acta et conclusa facultatis philosophicae), viz příloha č. 1. V příloze uvádím kompletní znění návrhu, třebaže ho v německém překladu přináší i Werner, s. 55—6, ovšem neúplně a v jednotlivinách i chybně. Werner totiž neměl pravděpodobně v rukou zápis dochovaný v AUK, ale odvolává se jen na Pabsta, s. 399—402. Zejména neuvádí, že se jedná o návrh, který nebyl odsouhlasen ani akad. magistrátem.

12) Zde Pabst i Werner zcela nelogicky uvádějí „auch wenn sie Akatholiken waren“, i když v orig. je zcela jasně „modo non sint Accatholici“.

13) Zde se ozývá motiv četných sporů studentů a vojska, které přerůstaly až v několikadenní rušné pouliční bitky. Srv. můj příspěvek, Bouře studentů pražské univerzity ve druhé polovině 17. století, AUC—HUCP XXI/2 (1981), s. 7—21.

nereálnost dalekosáhlých plánů akademiků. Byly to příliš iniciativní podněty zdola proti tendencím absolutistické vlády řídit dění direktivami shora, třebaže zato legionáři slibovali obětovat krev a život pro „slávu Boha, královského majestátu i drahé vlasti“. Tato slova byla jistě už ve své době chápána spíše jako obvyklý formulářový obrat, než příslib reálných horlivých skutků.¹⁴⁾

Uvedených osmnáct bodů je třeba považovat za maximální program, k němuž se akademikové, alespoň podle svědectví dochovaných pramenů, později nevraceli.¹⁵⁾ Následující mimořádná schůze akademického magistrátu 18. října řešila už problémy „přízemnější“ — spory o zaplacení odměny těm, kteří se podíleli na veřejných opevňovacích pracích ve dnech 9.—12. října, když nedošlo ve věci vyplácení ke shodám mezi univerzitou a staroměstským a malostranským magistrátem.¹⁶⁾ Na tomtéž zasedání byly poznovu projednány požadavky akademické legie a byl vysloven souhlas se zasláním nové žádosti místodržitelství — oproti dokumentu z 12. října značně okleštěné, nebo-li, podle slov soudobého regestu, umírněné. Oficiálně je zde proklamováno formování legie, počet jejích členů den ode dne narůstá, vzdor stále trvajícím prázdninám. Univerzita žádá, s poukazy na dobrodiní udělená Ferdinandem III. v r. 1648, aby příslušníci kohorty byli vypláceni z eráru jako vojáci a byla zajištěna zdravotnická pomoc. Studenti, kteří budou napříště angažováni na opevňovacích pracích, musí být řádně odměněni. Krom toho mají být bez výjimky dodržována stávající panovnická privilegia a do válečné rady povolán zástupce akademického magistrátu.¹⁷⁾ Na novém návrhu je zřetelně patrný rozdíl proti původnímu předpokládanému maximu i pochopitelná akcentace finančních otázek.¹⁸⁾

V odpověď na předešlé podání pozval k sobě 26. října nejvyšší purkrábí představitele vysokého učení a přislíbil zajištění žoldem, zbraněmi a municí a rovněž povolil zvolení vlastního vůdce kohorty, jenž bude potom schválen vojenským velitelstvím. Zcela stranou byl ponechán návrh na přímý podíl akademie na válečných radách. Děkan a senior právnické fakulty Václav Xaver Neumann z Pucholze, nejvýraznější osobnost mezi světskými profesory první poloviny 18. století, ovšem ještě prosa-

zoval dvojnásobné vyplácení bojujících akademiků jako lidí svobodných, odvolává se na příklad vídeňské univerzity.¹⁹⁾

Debata o žoldu se protahovala — i na schůzi akademického magistrátu o den později se probíral tento problém a mimoto bylo poznovu zmíněno také přání, aby vysoké učení mělo zastoupení ve válečné radě a bylo předem zpraveno o případných kapitulačních jednáních. Konkrétně se debatovalo o vůdci legie, jenž měl sloužit více pro rozšíření slávy a věhlasu akademie, než pro peníze.²⁰⁾

Po ukončení prázdnin byla znovu vydána rektorská náborová vyhláška a hned poté zveřejněn program akademické kohorty (latinsky, česky a německy).²¹⁾ Zrod univerzitní bojové jednotky byl fakticky završen na zasedání magistrátu dne 3. listopadu, když byli zvoleni čtyři poručíci jednotlivých divizí: Arnold, Gallehe, Kheil a Polák i vrchní velitel, jímž se stal namísto odmítnutého barona Říčana hrabě Norbert z Kolovrat.

V té době už bylo jasno i v otázkách žoldu: hlavní velitel Kolovrat měl denně obdržet 5 zl., poručíci 3 zl., kaprálové 24 krejcarů a řadoví členové 17 krejcarů. Peníze měly být vypláceny se svolením stavů z berně.²²⁾

Studenti se nyní mohli nerušeně připravovat na nadcházející obranu Prahy. Nebránily jim v tom ani učební povinnosti, kterých byli zbaveni, když Marie Terezie současně s rozpuštěním civilní správy městské a zemské nařídila uzavření vysoké školy po dobu nepřátelského ohrožení. Akademický magistrát se nyní měl obracet v závažných záležitostech na zvláštní zemskou administraci vedenou ředitelem hrabětem Filipem Kolovratem.²³⁾ Předpokládané dočasné uzavření vysoké školy se však prodloužilo až do jara r. 1743.²⁴⁾

Praha byla sevřena oblehateli od počátku listopadu 1741 a přípravy k obraně byly znásobeny. Vojenská posádka, měšťanští dobrovolníci, Židé i studenti dostali určena svá místa na hradbách a zároveň probíhal výcvik neprofesionálních obránců. Dne 7. listopadu vytáhla poprvé slavnostně akademická legie po městě za zvuků trubek a bubnů, její příslušníci byli ozdobeni zeleno-bílými kokardami. Průběžně byly drženy hlídky na šancích; 12. listopadu obhlíželi akademikové dosud klidně stojícího nepřítele na Bílé hoře.²⁵⁾

¹⁹⁾ AUK, A 31 I, pag. 282 (Ottenberger i Werner, kteří se vlastně výhradně věnují akademické legii, tato jednání opomíjejí).

²⁰⁾ AUK, A 31 I, pag. 283.

²¹⁾ Přesné znění programu není uvedeno, ale z kontextu vyplývá, že korespondovalo s obsahem podání akademického magistrátu z 18. října (viz pozn. 17).

²²⁾ Srv. Werner, s. 57—8, tam i podrobněji o vojenské organizaci legie. Ke složení legie srv. i přílohu č. 4.

²³⁾ Srv. Lišková, Praha, s. 59.

¹⁴⁾ Stejná formulace se objevuje shodně ve všech obdobných dokumentech.
¹⁵⁾ Z doby panování Karla Alberta nejsou dochovány zdaleka všechny písemnosti. Část jich byla podle znění kapitulace z r. 1742 odvezena spojenci, část zničena na příkaz Marie Terezie, nebo odeslána do Vídně. Ničeny byly nejen písemnosti vyšších správních orgánů, ale i městských, univerzitních atp. Srv. Lišková, *Judicum delegatum*, s. 43; J. Teige, *Paměti pražské z let 1732—1743*, *Věstník Králov. čes. společnosti nauk*, tř. fil. hist. 1904, Praha 1905, s. 1—33, s. 1 (dále jen Teige).

¹⁶⁾ AUK, A 32 III, pag. 309—311.

¹⁷⁾ AUK, A 32 III, pag. 311—312. Zde uvedeno, že z teolog. fak. je dosud mimo Prahu 50 posluchačů, z práv 184, z medicíny 87 a z filozofie 145.

¹⁸⁾ Orig. se nedochoval, pouze kopie ve filozofických aktech.

²⁴⁾ Např. na filozof. fak. byla poslední bakalářská promoce 30. 5. 1741, poté až 11. 6. 1743; na lékařské fak. poslední doktorská promoce 13. 7. 1741, v r. 1742 byli na LF pouze 4 studenti imatrikulováni.

²⁵⁾ AUK, A 31 I, pag. 284.

Tento klid před bouří ovšem nesvědčil kázni v kohortě. Propukaly vnitřní spory, které musel urychleně řešit akademický magistrát (např. 13. listopadu).²⁶⁾ Lze předpokládat i oblíbené tradiční pŕtky s vojáky a znepokojování civilního obyvatelstva. Nepatřičná střelba ve dne i v noci nebyla pro studenty ničím zvláštním ani v době hlubokého míru. Nyní se naskýkala k „radovánkám“ tohoto druhu větší příležitost podpořená skutečností, že palné zbraně nebyly studentům náhle zakazovány, ba dokonce jejich ovládání se stalo nutností. Nicméně používání zbraní na nepravém místě několikrát projednával akademický magistrát a zakázal pak pod přísnými tresty 20. listopadu.²⁷⁾ Zveřejněn byl také dekret zemské správy adresovaný univerzitě, který příkazuje neprodleně obnovit pořádek v legii a důsledně dodržovat subordinaci. Porušení příkazu by mělo za následek vyloučení i jiné nejpršnějši sankce proti nepokojným elementům.²⁸⁾

Přítrž poklesu morálky učinilo záhy nato bezprostřední přiblížení se nepřátelských pluků 23. listopadu, kdy byl v pražském trojměstí vyhlášen poplach. V noci z 25. na 26. listopad došlo k útoku a ráno už byla Praha bez větších obtíží obsazena. Akademici údajně kladli největší odpor hlavně proti Sasům u Bruské brány a setrvali na svých místech poslední. Děkan lékařské fakulty si v této souvislosti poznamenal, že hrdinný boj by se byl univerzitě velice nevyplatil, kdyby nebylo laskavé přimlavy polského krále. Pokud k této přimluvě skutečně došlo, pak August III. snad touto formou rytířsky ocenil jediné výraznější známky obrany dobytého města. Po kapitulaci pak děkan ještě připojil povzdech: „Deus nos ultronec a peiori malo benigne protegat, et gubernat.“²⁹⁾

Na zasedání akademického magistrátu 27. listopadu bylo konstatováno, že nikdo z akademiků nebyl zabit ani vážně zraněn a usneseno, aby byl pečlivě uschován vzácný prapor legie v Karolinu spolu se zbraněmi a střelivem. Tak skončila bojová činnost akademické kohorty, jejíž úloha byla později často nepatřičně přeceněna. Její existence není ničím ojedinělým, v téže době měla obdobnou jednotku také vídeňská univerzita. Tyto legie byly součástí dobrovolnických oddílů, jako např. měšťanské sbory, které byly zřizovány na výzvu nadřizovaných orgánů v případě nepostačujícího stavu vojenských posádek.

I když jsem sledovala vznik pražské legie se vším dohadováním o žold i různé výsady, přes porušování kázně atd., nelze v žádném případě pochybovat o bojovném duchu akademiků. Ten se ostatně projevoval řadu let předtím i potom v pražských ulicích. Pokud se autoři jako Otten-

²⁶⁾ Tamtéž.

²⁷⁾ AUK, A 31 I, pag. 285.

²⁸⁾ AUK, A 32 III, pag. 319–322.

²⁹⁾ AUK, A 31 I, pag. 286. O průběhu nočních bojů srv. např. Weber, Occupation, s. 14–19, Werner, s. 58.

berger, nebo Werner, líčící slávu studentských legií v průběhu staletí, snaží opomíjet materiální aspekty jejich vzniku a existence či zamlčet různé poklesky, je to nesmírné zkreslování dobových pramenů. Analogickou deformací by ale naproti tomu bylo i absolutní popření jakýchkoliv upřímných snah členů kohorty o záchranu sídla své Almae Matris. Konečně i kdyby zmíněné listopadové noci akademici obětovali své životy, představa o uhájení Prahy při nepoměru sil oblehatelů a obránců je iluzorní. Viny za kapitulaci byl později Marií Terezií zbaven dokonce i sám hrabě Ogilvy (3. července 1742).³⁰⁾

Jak shodně dokládají soudobé prameny úřední i memoirové povahy, okupace města se obešla bez plundrování a násilností. Někdy na konci listopadu nebo počátkem prosince bylo obsazeno i Karolinum a byli zde ubytováni francouzští vojáci, podobně jako v dalších univerzitních kolejích, duchovních seminářích atp. O této události s podrobnostmi informuje až Ottenberger. Jeho vyprávění však zní jako poněkud přibarvená skutečnost.³¹⁾ Petr Polák, bývalý velitel čtvrté divize akademické legie, pro přestupek degradovaný (Werner ho nazývá druhým Otovalským), měl ze msty Francouzům vyzradit, že v Karolinu je skryt slavný prapor, zbraně a střelivo. Po udání vpadli do velké koleje (30. listopadu) francouzští vojáci z navarrského pluku se svým hejtmanem. Okupační velení přikázalo univerzitě urychleně odevzdat veškeré zbraně a vydat zástavu legie. Proti tomu se rázně ohradil profesor Neumann z Pucholze, který prý osobně navštívil maršála Belleisla a upozorňoval mj., že dosud nebyl publikován příkaz k odevzdání zbraní a munice. Zaneprázdněný maršál odkázal Neumanna na intendanta de Sechelle, na němž pak profesor požadoval alespoň svolení, aby si studenti ponechali kordy, které jsou jejich osobním vlastnictvím. De Sechelle to striktně odmítl a připomenul, že studující nejsou předurčeni k vojenské službě, ale mají si hledět svých knih.³²⁾

Vrchní pedel univerzity Jan Michal Rind se ve svých autentických zápiscích pouze stručně zmiňuje, že studentský prapor byl předán na žádost maršála Belleisla 2. prosince. Prapor předávali dr. Schwarz (předtím působil jako lékař legie) a osobně pedel Rind na Neumannův pokyn.³³⁾ Tomuto suššímu svědectví přímého účastníka je nepochybně třeba přisoudit větší váhu.

³⁰⁾ Srv. Lišková, Praha, s. 61, pozn. č. 12.

³¹⁾ Ottenberger, pag. 30–33. V Ottenbergerově rukopise nejsou přímé odkazy na prameny, jen v úvodu píše, že se opíral o hodnověrnou literaturu a prameny z univerzitého archivu. Náš seriózní zpravodaj — děkanský protokol LF — o obsazení Karolina mlčí.

³²⁾ Ottenberger, pag. 33; Werner, s. 62.

³³⁾ AUK, M 15 — Extractus ex Notatis et Calendariis Tentaminum, Examinum ... per me Joannem Michaelē Rind Superiorem bidellum Universit. Prag. ... conscriptus ..., pod písm. S.

Ottenberger a po něm opět Werner ještě dodávají, že Francouzi neodpustili akademikům jejich chrabřý odpor, a proto vyrabovali univerzitní statky Michli, Počernice, Malešice a Štěrboholy, zpusťovali tamní hospodářství, zrekvírovali koně, dobytek a zásoby obilí a způsobili četné jiné škody.³⁴⁾ Při současném stavu dochování pramenů nelze zjistit, do jaké míry tato zpráva odpovídá skutečnosti (konkrétní informace o jiném rabování hned po okupaci na dalších majetcích postrádáme). Spíše se zdá pravděpodobné, že Ottenbergerovo líčení se vztahuje až k r. 1742, kdy nucené odvody nepostihly jen univerzitu, ale široké vrstvy majitelů. K výčtu pohrom, které se na vysoké učení nahrnuly, připojuje konečně J. Svátek ve zcela beletrizujícím duchu vyprávění o tom, jak byly prohledávány všechny univerzitní koleje po udání, že se tam tajně scházejí členové legie ke konspiračním setkáním. Mimo to prý Francouzi chtěli barbaricky zpusťovat klementinskou knihovnu.³⁵⁾

Jak už jsem zdůraznila, nedošlo po obsazení Prahy v městských ulicích k větším střetům. Snad jen někteří z akademiků se dostali do menších ráznic, protože rektor P. Petr ihned po mimořádném zasedání magistrátu 1. prosince důrazně vyzýval své podřízené, aby nezasahovali „contra obsidentes“.³⁶⁾ Ve městě byl relativní klid, část Pražanů se cítila Vídní opuštěna a mnozí pokládali situaci Marie Terezie za beznadějnou a krajně bezperspektivní.³⁷⁾

Dne 7. prosince vyhlásil herold bavorského kurfiřta českým králem. Dva dny nato se akademický magistrát rozhodl zaslat Karlu Albertovi pamětní spis s prosbou o obnovení studií, vydání praporu a vyklizení vojenských kvartýrů ve velké aule Karolina. Tento dokument, označený jako „nejponížnější žádost o nejmilostivější povolení obnovy studií na pražské univerzitě“, je podepsán všemi tehdejšími členy akademického magistrátu a byl odeslán 14. prosince 1741.³⁸⁾

Zmíněná písemnost je jediným dokladem, jímž se univerzita přihlásila ke Karlu Albertovi co českému králi. Děkanský protokol lékařské fakulty se o novém panovníkovi zmiňuje i napříště bez přílišné servility, nepropadá nikde oslavným projevům nemírného nadšení. Akademický magistrát nebyl pozván k holdování a nikdy Bavorovi nesložil přísahu věrnosti.³⁹⁾ V univerzitní knize přísah je zapsán pouze dvojí slib Marii Terezi: první z 19. prosince 1740 a druhý po české korunovaci z 10. května

1743.⁴⁰⁾ Memoriál adresovaný bavorskému králi se stejně nesetkal s patřičným ohlasem: školy zůstaly uzavřeny a koleje obsazeny vojskem. Jedinou odezvou na něj bylo později předběžné vyšetřování akademického magistrátu obviněného z porušení věrnosti.

☆

„A. 1742 ... calamitoso rerum aspectu plenus, quoquo enim se oculi circumferent, horroris, ac maeroris affatim hauriebant...“⁴¹⁾ Tak výstižně charakterizují rok 1742, těžký nejen pro Prahu, ale i celou zemi, jezuitské výroční zprávy. Na univerzitě byla výuka stále zastavena, neučilo se ani na jezuitských školách v Praze. Část profesorů filozofické fakulty byla se svými žáky na státcích klementinské koleje v Tuchoměřicích, Liběšicích a Opařanech, kde poslouchali některé přednášky (zejména od října r. 1742 do velikonoce roku následujícího). Nadaní teologové byli posláni na další studia do Olomouce, nebo do Říma.⁴²⁾ Profesori světských fakult se většinou věnovali svým mimoškolským závazkům. Za celý rok 1742 bylo složeno jen několik dílčích zkoušek.

Přesto máme některé zprávy o činnosti lékařské fakulty, a to z oblasti nepedagogické. Na jaře r. 1742 se obrátilo francouzské velení na pražskou medicínu se žádostí, aby její kvalifikovaní příslušníci pomohli při likvidaci hroživě se šířících epidemií černých neštovic a jiných „horečnatých nemocí“ mezi armádou. Nemoci rozsávaly smrt hlavně u pluků ležících v okolí Litoměřic a v hlavním městě. Kvůli tomu se sešla na fakultě už 21. března schůze k projednání prosby intendanta de Sechelle o vyslání lékařů k potření nákazy a urychlené obsazení místa krajského fyzika na Litoměřicku. Fakulta v odpovědi uvádí, že bohužel nemůže vyhovět, protože nedisponuje potřebnými kapacitami, neboť starší absolventi jsou již plně vytíženi a nových mediků se nedostává — škola je totiž už delší čas uzavřena a sama lékařská kolej obsazena francouzskou posádkou.⁴³⁾

Naléhavá výzva k lékařské pomoci byla opakována v dekretu dvorské deputace, o němž se na fakultě jednalo 29. března. Odpověď byla obsírná a poznovu vyhýbavá, nicméně byli vysláni lékaři — dr. Eving a dr. Zeiler do francouzského špitálu v Praze a dr. Vignet působil u saských pomocných sborů. Krom toho fakulta také určila tři kandidáty na místo litoměřického fyzika vybrané ze studentů vyšších ročníků.⁴⁴⁾

⁴⁰⁾ AUK, rkp. A 42 c, Liber juramentorum, nepaginováno.

⁴¹⁾ Annales Provinciae Boemiae Societatis Jesu ad Annum 1742, f. 291a, Státní knihovna Praha, odd. rukopisů a starých tisků.

⁴²⁾ Tamtéž, f. 392b.

⁴³⁾ AUK, A 31 I, pag. 292.

⁴⁴⁾ Tamtéž, pag. 294.

³⁴⁾ Ottenberger, pag. 34; Werner, s. 62.

³⁵⁾ J. Svátek, Dějiny Čech a Moravy nové doby V/1, Panování císařovny Marie Terezie, Praha 1897, s. 98.

³⁶⁾ AUK, A 31 I, pag. 286.

³⁷⁾ Lišková, Praha, s. 65—6.

³⁸⁾ AUK, A 31 I, pag. 287; Státní ústřední archiv, Stará manipulace, sign. B 1/64.

³⁹⁾ Kromě níže uvedených písemností se o tom výslovně zmiňuje i pedel Rind, AUK, M 15, pod písm. S.

V průběhu příštího měsíce léčilo v pražských špitálech už více členů fakulty, z nichž dr. Zeller a Lindau zemřeli na černé neštovice (23. dubna a 5. května) a 10. května pak k obětem přibyl ještě posluchač medicíny MUC. Pfeiffer, který se staral o pacienty u bavorského pluku.⁴⁵⁾ Dr. J. F. Zeller byl shodou okolností promován při posledním slavnostním aktu na fakultě před uzavřením dne 13. července 1741.⁴⁶⁾

O dalších ztrátách na životech z řad univerzity naše prameny mlčí — tuto první fázi epidemie se pravděpodobně podařilo lokalizovat, ale na podzim, při habsburském obléhání hlavního města, počet onemocnění opět vzrostl. Tentokrát různé nakažlivé choroby zasáhly větší měrou i civilní obyvatelstvo oslabené hladem a strádáním; v Emauzích, Klementinu, Norbertinu a Strahovském klášteře byly zřízeny provizorní špitály a ošetřování se ujal nejen školený personál, ale i pražské ženy a dívky.⁴⁷⁾

Ke konci r. 1742 bylo postavení okupačních vojsk v Praze neudržitelné. Ve dnech 16.—17. prosince byly otevřeny městské brány pro odchod armády a 25. prosince byla po jednáních mezi zplnomocněncem Marie Terezie knížetem Lobkovicem a zástupcem francouzské strany generálem de Chevertem podepsána kapitulace.⁴⁸⁾ Ze čtrnácti bodů dohody později Marie Terezie anulovala bod první, který měl zaručit beztrestnost přívržencům Karla Alberta a začalo déle trvající vyšetřování a postih zpronevěřilých poddaných.⁴⁹⁾

Při odchodu vojsk z Prahy vzali Francouzi s sebou k zajištění zbylé posádky rukojmí z řad významných osobností veřejného života. Mezi nimi byli i univerzitní rektor P. Petr a profesor Neumann z Pucholze, jemuž bylo povoleno poslat místo sebe syna. Řádné propuštění rukojmích zaručil Lobkovicovi de Chevert čestným slovem.⁵⁰⁾

Dne 29. prosince svolal profesor Neumann naléhavě zvláštní zasedání, kterého se zúčastnili profesori světských fakult. Zde byli vybráni dva vyslanci — komisaři (profesoři Proichhausen a Scrinici), kteří se spolu s univerzitním syndikem měli co nejrychleji odebrat k Lobkovicovi na Zbraslav, aby prostřednictvím knížete ubezpečili panovnici o oddanosti a věrnosti akademie, a tak předejít podezření ze zrady.⁵¹⁾

Vyhláška o francouzské kapitulaci byla v Praze přijata s velkou radostí, měšťané se na znamení loajality ihned ozdobili zelenými kokardami a o silvestrovské noci vytáhli do ulic veselé průvody (přestože

⁴⁵⁾ Tamtéž, pag. 298—9.

⁴⁶⁾ *Matricula facultatis medicae Universitatis Pragensis*, edd. K. Kučera, M. Truc, Praha — UK 1969, s. 22.

⁴⁷⁾ Srv. Weber, *Occupation*, s. 62.

⁴⁸⁾ Lišková, Praha, s. 76—7.

⁴⁹⁾ Lišková, *Judicium delegatum*, s. 39—98.

⁵⁰⁾ Lišková, Praha, s. 76—7.

⁵¹⁾ AUK, A 31 I, pag. 301.

byl značný mráz], v nichž zvláště studenti vítali změnu poměrů jásavou hudbou, zpěvem a voláním „Vivat Maria Theresia!“⁵²⁾ Stejně tak 2. ledna při vjezdu knížete Lobkovice do Prahy byli v zástupech vítajících představitelé univerzity — poznovu defilovala akademická legie. A obdobný obraz se naskýtal i při vstupu Marie Terezie do hlavního města na sklonku dubna roku 1743. Tehdy „u nárožního domu před Tejnským kostelem čtyry facultates zdejší Carolo-Ferdinandské universitatis nejpoddanější službu učinili a při hlasu polních trub a vlaských bubnů Její Královské Milosti, která tam nejmilostivěji zastaviti se ráčila, jménem čtyř facultatum děkan theologiae s veřejnou orací nejpoddaněji přivítal, na kterou nejvyšší Královská Milost v latinské řeči odpověděla a hlavu nakloniti nejmilostivěji ráčila“.⁵³⁾

Předtím, než se univerzitě dostalo těchto projevů milosti, musela být očištěna od podezření z porušení věrnosti zákonitě panovnici. Vyšetřováním postojů obyvatelstva v Čechách byla Marií Terezií pověřena dvorská komise, která měla mj. podle instrukce z 12. července 1742 vypracovat předběžné podklady pro pozdější procesy zvláštního delegovaného soudu a řádně prošetřit míru viny, aby se zabránilo neopodstatněným udáním a žalobám. Komise, kterou řídil nejvyšší purkrabí hrabě Schafgotsch, průběžně přebírala správu v krajích, jež byly obsazeny habsburskými vojsky už v roce 1742. Po Novém roce 1743 se přemístila do osvobozené Prahy.⁵⁴⁾

Akademický magistrát se co nejrychleji snažil dosáhnout otevření vysoké školy. Proto se začátkem února obrátil na dvorskou komisi s prosbou o povolení promoci — a to na prvním místě o umožnění udělení doktorského gradu pro JUC. J. A. Sommera, aby mohl převzít katedru v Olomouci a dále o svolení s konáním promoci na lékařské fakultě. Rektor a magistrát prohlašují, že se univerzita v minulém období neprovinila žádnou zradou, neholdovala nepravému králi, a proto se odvažují požádat o restituci normálního právního chodu korporace a plné obnovení studií. V případě kladného vyřízení a povolení slavnostních veřejných aktů chtějí představitelé univerzity, aby kancléře — arcibiskupa (jenž byl od ledna po doručení „decreti abeundi“ z trestu vzdálen z Prahy), mohl ve shodě se statuty zastupovat rektor. Konečně akademický magistrát připojil také prosbu o laskavé potvrzení budoucí rektorské volby.⁵⁵⁾

V odpovědi dvorské komise z 15. února je obsažen příslib umožnění

⁵²⁾ Weber, *Occupation*, s. 77.

⁵³⁾ Teige, s. 29.

⁵⁴⁾ Srv. Lišková, *Judicium delegatum*, s. 51—2.

⁵⁵⁾ SÚA, SM B 1/64. Žádost není datována (obdobně jako ostatní písemnosti akademického magistrátu), presentatum 2. 2. 1743.

promocí i příznivého zacházení s akademickým magistrátem „in corpore“ s vynětím profesora právnické fakulty Mikuláše Ignáce Königsmana.⁵⁶⁾ Ten byl totiž obviněn ze zrady (bližší obsah udání není znám) a necelé dva měsíce pobyl na příkaz vyšetřující komise v univerzitním karceru. Protože se dle všeho jednalo o křivé nařčení, byl 7. dubna propuštěn a jeho další kariéra nebyla nijak ohrožena.⁵⁷⁾

V měsíci dubnu se přikročilo k dalšímu prověřování univerzity. Dvorská komise sama vyšetřovala příslušníky vyšších stavů, pro městský stav bylo zřízeno zvláštní oddělení, jehož předsedou byl Jan z Bredy a členy radové apelačního soudu. Někteří z nich vyšetřovali také úředníky místodržitelství atp. (hrabě Breda a apelační radové Höpflingen a JUDr. Hermet.⁵⁸⁾ Ti povolali k zodpovědnosti také pražskou univerzitu reprezentovanou akademickým magistrátem. Kamenem úrazu se stal již výše zmíněný memoriál zasláný v prosinci r. 1741 Karlu Albertovi. Dne 13. dubna se konaly v Karolinu přípravy, aby rektor, děkani a senioři fakult mohli vhodně odpovědět na otázky zasláné jim komisí ve věci „zrady nejmilostivější královny“. Obsahem pěti bodů, předložených k zodpovězení byly následující problémy: Proč univerzita uznala Bavora králem a proč ho nazvala „nejšťastnějším vítězem“? (Autentický záznam tohoto výroku se mi v pramenech univerzitní provenience nepodařilo nalézt). Jak se vysoké učení mohlo opovážit podříditi se Karlu Albertovi a proč od něho očekávalo ochranu? K tomu byla vypracována podrobná odpověď, kde představitelé akademického magistrátu výmluvně dokládají, že bavorského kurfiřta ani skutkem ani slovy neuznali za dědičného krále, ba naopak na univerzitních shromážděních se ho snažili „zlehčovat“. Neuvítali ho, ani mu nesložili slib, pouze požádali o obnovení studií, zachování imunity kolejí a osvobození od francouzské zátěže. Ostatně, jak závěrem podotýkají, univerzitní žádost neměla tehdy žádnou odezvu. Podle svědectví dochovaných pramenů se jeví odpověď daná akademií jako pravdivá a, jak si poznamenal děkan lékařské fakulty Groner, i komise jí byla uklidněna a přislíbila příznivou zprávu.⁵⁹⁾ Univerzita jako instituce byla zproštěna podezření a mohla být postupně obnovena její činnost. Nedošlo k tomu v plném rozsahu již v dubnu, jak bývá někdy v literatuře uváděno,⁶⁰⁾ ale de jure až v červnu r. 1743. Dekretem dvorské komise z 10. června na podkladě královského reskriptu z 3. dubna byl zrušen akademický magistrát ve svém stávajícím složení a byla schválena volba nového rektora (navrhován byl Jakub Smith z lékařské fakulty) a po-

⁵⁶⁾ Koncept s datem 15. 2. 1743, SÚA, SM B 1/64.

⁵⁷⁾ V. V. Tomek, Geschichte der Prager Universität, Prag 1849, s. 309.

⁵⁸⁾ Lišková, Judicium delegatum, s. 54, zvl. pozn. č. 50.

⁵⁹⁾ AUK, A 31 I, pag. 303.

⁶⁰⁾ Weber, Occupation, s. 81 a Lišková, Judicium delegatum, s. 54.

volena jeho instalace.⁶¹⁾ Smith byl jednomyslně zvolen 27. června a do úřadu instalován 10. července 1743.⁶²⁾

Výuka se mohla po více než půldruhém roce opět řádně rozběhnout, koleje byly místo vojáky obsazeny znovu studenty a záhy se konaly i první promoce (rovněž za r. 1742). V důsledku nepříznivých válečných událostí byl stav posluchačů v roce 1743 ještě poměrně nízký.⁶³⁾

Údobí okupace Prahy a bavorsko-francouzské vlády nepřineslo tedy ani naší vysoké škole nic pozitivního. Bylo poškozeno i univerzitní hospodářství, mimopražské statky byly postiženy průtahy různých armád. Jediné ocenění získala akademická legie, jejíž utvoření a činnost bylo pochválně zmíněno v reskriptu římského císaře Františka I. z 10. února 1746.⁶⁴⁾

☆

Epilogem k vyšetřování na pražské univerzitě za viny z doby panování Karla Alberta je postih jednoho z členů právnické fakulty — dr. Norberta Jiřího Therera, jenž byl řádně souzen a odsouzen delegovaným soudem, který zahájil svou činnost 20. června 1743. Therer z Thernheimu, zemský advokát pražské a litoměřické konzistoře, byl obžalován ze zločinu velezrady a urážky majestátu, zbaven městského práva, advokatury, doktorátu a vypovězen ze země.⁶⁵⁾ Jaké bylo jeho provinění, prameny výslovně neuvádějí — hovoří se pouze obecně o urážlivých řečech a zrádných skutcích. Na základě vyšetřování před delegovaným soudem a prokázání viny přikázala panovnice univerzitě, aby Therer byl neprodleně zbaven všech akademických práv a vyhoštěn.⁶⁶⁾

Podrobně nás o průběhu tohoto aktu informují současné záznamy pedela Rinda: Městských práv byl viník zbaven na zasedání staroměstského magistrátu 12. září a o den později byl tento fakt publikován v Karolinu. 14. září zavítali do starobylé koleje komisaři hraběte z Bredy a v 9 hodin téhož dne v přítomnosti nejvyšších univerzitních hodnostářů byl Therer oficiálně vyškrtnut z matriky a degradován. O dva dny později podepsal hrdební revers a potom — 19. září vsedl do kočáru spolu s vrchním pedelem Rindem, jenž ho odvezl za brány města. Odtud se odsou-

⁶¹⁾ SÚA, SM B 1/64; složení akademického magistrátu na r. 1742: rektor P. Jiří Petr (za TF, zvolen už 28. 5. 1740, instalován 27. 8. 1740); děkani fakult — TF P. I. Thomas, PF V. X. Neumann, LF F. Groner, FF P. Jan Paleček, senioři fakult — TF P. I. Thomas, PF V. X. Neumann, LF Jakub Smith, FF P. P. Janovka, AUK, M 4, pag. 89—91.

⁶²⁾ AUK, A 31 I, pag. 305; AUK, M 4, pag. 92.

⁶³⁾ Pro srovnání uvádím počty studentů na filozofické fakultě podle jezuitských pramenů (přesné počty studentů na pražské univerzitě tohoto období nejsou dosud zjištěny): r. 1740 — 833, r. 1741 — 853, r. 1742 — 180 (v pozn. nízký stav způsoben válečnými bouřemi), r. 1743 — 368, r. 1744 — 711, SÚA, Jesuitica, sign. CXXV/1 a, č. 10.

⁶⁴⁾ Werner, s. 68—9.

⁶⁵⁾ Lišková, Judicium delegatum, s. 91.

⁶⁶⁾ AUK, rkp. A 58 IV, Liber sententiarum, f. 119 a.

zenec odebral, provázen svou ženou, dětmi a přáteli směrem na Drážďany.⁶⁷⁾ Definitivním potvrzením rozsudku v r. 1745 byl jeho osud zpečetěn.

Příloha č. 1

Návrh akademických požadavků místodržitelství, zamítnutý akademickým magistrátem, 12. října 1741.

Archiv Univerzity Karlovy, rkp. A 32 III, pag. 303—309

Primo Inclytae Regiae Locumtenentiae gratiae sunt agenda: quod in fidelitatem ac generositatem Universitatis, et Civium Academicorum confidere dignentur, nam Cives Academici et Studiosi vestigia, et rarum exemplum suorum antecessorum sequentes pro gloria Dei, Suae Regiae Majestatis, et charae Patriae, nec non Almae Matris Universitatis vitam et sanguinem sacrificare sunt paratissimi.

Ut autem eo alacriores ad arripienda arma, et defendendam Metropolim, sedem Studiorum suorum reddantur, et plures alii ad huc absentes ad se sequendos alliciantur, demississime rogant, ut:

- 1) Eorum, qui se deinceps intra certum tempus praefigendum stiterint, nomina ad librum vocandum aureum, et Matriculam Universitatis Militarem inscribantur.
- 2) Postquam Alma Universitas a gloriossima memoriae Majestatibus, Imperatoribus, et Regibus, multis singularibus gratiis, concessionibus, ac Privilegiis condecorata noscatur, confidunt Cives Academici ea omnia a nunc gloriossime regnante Sua Regia Majestate non tantum omni meliori modo clementissime confirmanda, verum etiam agenda. Confidunt etiam in Inclytam Regiam Locumtenentiam se penes illa inviolabiliter servandos, protegendos, et manutenendos, petunt quoque demississime, ut sibi illa omnia privilegia pro sua consolatione, et errigendis ac confirmandis animis, augendoque spiritu haeroici citra omnem strepitum tamen nunc, et deinceps quolibet triennio in Magno Collegii Auditorio perlegantur et publicentur.
- 3) Sicut Cives Academici non diffidunt, quin Inclyta Regia Locumtenentia urgente necessitate illis de necessariis armis, stipendiis, nec non procurandis, qui infirmarentur, aut vulnerarentur efficacibus medicamentis, qua ex Apotheca Collegii Clementini sumere optarem, nec non cubiculis infirmariis a caeterorum militum domo infirmaria segregatis, mundis, ac pro curanda valetudine bene instructis gratiose et peterne providere dignabitur, ita etiam

⁶⁷⁾ AUK, M 15, pod písm. T, srv. i přílohy č. 2 a 3.

- 4) Idem Cives Academici rogant, quatenus iis arma quantocius extradantur, vexillum haeroicae virtutis Civium Academicorum gloriosum testimonium solemniter more militari levetur, exponatur, et reponendum iisdem solemnitatibus committetur; rogant praeterea
- 5) Ut Magnificus Dominus Rector, aut Vice-Rector cum Spectabilibus Dominis Decanis, nec non Clarissimis, ac Excellentissimis Dominis Professoribus secundum suum providum iudicium legant Officiales, et provideant, ut in exercitandis Civibus Academicis absque dilatione fiat initium. Idem Cives Academici petunt
- 6) Sibi locum exercitii assignari. Et quandoquidem
- 7) Pure spontanee, et libere arma sumere non detrectant, proinde aliqua merce conscriptiva, aut pretio manuali vulgo Handgeld nihil prorsus scire volunt, aut pectori affigatur, ut tamen qua milites Academici ab aliis degnoscantur, et distinguantur petunt quoddam signum honorificum in fascia coloris distinctivi collis appendantur.
- 8) Ut eorum eo major excrescat numerus, rogant demississime Inclytae Regiae Locumtenentiae cum omni veneratione remonstrari, quatenus efficiatur, ne ullus ex Studiosis subditis a suis Dominis se ad Universitatis Matriculam militarem sistere impediatur, aut avocetur, vel ulli quaestio status moveatur, quin potius libertas militaris virtutis praemium proponatur, qui vero liberi sunt, sperant pro cujuslibet merito a Sua Regia Majestate se clementissime aggratiandos promovendos et nobilitandos.
- 9) Ibidem petunt demississime milites in favorabilibus esse se non negari, proinde officiales legendos Academicos, ab aliis militibus et vigiliis more militari solito cupiunt salutari, nec non decedentium e vita Sarcophagum non modo Academicis Insigniis pro cujuslibet gradu, et conditione, sed etiam Signis militaribus, uti gladio et baculo condecorati, ac mortuum simul more militari funerari. Ulterius
- 10) Demississime petunt, ut obsidionis quoque tempore nulli, nisi Universitati subiaceant iudicandi, et quidem non modo si aliquem ex Civibus Academicis delictum quoddam commune, sed etiam militare committere contingeret, ita tamen ut in iudicandis delictis militaribus forma et processus Iudicii bellici ab Universitate servetur. Rogant deinceps
- 11) Ut si quem delinquere contingeret, nunquam baculo, aut flagris, sed alia proportionata poena corrigantur, et in delictis atrocioribus non laqueo, sed potius ense puniantur. Petunt praeterea, sine ulla tamen proscriptione
- 12) Ut Universitas ad Consilia defensionis semper admittatur, et Civitas absque Universitatis expresso consensu, maximo etiam periculo non obstante non dedatur, et si quod superi avertant tamen, de-

dendam esse contingeret, ut eadem Alma Universitas supra Capitulationis puncta audiatur, ut vero

- 13) Civitas eo melius defendi valeat, quod sine concordia et charitate fieri non valeret, petunt Cives Academici, quatenus alii milites nullam discordiae ausam probeant, certi ab iisdem Civibus Academici vice versa omni humanitate, et fraterna charitate esse prosequendos.
- 14) Petunt quoque demississime, ne in futurum perpetuis temporibus characterem militarem deponere cogantur, sed suos officiales Academicos semper habeant, ac mortuo aliquo, iterum alius ab Universitate substituatur, hique officiales pro trelibus ab omnibus, etiam aliis militibus et vigiliis agnoscantur, et more militari honorentur. Item petunt iidem Cives Academici demississime, ut omnes absentes Cives Academici, et Studiosi armorum capaces ad se sistendum, et militriter in Universitate immatriculandum sub certo termino per currendam circularem citentur, et absque legitima causa sufficienter probanda emanantes tanquam a gloriosis Antecessoribus turpiter degenerantes, et Almam Matrem Universitatem post accepta scientiarum, et eruditionis beneficia, in periculo ingratis derelinquentes ex matriculis expungantur, et a corpore Academico amputentur, hocque omnibus intimandum cupiunt. Quod etiam
- 15) Studiosos ex aliis Universitatibus vel Gymnasiis ad defendendam Urbem Pragensem locum et sedem Studiorum venire contingeret, rogant Cives Academici, ut illi Advenae, modo non sint Accatholici, pro Civibus Academicis amanter suscipiantur, gratis immatriculentur, et omnibus privilegiis, praerogativis, et beneficiis frui valeant.
- 16) Petunt idem Cives Academici, ut Inclyta Regia Locumtenentia apud suam Regiam Majestatem se interponere dignetur, quatenus Dominus Rectores et Decani in Diaetis, Comitibus Regni ad votum et sessionem loco competenti nomine Almae Universitatis admittantur, nec non
- 17) Aliquis fundus adinveniat, quatenus Universitas suas proprias vigiliis haberet, per hoc executio Justitiae promoveri, et multa inconvenientia evitari possint. Et quamvis
- 18) De nostra fide et fidelitate dubitandum non sit, sumus tamen parati ad nostrum vexillum sacramentum militare deponere, prouti etiam omnes nos libenter conscribemus, et subscribemus, pro Deo, Sua Majestate, et chara Patria, nec non Alma Matre Universitate vitam, et ultimam guttam sanguinis dare paratissimi, ut et exemplo aliis, ubi nostri haeroidi Antecessores, audiamur, et simus.

Příloha č. 2

Zbavení Norberta Jiřího Therera doktorského titulu, 14. září 1743.

Archiv Univerzity Karlovy, rkp. A 58/IV, f. 118b—119a

Sententia Degradationis Thererianae.

Nos Suae Sacrae Hungariae, Boemiaeque Regiae Majestatis respective Consiliarii, Rector Magnificus, Decani, Seniores, totusque Senatus Academicus hujus almae et celeberrimae Caesareo-Regiae Universitatis Carolo Ferdinandae Pragensis. Autoritate Omnipotentis Dei Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ac potestate ad hunc actum nobis specialiter delegata. Te Norbertum Georgium Therer, qui rupto fidelitatis vinculo, quo sacratissimae Principi Regi nostrae tanquam legitimae Dei, et naturae beneficio, haeredi terrarum Austriacarum, obstrictus extitisti, atque ad eo gravissimorum, ac enormissimorum criminum te obnoxium, et reum fecisti, videlicet: suspecti criminis laesae Majestatis, perduellionis, maledictionis erga Sacratam Regiae Majestatis Personam, et adhaesionis hosti, te inquam hactenus Juris Doctorem, qualis Anno 1738 die 6. Decembris in facie Senatus, populique Academici, adeoque totius praefatae Almae Universitatis, factus, creatusque, atque taliter factus, ac creatus palam pronuntiatus, et declaratus fuisti, nunc vero ob predicta enormia crimina te eadem doctorali dignitate, quae non nisi bene merentibus conferri, ac in eisdem conservari sivevit, indignum, reddisti, pro nunc et omnibus futuris temporibus, adeoque in perpetuum taliter factum creatumque nolumus, sed reprobamus, et annihilamus, atque ita reprobatum annihilatumque in hoc amplissimo gravissimorum, semperque fidelium virorum consensu palam, pronunciamus, et declaramus omnibus praerogativis ac privilegiis hunc honoris et dignitatis doctoralis gradum, consequentibus privamus, exuimus, et nudamus, insignia doctoralia auferimus, et tollimus, teque ita privatum, exutum, nudatum, ac indignum agnitum in summa unoque verbo degradatum pariter pronunciamus, et declaramus, e Matriculis Universitatis et praepremis facultatis Juridicae, studiosorum, licentiatorum, nec non Doctorum expungimus, et postremo te e Consortio nostro Academico excludimus, ac e loco ubi Sapientiae, Justitiae, recti, bonique, sedes est, eliminamus, et ne eo unquam tibi amplius, aeditus pateat, fores occludimus. Lata, lecta, et publicata est haec sententia in Consilio et consensu Senatus Academici, die 14. Septembris 1743.

Příloha č. 3

Hrdelní revers Norberta Jiřího Therera, 16. září 1743.
Archiv Univerzity Karlovy, rkp. A 58 IV, f. 120a.

Demnach mir Norbert Georg Therer gewesten Juris Doctori, und Landes Advocato in Königreich Böhmeinhalt des von Ihro Königliche Mayestät dato Wien die 30. Augusti inlebenden 1743 Jahrs ergangenen, und Einem Hochlöblichen Königlichen Judicio delegato die 14. Septembris eiusdem Anni publicirten Sentenzen, wegen derer von mir höchststräfflich begangenen verschiedenen Factorum, und wider Ihro Königliche Mayestät Allerhöchste Persohne ausgegossenen Schmähreden, auch sonsten vardächtigen Aussführung und Verbrechen, dann Anhang an den Feind wehrender Affter-Regierung mit Abstattung des geschworenen Hals-Reverses alle Königlichen Erblanden zu meyden auferleget worden. Als schwere ich Norbert Therer Gott dem Allmächtigen, dass ich vermög des mir bereiths publicirten Sentenzen alle Königlichen Erblande auf ewig meyden, noch solche Lebens lang nicht mehr betreten will, noch soll. So wahr mir Gott helfe, die gebenedeyte von der Erbsünd Unbefleckte Mutter Gottes Maria, und alle Heiligen, Amen. Zu mehrerer Festhaltung dessen habe ich diesen meinen geschworenen Hals-Revers eygenhändig unterschrieben. So geschehen in Magno Collegio Carolino Pragae, die 16. Septembris 1743.

Pozn.: Srů. k tomu i vydání formuláře hrdelního reversu podle Thererovy přísahy, Lišková, Judicium delegatum, s. 68, pozn. 126. Autorka použila zápisu z Archivu NM, který se ale v jednotlivinách liší od univerzitního záznamu.

Příloha č. 4

*Složení členů akademické legie příslušících k filozofické fa-
kultě — celkem 148 zapsaných*

A) Regionální složení

Původ:	Počet:
Češi	108
Slezané	13
Rakušané ^{a)}	5
Moravané	1
Poláci	1
Italové	1
Švédové	1
ostatní ^{b)}	16
neuveđeno	2

B) Věková struktura

Věk:	Počet:
do 20 let	65
21—30 let	35
31—40 let	19
41—50 let	18
51—60 let	8
61 let a více	3

- a) v originále zapsáno Austriacus
b) do této skupiny jsou zahrnuti ti, kdož pocházeli z různých říšských zemí a měst; 1—2 osobami jsou zde zastoupeny: Bavorsko, Sasko, Durynsko, Lucembursko, Augsburg, Mohuč, Hannover, Hamburk, Berlín, Norimberk, Würzburg.

C) *Obor studia, povolání*

Profese:	Počet:
gymnazijní třídy	6
fyzika	32
logika	12
metafyzika	12
absolventi filozofie	6
tiskaři, tiskařští učni ^{c)}	54
malři	15
sochaři	2
ostatní ^{d)}	7
neuveđeno	2

- c) do této skupiny spadají vedle tiskařů, tiskařských tovaryšů a učňů též litci liter.
d) do této skupiny spadají: mědirytci, učitelé tance a šermu, pedel.

Tabulky sestaveny na základě soudobého zápisu v aktech filozofické fakulty — Acta et conclusa facultatis philosophicae, AUK A 32 III, pag. 295—302: Nomina et cognomina sub vexillo Almae Universitatis conscriptorum ex Facultate Philosophica. Anno 1741, (podle regestu, pag. 302 se jedná o přepis z děkanského diaria ze dne 5. 10. 1741). Kromě tohoto soudobého přepisu existuje ještě přehled členů 3. divize akademické legie, který uvádí Werner, s. 152—153 (připojeny údaje o místu narození, věku, studij. oboru, resp. povolání). Werner zde neuzivá autentického pramene, ale přetiskuje jen seznam Ottenbergerův, pag. 55—62.

IVANA RAKOVÁ

**Die Tätigkeit der Prager Universität in der Periode der bayerischen
Regierung in Böhmen**
(1741—1743)

ZUSAMMENFASSUNG

Im Verlauf der Belagerung Prags, durch die vereinigten Armeen Bayerns, Frankreichs und Sachsens im Herbst 1741, beteiligte sich die Prager Universität an

den Vorbereitungen zur Verteidigung der Stadt. Sofort nach der Besprechung des Verteidigungsplanes in der Statthalterei im September, erliess der Rektor der Universität, Jesuitenpater Georg Peter, am 1. Oktober 1741 eine Bekanntmachung, welche die Mitglieder der akademischen Gemeinde in die Reihen der freien Legion rief. Da sich die Mehrheit der Studenten im Oktober noch in den Ferien befand, wurde die Bildung der Legion erst nach einem Monat beendet. Die Entstehung der neuen akademischen militärischen Einheit brachte eine Reihe Verhandlungen, in welchen die Universität versuchte für ihre Mitglieder ein Maximum von Vorteilen zu sichern. Es wurde über die Stellung der Akademiker zu den anderen Freiwilligen, über die Höhe des Soldes u. ä. debattiert. In der Novemberhälfte des Jahres 1741 behandelte der akademische Magistrat die disziplinarischen Vergehen in der Legion, Verletzungen der Subordination und andere Ausschreitungen. Die Besetzung Prags am Novemberende, durch die verbündeten Armeen, fand praktisch ohne grösseren Widerstand statt, hervorgehoben werden in diesem Zusammenhang nur die Heldentaten der Akademiker.

Nach dem Einmarsch der Armeen in Prag wurden Anfang Dezember auch das Karolinum und weitere Universitätsgebäude für Militärzwecke besetzt. Die Legion musste ihre Fahne, die Waffen und Munition abliefern. Die Tätigkeit der Hochschule war schon seit Oktober durch eine Verordnung Maria Theresias eingestellt worden, der akademische Magistrat entschied deshalb am 14. Dezember, den neuen Herrscher, um die Erlaubnis zur Wiederaufnahme der Studien zu bitten. Dieses Dokument ist das einzige Schriftstück, in welchem sich die Prager Universität zu Karl Albert als böhmischen König bekannte, die Universität blieb aber auch weiterhin geschlossen. Die Aktion vom 14. Dezember stellte später die Unterlage für eine vorläufige Untersuchung der Hochschule dar, die der Treuverletzung gegen die gesetzmässige Regentin beschuldigt wurde.

Im Verlauf des Jahres 1742 blieb die Tätigkeit der Universität auch weiterhin eingestellt. Spezialisten der medizinischen Fakultät, wirkten aber bei den vereinigten Armeen bei der Bekämpfung einer Epidemie der Schwarzen Pocken. Ein Teil der Philosophiestudenten befand sich mit ihren Professoren auf den Gütern des Klementiner Kollegs und einige Studenten der Theologie wurden zu weiteren Studien nach Olomouc oder nach Rom gesendet.

Eine Restitution der Studien wurde in vollem Umfang erst in der Hälfte des Jahres 1743, nach der Wahl des neuen Rektors und akademischen Magistrates, nach erfolgter Zustimmung der Kaiserin durchgeführt. Vorher mussten aber die damaligen akademischen Funktionäre, vor einer besonderen Abteilung der Hofkommision, die Universität von der Beschuldigung des Verrates reinigen. Den Epilog zu den Untersuchungen an der Prager Universität, wegen Beschuldigungen aus der Regierungszeit Karl Alberts, bildete die Verurteilung des Mitgliedes der Juristenfakultät Dr. Norbert Georg Therer, durch ein delegiertes Gericht für Hochverrat und Majestätsbeleidigung.

Die Okkupation Prags und die bayerisch-französische Regierung brachten der Prager Universität nichts positives. Die Universitätswirtschaft wurde geschädigt, die Güter durch den Durchzug der Armeen betroffen und die Kollegs waren längere Zeit von Soldaten besetzt. Nur die Bildung und die Tätigkeit der akademischen Legion fand im kaiserlichen Reskript Franz I. vom 10. Februar 1746 eine Belobung, die dann oft in der Literatur zu übertrieben erwähnt wurde.

UNIVERZITNÍ PŮSOBNÍ FILOLOGA JOSEFA KRÁLE

MARTIN SVATOŠ

Motto: De mortuis nil nisi vere.
Josef Král¹⁾

Druhá polovina 19. století je rozhodující dobou, ve které se formuje moderní politický český národ. Je nejenom dobou vzniku mnoha forem společenského života, jak je známe z období mezi dvěma světovými válkami, ale i dobou konstituování moderní české vědy. Vzrostlé národní sebevědomí emancipujícího se českého měšťanstva dalo i v této oblasti vzniknout významným generacím a velkým osobnostem jednotlivých vědních disciplin.

Takovou výraznou osobností naší vědy byl i klasický filolog, profesor pražské univerzity dr. Josef Král, badatel v mnoha oborech věd o antickém starověku a zakladatel filologické školy.²⁾ Jak hodnotili Králův význam pro českou univerzitu už jeho současníci, poznáme ze vzpomínek, z nekrologů a fejetonů psaných pod dojmem překvapivé Králové smrti a pohřebních obřadů na Slavíně r. 1917; za všechny uvedme alespoň pocity Zdeňka Nejedlého: „... žádná ztráta, jež by byla mohla stihnout českou univerzitu, nebyla by byla mohla býti bolestnější než prá-

¹⁾ Podle svědectví K. Hrdiny, [nekrolog za Josefem Králem]. Zlatá Praha 35, 1918, str. 11.

²⁾ Narodil se 18. prosince 1853, zemřel 17. září 1917. Králův přínos pro jednotlivé filologické obory zhodnotily studie v českých odborných časopisech především pro jeho smrti [1917—18] a v Listech filologických při příležitosti stého výročí jeho narození [1953 až 1954]. Jejich soupis podávám ve své disertační práci Literární pozůstalost Josefa Krále. Praha 1979. O Králově univerzitním působení existují pouze roztroušené tištěné zmínky a vzpomínky. Kromě novinových článků píší o Králově učitelské činnosti (v rámci přehledu jeho celoživotního díla) především: Fr. Groh, Josef Král. Almanach České akademie 28, 1918, str. 122—137 [dále jen Fr. Groh]; Fr. Novotný, Život Josefa Krále. LF 76, 1953, str. 161—170 [dále jen Fr. Novotný]; K. Svoboda, Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové. Praha 1957, str. 234—246 [dále jen K. Svoboda]; B. Ryba, Klasická filologie, v: Československá vlastivěda, X. Osvěta. Praha 1931, str. 308—310 [dále jen B. Ryba]. V souvislosti s líčením poměrů na pražské univerzitě v osmdesátých letech minulého století připomíná J. Krále Z. Nejedlý, T. G. Masaryk, 3. Praha 1935, str. 28—32; tamtéž, 4. Praha 1937, str. 31—32 [dále jen Z. Nejedlý 1935 nebo 1937]. Plastický portrét J. Krále, utvořený ze zážitků jeho posluchače podává P. Váša, V Praze. Paměti, 2. Praha 1947, str. 95—100 [dále jen P. Váša 1947]. Za upozornění na tento titul děkuji prof. dr. Th. Syllabovi. Osobního rázu jsou Jiřího Krále, Vzpomínky na klasického filologa univ. profesora dr. Josefa Krále. ZJKF 13, 1971, str. 40—77. [dále jen Jiří Král].

vě ztráta tohoto muže. Ne že by naše univerzita neměla dosti vynikajících mužů a že bychom k nim nelnuli rovněž s uctivou oddaností, ale krá le měla dnes přece jen jednoho, a tím právě byl — J o s e f K r á l . . . ne rektora, ne vynikajícího učenice, ne prezidenta učených společností, ale s v ě h o Krále pochovávali.“³⁾

Málokdo totiž zůstal věrný univerzitě Karlo-Ferdinandově v Praze po celý svůj aktivní život a málokdo jí věnoval tolik svých sil jako tento klasický filolog. Vždyť jenom z tehdejších českých představitelů Králova oboru na pražské univerzitě za jeho života se téměř nikdo neomezil pouze na toto domovské vysoké učení, ale téměř všichni pokračovali ve svých studiích na německých univerzitách. Tam působili vynikající profesori klasické filologie, zatímco v době Králových studií učil na pražské univerzitě pouze jediný český badatel na úrovni současné klasické filologie, prof. Jan Kvíčala. I Králův učitel Kvíčala ovšem studoval svého času v Bonnu (především u prof. Ritschla) i Královi kolegové a nástupci na pražské stolici klasické filologie H. Vysoký, Fr. Groh, O. Jiráni strávili alespoň rok na univerzitách v Německu. Kdežto pro Krále bylo poslouchat proslulé učenice německých univerzit nesplněným snem.⁴⁾

Hlavním důvodem, proč mladý Král Prahu neopustil, byly více než neutěšené majetkové poměry rodiny Královy. Otec — neprosperující kožešnický mistr se poté, co se v r. 1867 vzdal živnosti, živil příležitostnými pracemi až do r. 1874, kdy byl přijat za civilního vymahatele daní při berním úřadu v Praze. Z let 1864—1873 také pocházejí vysvědčení chudoby vydaná Janu Královi pro jeho syna Josefa.⁵⁾ A ten od svých studentských let až do zralého věku rodinu finančně podporoval, nejdříve pomocí kondic a ze studijní podpory, kterou pobíral ještě na univerzitě, později z platu gymnaziálního a vysokoškolského učitele.⁶⁾ Při těchto existenčních starostech vskutku nebyla naděje na dlouhodobé studium v cizině.

Oddaný Kvíčalův žák

Po maturitě na akademickém gymnáziu, kterou složil r. 1871 s vyznamenáním,⁷⁾ se Král rozhodl pro studium klasické filologie na pražské, tehdy ještě nerozdělené univerzitě. Jeho volbu této vědní discipliny ovlivnily podle mého názoru dva momenty: 1. Sociální jistota, kterou posky-

³⁾ Z. Nejedlý, Josef Král. Národní politika 35, 1917, 5. 10. (dále jen Z. Nejedlý 1917).

⁴⁾ Jiří Král, str. 44.

⁵⁾ Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále jen LA PNP), písemná pozůstalost Josefa Krále (dále jen JK), doklady rodinné.

⁶⁾ Jiří Král, str. 43.

⁷⁾ Z latiny u prof. Fr. Šohaje výborný, z řečtiny u prof. J. Niederla výtečný (maturitní vysvědčení Josefa Krále z 11. 7. 1871, LA PNP, JK, doklady osobní — dále jen D).

tovalo úspěšně zakončené studium klasické filologie — systém výuky rakouského středního školství dával absolventu vysokoškolského studia tohoto oboru, jenž složil zkoušku učitelské způsobilosti pro střední školy, možnost plně uplatnit svou kvalifikaci, a gymnaziální profesor latiny a řečtiny měl tak zaručen jistý finanční, event. společenský postup. 2. Působení takových gymnaziálních profesorů latiny a řečtiny jako byli Fr. Šohaj, snad i Fr. Velišský,⁸⁾ ale především Jindřich Niederle, kterého student Král velice ctil a i potom si vážil jako svého dlouholetého učitele.⁹⁾ Ti jistě svým osobním příkladem zapůsobili na nadějněho filologa při volbě životního povolání.

Posluchačem klasické filologie na filozofické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity byl Král čtyři roky (1871—75), ačkoliv povinné bylo tehdy jen triennium. Je to o to pozoruhodnější, že byl nucen dále pobírat studijní podporu z nadace Bučka—Heraltického¹⁰⁾ a že pro obtížné finanční poměry musel být dva semestry zcela osvobozen od kolejného. I když v posledním semestru si zapsal pouze samá „publica“, která byla navštěvována bezplatně, znamenalo prodloužené studium přece jen finanční ztrátu.

Král vděčí za své vědecké začátky především svému učiteli, profesoru Kvíčalovi, s kterým jsou spjata Králova studentská a první pedagogická léta. Kvíčala, který si získal věhlas svou textovou kritikou a exegezí antických textů, byl v té době na pražské katedře klasické filologie nejvýznačnějším zástupcem oboru, kromě toho byl první a dlouho jediný, kdo přednášel i česky (5 hodin týdně od r. 1860); v roce Královy imatrikulace byl zvolen čestným členem, o rok později protektorem Jednoty českých filologů, od r. 1874 spoluredaktorem klasicko-filologické části Listů filologických. Mladý Král poznal tohoto zasloužilého českého učenice v zenitu jeho vědecké činnosti, jistě mu imponovalo i profesorovo češství, takže není divu, že se k němu od svého vstupu na fakultu přimknul. Šest semestrů poslouchal všechny Kvíčalovy přednášky: z dějin řecké a římské literatury, z latinské a řecké gramatiky, výklady antických básníků a Platóna (též o pravosti a době vzniku jeho dialogů) a výklady mytologicko-etymologické. Pět semestrů byl účastníkem Kvíčalova filologického semináře, kde se učil především metodě filologické kritiky a exegeze, ve které Kvíčala vynikal, šestkrát u něho „colloquio studium optime probavit“. Ale přes značnou šíři Kvíčalových přednášek nezabýval se tento profesor antickým všedním životem, reáliemi, kulturními dějinami, náboženským a filozofickým odkazem starověku, archeologií, uměním výtvarným apod. Vedle něho však působili na pražské filozofické

⁸⁾ Ten však měl Krále pouze jeden rok, a k tomu na němčinu.

⁹⁾ K. Hrdina, Josef Král. Osvěta 47, 1917, str. 641 (dále jen K. Hrdina 1917).

¹⁰⁾ Udělení a prodloužení studijní podpory z let 1870—1874, LA PNP, JK, D.

fakultě méně významní klasičtí filologové G. Linker a G. Bippart a výborný klasický archeolog Benndorf,¹¹⁾ jejichž německé přednášky Královi doplňovaly znalosti o antickém starověku. Ale pilný posluchač se připravoval na svou budoucí vědeckou dráhu daleko širě: od prvního semestru poslouchal prof. Hattalu (dějiny rukopisné slovanské literatury, o staročeském epickém básnictví aj.), u něhož třikrát „eminenter“ kolokvoval.¹²⁾ V posledním roce studia navštěvoval Gebauerovu dvouhodinovou přednášku o české skladbě; ale nespokojil se pouze se slovanskou jazykovou oblastí, hned v druhém semestru si zapsal přednášku o arabštině prof. Kämpfa, ke kterému se vrátil v posledním semestru, aby ho slyšel přednášet vedle arabské syntaxe i hebrejskou literaturu. Samozřejmě si rozšiřoval kulturní obzor poslechem univerzitních čtení z psychologie, filozofie (prof. Loewe), dějin umění, estetiky a na své učitelské povolání se musel připravovat pedagogickými cvičeními.¹³⁾

Z fakulty tedy odcházel absolvent Král se solidním rozhledem a s dobrou filologickou přípravou. Svědčí o tom skvělé Kvíčalovo doporučení kandidátu učitelství z února 1875: „Pan J. Král... vynikal po celý čas svých studií neobyčejnou měrou mezi posluchači všech tří ročníků. U něho s nadáním nevšedním spojena jest vzorná horlivost a vytrvalost; pročež také výsledky jeho studií jsou velmi skvělé a utěšené. Můj úsudek o výtečnosti tohoto kandidáta sdílejí také moji kolegové, o čemž jsem při mnohých příležitostech se přesvědčil. Každému ústavu, jenž tohoto kandidáta za učitele získá, lze plným právem gratulovati.“¹⁴⁾ V lednu t. r. podal Král přihlášku ke státním zkouškám; témata domácích prací z latiny a řečtiny, jaká mu zadal Kvíčala, se mu příliš nezamlouvala.¹⁵⁾ Zato se jejich vypracování zamlouvalo examinátoru Kvíčalovi, jenž chválí důkladnost filologických vědomostí, samostatnost a obezřetnost úsudku a velikou schopnost k metodickému i vědeckému výkladu antických textů, které Král při řešení úkolu prokázal. Práce zkrátka výtečné. Pedagogicko-didaktické téma vypracoval Král podle prof. Durdíka velmi dobře. Hodnocení klauzurních prací a ústních zkoušek jsou opět samé superlativy pronesené prof. Kvíčalou na adresu kandidáta, takže závěrečný úsudek zkušební komise pro učitelství na středních školách zněl: „Vzhledem k tomu tedy, že kandidát zkoušku s nevšedním vyznamenáním

¹¹⁾ Fr. Novotný, str. 161.

¹²⁾ Patrně pod vlivem jeho přednášek pronáší na slavnosti akademického spolku Jungmann v Příbrami r. 1873 řeč „o úpadku a vzkříšení řeči a literatury české“, *Horýmír* 3, 1873, 13. 9., 20. 9., 27. 9.

¹³⁾ Index lectionum Josefa Krále, LA PNP, JK, D.

¹⁴⁾ Doporučení prof. J. Kvíčaly z 26. 2. 1875, tamtéž.

¹⁵⁾ „...dozvěděl jsem se aspoň lat[inskou] a řeckou [otázku], od Kvíčaly. Jest to jak náleží řádný prevít... Ani jedna se mi nelíbí...“ (v dopise A. Truhlářovi z 28. 1. 1875, Muzeum Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, písemná pozůstalost Antonína Truhláře, inv. č. 893, č. balíku 245).

podstoupil a že neobyčejnou vědeckou snahu a vědeckou způsobilost najevo dal, lze očekávati, že zdárné pokračování jeho studií bude míti svým časem výsledky také vědě prospívající; i bylo by ovšem žádoucí, aby se kandidátově vědecké snaze dostalo vši možné podpory, zvláště pak, aby ustanoven byl za učitele v městě univerzitním, kdež větší jest hojnost literárních pomůcek a více vědeckého povzbuzení.“¹⁶⁾

Všemožné podpory se mu dostalo právě ze strany prof. Kvíčaly, který si talentovaného filologa, vynikajícího navíc horlivostí a pílí, vyhlédl patrně již ve svém semináři, ale rozhodně po jeho absolvování fakulty, pro vědeckou kariéru. Král skutečně dostal učitelské místo v Praze, a to na Prvním českém reálném a vyšším gymnáziu, pomáhal Kvíčalovi s redakcí Bibliotéky klasiků řeckých a římských a Listů filologických, v nichž publikuje své první odborné články. V prosinci 1877 byl Králův příspěvek z Listů filologických, v latinské verzi s titulem *De philosophis Protagorae placitis*, přijat posuzovateli Kvíčalou a Bippartem jako psaná rozprava a 16. března příštího roku skládal Král dvouhodinové rigorózum z klasické filologie a starověkých dějin. Byl při něm zkoušen profesory Linkerem, Bippartem, Kvíčalou a Höflerem a u všech byl výborný. Za tři měsíce potom skládal malé rigorózum u profesorů Loeweho, Durdíka a Kvíčaly a opět výtečně. Doktorem filozofie jej promoval 3. července 1878 prof. Höfler.¹⁷⁾

Ale již tehdy pomýšlel Král na habilitaci na pražské univerzitě.¹⁸⁾ Připravoval se na ni publikováním recenzí a článků v Listech filologických, v jejichž redakci byl Kvíčala, a ve školním roce 1879—80 se zapsal jako mimořádný posluchač Emlerových přednášek o latinské paleografii. V květnu 1880 požádal o udělení „venie legendi“ z klasické filologie; jako habilitační spis podal pod názvem *Studien zu den griechischen Tragikern* dvě statě, uveřejněné v Listech filologických v letech 1877—80, v tomto případě latinsky (*De epithetorum apud tragicos Graecos singulari quodam genere*) a německy příspěvky ke kritice a výkladu Sofoklea a Eurípida. K žádosti připojil svůj životopis a program přednášek. V něm žadatel nezapřel Kvíčalova žáka — navrhovaná univerzitní čtení se vesměs týkala dějin řeckého a římského básnictví (včetně dramatického) a výkladu vybraných partií dramatických a bukolických básní.¹⁹⁾

¹⁶⁾ Vysvědčení učitelské způsobilosti z 13. 3. 1876, LA PNP, JK, D.

¹⁷⁾ Rigorózní protokol filozofické fakulty bývalé německé univerzity v Praze, I (od r. 1877), Archiv Univerzity Karlovy v Praze (dále jen AUK), fond Německá univerzita.

¹⁸⁾ Dva dny po promoci píše A. Truhlářovi: „S tou habilitací to tak rychle nepůjde, jak myslíš, ale myslím na to, ačli se mi to povede. V příštím čísle listu vysypu na to konto několik článků a kritik.“ (Dopis z 5. 7. 1878, LA PNP, písemná pozůstalost Antonína Truhláře, korespondence přijatá — dále jen Kp).

¹⁹⁾ Žádost dr. J. Krále o habilitaci z 10. 5. 1880, AUK, fond FF UK, osobní spisy prof. J. Krále, inv. č. 403, č. kart. 34 (dále jen FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34); příloha k žá-

Ještě před habilitačním řízením se Král ujal na přání svého bývalého učitele, projevené ovšem prostřednictvím prof. Gebauera,²⁰⁾ sepsání oslavného životopisného nástinu *Prof. Jan Kvíčala* ve Světozoru.²¹⁾ A v říjnu profesorská komise pro habilitaci dr. Josefa Krále ve složení Kvíčala, Linker, Petersen, schválila uchazečem předložený spis pro habilitaci za dostatečný a pozvala Krále k habilitačnímu kolokviu.²²⁾ Po úspěšném kolokviu a stejně úspěšné přednášce na zkoušku, konané na téma *Eine Charakteristik des griechischen Satyrdramas* dne 23. listopadu před profesory Kvíčalou, Petersenem, Ludwigem, Gebauerem a před mnohými posluchači, komise doporučila Královi žádost a děkanát filozofické fakulty žádal ministerstvo kultu a vyučování o schválení habilitačního řízení. Ministerstvo potvrdilo Krále soukromým docentem klasické filologie na filozofické fakultě pražské univerzity již 2. prosince t. r. Zdánlivě šlo tedy vše hladce. Ale podle pozdějšího vyjádření prof. Kvíčaly se musel velmi namáhat, aby přesvědčil své kolegy v komisi, že Král je pro univerzitu schopnou silou, a on — Kvíčala to prý byl, kdo Královi habilitaci prosadil. V dopise sekčnímu šéfovi nadřízeného ministerstva Davidovi v roce 1892 píše: „*Est ist Ihnen . . . bekannt, das i c h es war, der seine Habilitation durchgesetzt hat. Ich habe meine beiden Collegen, Linker und Petersen, dazu vermocht, dass sie von ihrem Widerstande gegen Král's Habilitierung abliessen und mir das Referat übertragen. Petersen hatte anfangs den Dr. Král für ‚einen ganz unfähigen Menschen‘ erklärt.*“²³⁾ Toto tvrzení je ovšem třeba brát vzhledem ke vztahu Krále a Kvíčaly v době napsání dopisu s rezervou. Jisto je, že Kvíčala dlouho držel nad Králem ochrannou ruku a že docentu Královi radí a doporučuje témata jeho univerzitních čtení.²⁴⁾

Sedmadvacetiletý docent Král měl na svých prvních přednáškách v letním semestru 1881 nebývale mnoho posluchačů (přes 100) a i jeho další přednášky se setkávaly s úspěchem.²⁵⁾ Bezpochyby tu působil i fakt, že mladý vědec přednášel na nerozdělené univerzitě, kde jako vyučovací jazyk dominovala němčina, výhradně česky. I v tom se projevilo jeho

dosti ve Státním ústředním archívu v Praze, fond MKV/R, osobní spisy prof. J. Krále, inv. č. 9, sign. 5 Prag: Philosophie—Professoren, č. kart. 104 (dále jen MKV/R, inv. č. 9, č. kart. 104).

²⁰⁾ Přání vyslovil Kvíčala v dopise Gebauerovi 31. 7. 1880, LA PNP, písemná pozůstatost Jana Gebauera [dále jen JG], Kp.

²¹⁾ K. [= Král], Prof. Jan Kvíčala. Světozor 14, 1880, str. 406—407.

²²⁾ V dodatku o českých Králových spisech chválí Kvíčala Královi věrnost pravdě za každých okolností, jak se prý ukázalo zvláště při jeho přísné, ale „veskrze spravedlivé“ recenzi Velišského Života Rekův a Římanův. Dobrozdání prof. komise o habilitačním spisu J. Krále a další doklady o Králově habilitaci z r. 1880, FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34.

²³⁾ Dopis z 21. 6. 1892, SÚA, fond MKV/R, inv. č. 32, sign. 5 C 1 Prag 1881—1899, č. kart. 181 (dále jen MKV/R, inv. č. 32, č. kart. 181).

²⁴⁾ V dopise J. Královi z 12. 9. 1882, LA PNP, JK, Kp.

²⁵⁾ Katalogy posluchačů soukr. doc. J. Krále z r. 1881 a 1883; LA PNP, JK, D.

silné národní cítění, které se ovšem nerealizovalo v praktické politice, ale našlo výraz v Králově celoživotním přesvědčení, že česká věda, a tedy i univerzita v hlavním českém městě jako centrum české vědy jsou prostředky uchování a povznesení národa. Proto je podle Krále potřeba všemi silami české vědě a jejímu středisku — pražské univerzitě — sloužit, a tím plnit svou vlasteneckou povinnost.²⁶⁾

V této době dochází k vyvrcholení úsilí českých politiků o dosažení samostatného českého vysokého učení. Idea české univerzity tvořila součást národně kulturního politického programu české buržoazie, která přikládala české vědě, a proto i jejímu středisku — univerzitě nejenom velký vzdělávací, ale i nemalý politický význam jako důkazu svébytnosti národní existence.

Pro Krále znamenalo zřízení české univerzity v Praze na jaře r. 1882 jistě zadostiučinění jeho nacionálním tužbám, ale pro něho osobně to znamenalo ještě něco více. Při organizaci filozofické fakulty české univerzity byla na návrh profesorského sboru ministrem kultu a vyučování Conradem systemizována vedle řádné profesury J. Kvíčaly druhá řádná stolice klasické filologie. Ministerstvo však zatím trvalo pouze na její supletuře. I tak to dávalo jedinému soukromému docentu klasické filologie nové univerzity Královi naději na rychlý postup. Ve filologické komisi filozofické fakulty podal návrh na obsazení filologických stolic prof. Kvíčala, jenž se jako poslanec říšské rady a jeden z nejaktivnějších organizátorů nové univerzity o první českou vysokou školu netechnického zaměření velice zasloužil.

Jistě i zásluhou Kvíčalovou bylo nadřízeným ministerstvem schváleno Královo další pedagogické působení na české univerzitě; na návrh profesorské komise filozofické fakulty byl docent Král jmenován suppletem druhé profesury klasické filologie této fakulty (17. 8. 1882) a na návrh Kvíčalův byl spolu s dr. Robertem Novákem schválen ředitelem filologického prosemináře (23. 8. t. r.),²⁷⁾ jehož stanovy po poradě s ředitelem filologického semináře Kvíčalou vypracovává.²⁸⁾ V květnu příštího roku to byl opět prof. Kvíčala, kdo dává profesorskému sboru filozofické fakulty na uvážení návrh na jmenování soukromého docenta Krále mimořádným profesorem. Po volbě a jednání profesorské komise fakulty (Kvíčala, Gebauer, Jarník) vyzdvihuje Kvíčala jako referent komise dosavadní horlivou akademickou činnost a vědeckou snahu Královi,

²⁶⁾ O Králově češtví píše podrobněji v úvodu k edici vzájemné korespondence Jaroslava Vrchlického a Josefa Krále „Kdybych Vás tak neměl rád“, zadáno do sborníku Literární archív.

²⁷⁾ Jednání o personálních otázkách nové univerzity popisuje Z. Nejedlý 1935, str. 21—37. Doklady o jmenování z r. 1882, FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34; tamtéž, osobní spisy prof. J. U. Jarníka, inv. č. 340, č. kart. 28; LA PNP, JK, D.

²⁸⁾ Dopis J. Kvíčaly J. Královi z 12. 9. 1882, LA PNP, JK, Kp.

jehož přednášky došly u studujících veliké obliby, jak to uznal celý profesorský sbor už při návrhu na jmenování Krále suplentem druhé stoly klasické filologie. Děkan Studnička k návrhu na jmenování Krále extraordinariem v červenci 1883 dodává, že po smrti prof. Vaníčka je potřeba vzhledem k filologickým rigorózům odstranit citelný nedostatek examinátorů tak důležitého a velice navštěvovaného oboru. Jmenovací dekret byl vydán ministerstvem 21. prosince t. r., s platností od 1. ledna 1884.²⁹⁾

Mimořádný profesor Král byl v tomto čase nejenom v úzkém pracovním styku se svým ochráncem Kvíčalou na fakultě, při neoficiální redakční spolupráci, ale i v soukromém kontaktu — navštěvoval jeho rodinu na Smíchově i na venkově a prokazoval jí i drobné soukromé služby.³⁰⁾ Největší službu však prokázal svému učiteli redigováním *Sborníku prací filologických* vydaného na oslavu dvacetipětiletého jubilea prof. Jana Kvíčaly.³¹⁾ Redakce se ujal na přání samotného Kvíčaly, které Královi tlumočil Gebauer, ale podal je jako svůj návrh.³²⁾ Král nechal svým jménem tisknout anonce a subskripční výzvy a přijímal příspěvky.³³⁾ Potěšený Kvíčala se prý vyjádřil, že mu to „nezapomene nikdy“.³⁴⁾ Posledním veřejným projevem Královy úcty k tomuto významnému filologu a veřejnému činiteli, který se velice zasloužil o českou univerzitu, bylo sepsání Kvíčalova životopisu v r. 1885, kde mu přeje, aby si ještě dlouho zachoval „tu pružnost těla i ducha, již s takovým zdarem užíval vždy na prospěch své vlasti“.³⁵⁾ Pak však přišel r. 1886, který byl důležitý nejenom pro český vědecký svět, pro českou univerzitu, a vlastně celou národní společnost, když v prudkém a nevybíravě vedeném sporu o pravost Rukopisu královédvorského a zelenohorského šlo v podstatě o zodpovězení otázky, zda už je tato společnost natolik otevřená a silná, aby snesla odstranění některých mýtů a falešných historických tabu, na kterých stavěla své národní sebevědomí. Tento rok byl osudný i pro vztah obou dříve si tak blízkých klasických filologů, Kvíčaly a Krále.

„Nevděčný“ Kvíčalův žák

Ukázalo se totiž, že Kvíčala nepočítal s Králem jako svým nástupcem pouze na katedře klasické filologie. V červenci 1885 v dopise Janu Ge-

²⁹⁾ Spisy týkající se jmenování Krále mimořádným profesorem z r. 1883, FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34.

³⁰⁾ Korespondence J. Kvíčaly ze 70. a začátku 80. let, LA PNP, JK, Kp.

³¹⁾ Praha 1884.

³²⁾ Výpověď J. Gebauera před prorektorem Ottem z 27. 1. 1888, AUK, fond AS UK, inv. č. 2636, č. kart. 193 (dále jen AS UK, inv. č. 2636, č. kart. 193).

³³⁾ LA PNP, JK, tisky.

³⁴⁾ Podle Králova přípisu na Gebauerově návštěvce z 11. 1. 1885, LA PNP, JK, Kp.

³⁵⁾ O. K. [= Král], Prof. dr. Jan Kvíčala, Zlatá Praha 2, 1885, str. 158–159.

bauerovi, plném otcovských starostí, žádá adresáta o důvěrnou službu. Pohnut manželkou vyjevuje prof. Gebauerovi dojmy manželů Kvíčalových, podle nichž se oba domnívají, že se Král vážněji zajímá o jejich nejstarší dceru a že jenom ostych mu brání dát to otevřeně najevo. Proto žádá Kvíčala Gebauera, aby vyzvěděl, zda si Král chce vzít Kvíčalovu dceru, aniž by ovšem tento tušil, že Gebauer jedná z popudu manželů Kvíčalových: „Záleží nám na tom, abychom o Královi jistotu zvěděli.“³⁶⁾ Potom líčí Kvíčala dceřinu povahu, majetkové poměry své rodiny, zmiňuje se o dceřině věnu a hmotných výhodách pro zetě. Podle Gebauera se Král nejdříve vyjádřil k možnosti sňatku vyhýbavě a na počátku zimy r. 1886 přímo odmítl, ačkoliv mu Kvíčala sliboval i podporu v jeho dalším univerzitním postavení.³⁷⁾ Od té doby se choval Kvíčala k svému dříve neoblíbenějšímu žákovi i na veřejnosti „velmi nelaskavě“³⁸⁾ a vystupoval proti němu nepřátelsky, ačkoliv spolu o celé záležitosti nikdy nepromluvili. Že byl vztah mezi nimi na jaře 1886 krajně napjatý, můžeme soudit i z dopisu Krále jeho bývalému spolužákovi Fr. Hrbkovi z 6. dubna, kde poznamenává na adresu Kvíčalovu: „Já i pro největšího přítele nechci více v žádné věci s ním vyjednávat.“³⁹⁾

Uvádím tuto privátní věc podrobněji proto, že se udála ještě před uveřejněním Králova článku *Několik slov o kritické metodě filologické* v dubnovém čísle *Athenaea*,⁴⁰⁾ kterým se veřejně staví na stranu Gebauerovu ve sporu o RKZ a který má za následek první veřejné vystoupení Kvíčaly proti Královi a zároveň proti odpůrcům pravosti těchto slovesných památek Gebauerovi a Masarykovi. Zdá se tedy, že kdyby nepřišel rukopisný boj, nutně by se našla jiná příčina k otevřené roztržce mezi učitelem a žákem.

Takto však Kvíčala „okřikl“⁴¹⁾ Krále 25. dubna t. r. lokálkou v Hlasu národa, kde popírá, že by měl se zpochybňováním pravosti Rukopisů cokoli společného. Kvíčalovy důvody pro toto prohlášení však nebyly vědeckého rázu, ale motivované politicky. Pro zasvěcené to bylo prohlášení udivující, protože znali Kvíčalovy pochybnosti o pravosti RKZ, vyjadřované ovšem v soukromí,⁴²⁾ a protože to byl Kvíčala, kdo navrhl na

³⁶⁾ Dopis J. Kvíčaly J. Gebauerovi z 12. 7. 1885, LA PNP, JG, Kp.

³⁷⁾ Výpověď prof. Gebauera z 27. — 28. 1. 1886, AS UK, inv. č. 2636, č. kart. 193.

³⁸⁾ Dopis J. Gebauera J. Královi z 29. 1. 1888, Archív Národního muzea v Praze, sbírky B. Duška, inv. č. 88, č. kart. 2 (dále jen ANM).

³⁹⁾ LA PNP, písemná pozůstalost Františka Hrbka, Kp.

⁴⁰⁾ *Athenaeum* 3, 1886, str. 263–265.

⁴¹⁾ J. Král, Otevřený list slovu panu Janu Kvíčalovi. Praha 1887, str. 9 (dále jen Otevřený list).

⁴²⁾ Podle Gebauera se Kvíčala vyjádřil 3. 2. 1885 o RKZ: „... filologové klasičtí neuznali by rukopis latinský nebo řecký, při kterém by bylo tolik známek podezřelých.“ (zápisky listkové o osobách... z vědeckých kruhů na univerzitě..., v Akademii apod. z doby od 5. 3. 1884 do 2. 1. 1902 — dále jen zápisky, LA PNP, JG, rukopisy vlastní — dále jen Rv.)

lednové schůzce Masarykovi, aby Gebauerův článek o potřebě dalšího přezkoumání RKZ, který vyvolal rukopisný spor, vydal ve svém Athenaeu.⁴³⁾ Po polemice Gebauera a Masaryka s Kvíčalou v létě téhož roku informuje Gebauer Krále o smířčím úsilí rektora české univerzity Otta. Král vyzývá oba kolegy, s kterými sympatizoval, aby se hájili proti „lžím a sofistice“ Kvíčaly, aby neustupovali, naopak, aby pokračovali v započatém boji až do konce.⁴⁴⁾ Motivaci Královy účasti v tomto sporu vystihl již Z. Nejedlý v citovaném fejetonu: „... neostýchal se postavit proti těm našim lidem, kteří chtěli u nás uplatnit zásadu, že věda musí podřídit svou pravdomluvnost jistým ohledům národním, neboť nikdy nemohl uznati, že jakákoliv nepravda by byla mohla býti k prospěchu neb cti národu tak čestnému, jako vždy byl český národ. Česká síla musí tkviti právě ve vědomí, že nikdy a nikoho neklameme — toť národní heslo Královo i ve vědě, jež raději se smiřovalo s nepřijemnou pravdou než příjemnou nepravdou.“ Král se tak stává jedním z nejohnivějších zástupců progresivního křídla české kultury (a samozřejmě i univerzity), kteří usilovali o vymanění vědy z kurately autoritářské politiky a z tlaku nacionalistického tisku, jež nutily vědu podřizovat své závěry vlasteneckému sentimentu a národně či dokonce stranicko-politickému utilitarismu. Nastupující generace vědeckých realistů a pozitivistů v nejširším slova smyslu, ke které patří i Josef Král, přehodnocuje romantické tradice a kriticky zkoumá novou metodou posvátná tabu národní vzdělanosti. Jestliže dojdou na základě nových vědeckých poznatků k jinému přesvědčení, pak se neváhají s konzervativními zastánci přežitých tradic a překonaných „pravd“ nekompromisně a bez ohledu na osobní následky rozejít.⁴⁵⁾

„Rozcházím se s Vámi, slovatný pane, se srdcem lehkým a svědomím čistým“, oznamuje v říjnu 1887 Král veřejně Kvíčalovi s vědomím, že jejich spor je epizodou ve sporu o RKZ.⁴⁶⁾ A Kvíčalovu výtku nevděčnosti žáka vůči bývalému učiteli⁴⁷⁾ odráží výrokem, že splnění učitelova požadavku vděčnosti od svých žáků proti jejich mravnímu cítění a vědeckému přesvědčení pokládá za nehodné svobodného člověka: „ne moje nevděčnost, nýbrž žádané Vámi přílišné a nespravedlivé tantiemy vděčnosti jsou příčinou našeho rozchodu.“⁴⁸⁾ Králův rozchod s Kvíčalou nebyl

⁴³⁾ O příčinách a průběhu rozchodu Gebauera s Kvíčalou píše z pohledu Kvíčalových protivníků M. Gebauerová, Rodinné vzpomínky na Jana Gebauera. Kladno 1926, str. 219–312.

⁴⁴⁾ V dopise J. Gebauerovi z 23. 8. 1886, LA PNP, JG, Kp.

⁴⁵⁾ Podrobněji o tom píše ve své disertační práci.

⁴⁶⁾ Otevřený list, str. 10.

⁴⁷⁾ Kvíčala se vyjadřoval o Králově nevděku od léta 1886 často, což dokazoval kromě útoku na sebe i Královým vystoupením proti jinému bývalému učiteli Velišskému v r. 1887 (Otevřený list, str. 3–5).

⁴⁸⁾ Otevřený list, str. 11.

v té době výjimečnou věcí. Rozštěpení prakticky celého profesorského sboru filozofické fakulty české univerzity na dva tábory (nepočítáme-li třetí, tzv. „střední stranu“) se projevilo na mnoha seděních tohoto sboru. Je až zarážející, jakou roli při rozhodování o odborných a personálních otázkách na tehdy jediném českém učení hrály osobní pohnutky, ačkoliv obě strany zdůrazňovaly, že jim jde výhradně o věc, o národ, nikoliv o osoby, a kolik taktizování a zákulisních intrik předcházelo jednání návrhových, zkušebních a jiných profesorských komisí.⁴⁹⁾

Pro Krále měla otevřená roztržka s jeho někdejšími ochráncem a nyníjším doživotním nepřítelem vážné existenční následky. Mocný vliv Kvíčalův a jeho stoupenců na pražské univerzitě a v českých vědeckých společnostech pocítil Král velmi brzy; poprvé již několik měsíců po vyjití svého *Otevřeného listu*, kterým popudil nejenom adresáta. Čtrnáct profesorů české univerzity (včetně Kvíčaly) podalo stížnost na Josefa Krále u akademického senátu české univerzity pro „hrubou urážku na cti a důstojnosti vysokoškolského profesora“, které se dopustil autor *Otevřeného listu*.⁵⁰⁾ Po disciplinárním řízení udělil dne 3. února 1888 akademický senát prof. Královi pro uvedený přestupek přísnou důtku. Důtka byla zostřena ztrátou nároku na jmenování řádným profesorem po dobu tří let.⁵¹⁾ Ve stejný den dostal z podobného důvodu přísnou důtku od téhož senátu i prof. T. G. Masaryk. Král se proti nálezu senátu odvolal na ministerstvo kultu a vyučování rekusem, jehož první část složil Masarykův přítel, právník Josef Kaizl.⁵²⁾ Kvíčala měl obavu ze zmírnění Králova a Masarykova trestu, a proto i on podal odvolání proti tomuto nálezu (proti Masarykovi spolu s prof. Studničkou), ve kterém požaduje odstranění Masaryka a Krále z pražské univerzity.⁵³⁾ V dopise V. V. Tomkovi v květnu t. r. tvrdí, že Masaryk a Král „zajisté nejsou hodni býti dále c. k. univerzitními profesory. Nevím“, píše dále, „jak ministerstvo rozhodne, ale z mírnění trestu by bylo triumfem pro nihilisty a bylo by neštěstím nejen pro naši univerzitu, nýbrž i pro náš národ a i pro stát“. Masaryk, Gebauer a Král totiž prý svými pamflety a články kazí akademickou mládež, otravují ji apod.⁵⁴⁾ Ministerstvo důtku potvrdilo,

⁴⁹⁾ Z mnoha dokladů uvádím alespoň povzdech A. Rezka z doby jeho ministerského úřadování ve Vídni: „Co mne přemáhá, je boj s intrikami a proti intrikám z Čech a Čechů proti Čechům.“ (V dopise J. Gebauerovi z 25. 12. 1899, LA PNP, JG, Kp.)

⁵⁰⁾ Lékař prof. Tomsa dokonce uvádí: „Zodpovědnost za pravdivé líčení své bytosti má Král potud, pokud od soudních lékařů za nepřičetna prohlášen nebude.“ (stížnost prof. Tomsy z 29. 10. 1887, AS UK, inv. č. 2636, č. kart. 193).

⁵¹⁾ Tamtéž.

⁵²⁾ Podle Královy poznámky na konceptu odvolání z 20. 2. 1888, LA PNP, JK, korespondence odeslaná (dále jen Ko).

⁵³⁾ Gebauer to glosuje stručně: „amoci!“ (zápisky z 16. 7. 1888, LA PNP, JG, Rv).

⁵⁴⁾ Dopis z 12. 5. 1888, LA PNP, písemná požádost Václava Vladivoje Tomka (dále jen VVT), Kp. V tomto se Kvíčala dokonale shodl s Národními listy, které rovněž žádaly odstranění „pověstného podezříváče“ RKZ J. Krále z české univerzity (lokálka v Národních listech 27, 1887, 4. 6.).

ale tříleté moratorium na ordinariát Královi zrušilo s odůvodněním, že mu takový nárok právně vůbec nepřísluší. O rok později dává Král průchod svému rozčarování z Kvíčalova a Hattalova postupu při obhajobě RKZ svým pseudonymním pamfletem zesměšňujícím oba profesory pod názvem *Passio S. Mutani gloriosi martyris*,⁵⁵⁾ za jehož autorství však byl napadenými obviněn před akademickým senátem T. G. Masaryk.⁵⁶⁾

Kvíčala a jeho stoupenci měli díky svým funkcím a svému postavení ještě stále rozhodující slovo. Protože chtěl Král získat větší vliv na výuku svých posluchačů tím, že by jako examinátor České zkušební komise pro vyučování na gymnáziích a školách reálných donutil kandidáty učitelství svého oboru brát zřetel na jeho přednášky a pracovní metody, musel žádat předsedu komise V. V. Tomka o jmenování členem zkušební komise. Žádost podal r. 1889⁵⁷⁾ poté, co se od prof. Rezka (přes J. Gebauera) dozvěděl, že chce Tomek z Kvíčalova pdnětu jmenovat do této komise Králova vrstevníka prof. R. Nováka, který zůstal Kvíčalovi věrný.⁵⁸⁾ Rezek, jenž znal Krále z dob studií, kdy byli spolu ve velmi blízkém kontaktu, se za Krále u Tomka přimlouval, ten však odmítl Krále jmenovat. Argumentoval přitom téměř stejnými slovy, jakých použil ve zmíněném dopise prof. Kvíčala.⁵⁹⁾ Členem zkušební komise byl Král jmenován hned tři měsíce po odvolání Tomka z funkce novým předsedou Strouhalem v dubnu 1891.⁶⁰⁾

V roce 1890 byl Král již sedmý rok mimořádným profesorem, což mu mimo jiné bránilo i ve zlepšení jeho finančních poměrů, protože za celou dobu extraordinariátu byl ve stejném platovém zařazení, takže byl na tom platově hůře, než kdyby zůstal na gymnáziu, kde by pravidelným služebním postupem měl už vyšší příjmy. Také z tohoto důvodu navrhuji v říjnu profesori Gebauer, Goll a Jarník profesorskému sboru své fakulty, aby zvolil komisi, která by posoudila Královu kvalifikaci pro povýšení. Komise ve složení Gebauer, Kvíčala, Goll, byla ustavena 27. října.⁶¹⁾ Po první její schůzce v dubnu příštího roku oznamuje Gebauer Královi, že šlo vše bez problémů, jak očekávali. Komise se jednomyslně usnesla, že se má záležitost uzavřít do konce semestru.⁶²⁾ Gebauerův optimismus však nebyl v tomto případě na místě. Řešení Králova ordinariátu trvalo totiž dva a půl roku za velkého odporu prof. Kvíčaly a za použití všech

⁵⁵⁾ K. Svoboda, str. 241.

⁵⁶⁾ Výtah ze spisů disciplinárního vyšetřování proti prof. T. G. Masarykovi, AUK, fond AS UK, inv. č. 3381, č. kart. 229.

⁵⁷⁾ Dopis J. Krále V. V. Tomkovi z 28. 11. 1889, LA PNP, VVT, Kp.

⁵⁸⁾ Dopis A. Rezka J. Gebauerovi ze 7. 11. 1889, LA PNP, JG, Kp.

⁵⁹⁾ Podle Gebauera řekl Tomek Rezkovi na adresu Gebauerových přívrženců, že jsou to „nihilisté, kteří chtějí český národ zahubit“. [zápisky z 29. 11. 1889, LA PNP, JG, Rv.]

⁶⁰⁾ Jmenovací dekret z 6. 4. 1891, LA PNP, JK, D.

⁶¹⁾ Písemnosti týkající se Králova ordinariátu z 12. 10. 1890 — 7. 4. 1893, FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34.

⁶²⁾ Navštivenka J. Gebauera z 21. 4. 1891, LA PNP, JK, Kp.

možných prostředků z obou zainteresovaných stran. Tříčlenná komise se ani po několika poradách a Kvíčalových průtahích nedohodla na jednotném návrhu profesorského sboru, a tak 18. července 1891 předkládají Gebauer a Goll své příznivé majoritní votum s doporučením Králova povýšení („Prof. Král jest učenec v oboru svém dokonalý a badatel bystrý...“)⁶³⁾ a Kvíčala své zamítavé minoritní votum. Odborník Kvíčala zevrubně prostudoval spisy a ve svém posudku popsal 23 stran, na kterých rozebírá Královu vědeckou činnost od r. 1884, vytýká mu rozptýlenost v bádání, nesamostatnost a nepůvodnost a uvádí zde snad všechny, i tiskové, chyby vyskytující se ve spisech svého bývalého favorita,⁶⁴⁾ z nichž za nejzávažnější a neodpustitelnou považuje mylné značení jednotlivých rukou hlavního rukopisu pro vydání Sofokleových dramát, použité v kritickém aparátu Králových edicí Sofoklea, a došel k tomuto závěru: „Shrnu-li vše v jeden celek, přicházím k tomu výsledku, že na ten čas prof. Král nemůže býti vysokému c. k. ministerstvu doporučen, aby byl jmenován řádným profesorem. Dlužno spíše vyčkati, až prof. Král nějakou větší a samostatnou a o skutečném vědeckém pokroku svědčící práci uveřejní.“⁶⁵⁾

V r. 1891 však už byla situace v profesorském kolegiu filozofické fakulty podstatně jiná než před několika lety. Kvíčala ztrácel svou dřívější pozici, jeho protivníci byli stále silnější, zvláště když se dohodli se střední stranou o společném postupu v některých otázkách (např. s někdejší svým odpůrcem prof. Vrbou).⁶⁶⁾ Proto při hlasování sboru byl návrh majority komise přijat třinácti hlasy (včetně hlasu prof. R. Nováka) proti hlasům prof. Kvíčaly a Hattaly.⁶⁷⁾ 21. července píše děkan Gebauer na ministerstvo kultu a vyučování žádost profesorského sboru své fakulty o jmenování Krále řádným profesorem a vřele se za její kladné vyřízení přimlouvá.⁶⁸⁾

Na dotaz ministerstva odpovídá místodržitelství v Čechách v listopadu téhož roku, že pro eventuální povýšení prof. Krále a z toho vyplývající zvýšení jeho ročních příjmů není krytí ve finančním rozpočtu na rok 1892, jinak že je Josef Král politicky a mravně bezúhonný.⁶⁹⁾ Znamená to, že i tak by se Královo jmenování pozdrželo, ale Kvíčala nechce ponechat nic náhodě. 21. června 1892 píše do Vídně již zmíněný dopis sekč-

⁶³⁾ MKV/R, inv. č. 32, č. kart. 181.

⁶⁴⁾ Chybné značení jednotlivých rukou rukopisu Laurentianu (L) v klíči rukopisu uznává Král za jediný omyl, kterého se dopustil, a sice jenom v českém vydání Elektry r. 1889. Ostatní výtky odmítá jako neopodstatněné nebo jako tiskový omyl (v poznámkách ke Kvíčalově posudku jeho prací, LA PNP, JK, Rv).

⁶⁵⁾ MKV/R, inv. č. 32, č. kart. 181.

⁶⁶⁾ Zápisky J. Gebauera z 4. 1. 1891, LA PNP, JG, Rv.

⁶⁷⁾ Protokoly schůzí profesorského sboru filozofické fakulty české univerzity (dále jen protokoly FF) z 18. 7. 1891, AUK, fond FF UK, inv. č. 9, kart. 1 (dále jen FF UK).

⁶⁸⁾ Originál žádosti, MKV/R, inv. č. 9, č. kart. 104.

⁶⁹⁾ Vyjádření místodržitelství v Čechách z 22. 11. 1891, tamtéž.

nímu šéfovi ministerstva Davidovi, ve kterém vyvrací údajné pomluvy svých nepřátel o tom, že ho politika odcizila vědě, a o svém loňském posudku o Králových vědeckých pracích tvrdí, že je spravedlivý a nezaujatý. Dovolává se svých zásluh o Královu univerzitní kariéru, o kterou se mu jedině on — Kvíčala postaral. Tuto péči svého bývalého učitele však prý Král splatil „nejčernějším nevděkem“. Odesílatel dopisu tu opakuje důvody svého nepříznivého úsudku o Králových vědeckých výsledcích posledních let, mezi nimi onu „strašnou chybu“, která je už nyní známa také německým filologům a údajně vyvolala senzaci, jak mohl univerzitní profesor nechat něco takového vytisknout. Kvíčala opakuje výtku nesamostatné a kompilátorské činnosti a nepatrného vědeckého přínosu Josefa Krále a viní ho jako redaktora Listů filologických z odpovědnosti za chyby, jichž se dopustili přispěvatelé v člancích, v tomto časopise uveřejněných. Aby byl očištěn z obvinění svých nepřátel, že osobní antipatie měly vliv na jeho posudek Králových spisů, prosí Kvíčala Davida, aby dal přezkoumat jeho důkazy zpochybňující Královo oprávnění k titulu řádného profesora odborníkům (zmiňuje se o prof. Hartelovi a Schenklovi), tím spíše, že majoritní votum profesorské komise české fakulty vypracovali neoborníci Gebauer a Goll.⁷⁰⁾

Mínění prof. Hartela se Kvíčala dočkal. Ministr kultu a vyučování Gautsch dal totiž o dva dny později nastalý spor vskutku posoudit tomtu vídeňskému profesoru klasické filologie. W. Hartel ve svém dobrozdání přiznává svou nelehkou úlohu rozhodčího v této při. I on pečlivě prozkoumal Královy dosavadní práce a došel k přesvědčení, že vědecké výsledky českého kolegy nejsou tak bezvýznamné, jak se snaží ukázat Kvíčalovo minoritní votum, ale zase ani tak vynikající, aby s a m y o s o b ě musely odůvodňovat návrh majority komise na ordinariát J. Krále. Ale při uvážení (říká přímo „*im Zusammenhalt*“) Královy rozsáhlé a, jak uznává, užitečné literární činnosti a za celou řadu let osvědčené i úspěšné učitelské praxe se referentovi zdá, že Královy výsledky přece jen zasluhují uznání, jaké navrhuje majoritní votum.⁷¹⁾ Se zřetelem

⁷⁰⁾ Dopis z 21. 6. 1892, MKV/R, inv. č. 32, č. kart. 181.

⁷¹⁾ Budoucí ministr kultu a vyučování neměl velké mínění ani o Králových schopnostech ani o úrovni české klasické filologie té doby, protože závěrem připojuje: „*Dass das Niveau der wissenschaftlichen Leistungen Králs sich namhaft erhöhen werde, in welchem Falle selbst Kvíčala der Majorität seiner Facultät sich anzuschließen bereit erklärt, ist kaum zu erwarten. Auf dem Král eigenem Arbeitsgebiete, in Kritik und Exegese der Schriftsteller, verráth sich der Grad der Leistungsfähigkeit bald und sicher. Král wird als ein Mann mittlerer Begabung bei seinem grossen Fleisse sicherlich mehr, aber kaum bessere zustande bringen. Endlich ist wohl bei der geringen Concurrenz begabter tschechischer Candidaten nicht zu besorgen, dass durch seine Ernennung einer tüchtigeren, mehr versprechenden Kráft der Weg verlegt werde.*“ (Dobrozdání prof. W. Hartela z 24. 8. 1892, MKV/R, inv. č. 9, č. kart. 104.) Hartelův úsudek se ovšem nezakládá na hodnocení českých Králových prací a jeho stěžejních děl věnovaných antické metrice a rytice, která vyšla z velké části až po tomto posudku, navíc v češtině.

na toto vyjádření nepředpojatého a kvalifikovaného odborníka, dále vzhledem k tomu, že děkan filozofické fakulty české univerzity J. U. Jarník obnovil 20. prosince 1892 žádost o Královo povýšení, kde přináší další doklady uznání Královy vědecké činnosti od kompetentních znalců, konečně protože druhá stolice klasické filologie na české univerzitě je již dlouho systemizována, uznal ministr Gautsch, že není třeba dále odkládat předložení návrhu císaři. Ve svém přednesení císaři z 13. března 1893 prokázal ministr svou dobrou informovanost o poměrech na české filozofické fakultě, když závěrem připojil dodatek, že se Kvíčalův úsudek o Královi musí považovat za úsudek ne zcela nezaujatého: nápadně přísný (*auffallend rigorose*) Kvíčalův posudek Králových prací je i podle Gautsche třeba odvozovat ponejvíce z toho, že se Král svého času prohlásil za odpůrce Kvíčalova postoje ve vědeckém sporu o RKZ. Franz Josef I. podepsal Královo jmenování 1. dubna 1893. Že Král děkuje A. Rezkovi za pomoc při svém povýšení, může být důkazem, kdo byl v tomto případě jedním z ministrových poradců.⁷²⁾

Ještě téhož roku podnikli Královi „spolubojovníci“ útok na další Kvíčalovu jedinečnou pozici na stolici klasické filologie filozofické fakulty — filologický seminář, jenž měl od založení české univerzity jediného ředitele, prof. J. Kvíčalu. Král, který chtěl získat větší možnost jak vést posluchače k samostatné vědecké práci, což se nejlépe daří při seminárních cvičeních, byl odkázán pouze na své přednášky, nepočítáme-li filologickou „přípravku“, proseminář. Proto před prázdninami navrhl děkan Jarník ministerstvu jmenování řádného prof. Krále spolureditelem filologického semináře české univerzity.⁷³⁾ Prof. Jarník však překročil kompetenci děkana, protože obešel profesorský sbor své fakulty i dosavadního ředitele zmíněného semináře,⁷⁴⁾ a proto musel prof. Král nejprve žádat ministerstvo i profesorský sbor své fakulty o přidělení jednoho oddělení tohoto semináře.⁷⁵⁾ A nyní přišly na řadu zákulisní taktické kompromisy.⁷⁶⁾

V lednu toho roku hovořil Kvíčalův stoupenec na filozofické fakultě, prof. V. E. Mourek s prof. Gebauerem o návrhu na jmenování mimořádného profesora R. Nováka profesorem řádným. Gebauer o tom mluvil

⁷²⁾ Přednesení ministra Gautsche císaři s císařským rozhodnutím z 13. 3. — 1. 4. 1893, MKV/R, inv. č. 9, č. kart. 104; dopis J. Krále A. Rezkovi z 14. 4. 1893, LA PNP, písemná pozůstalost Antonína Rezka (dále jen AR), Kp.

⁷³⁾ Návrh na rozdělení semináře z 18. 7. 1893, SÚA, fond MKV/R, inv. č. 21, sign. 5 A Prag; Seminare Philologische, č. kart. 134 (dále jen MKV/R, inv. č. 21, č. kart. 134).

⁷⁴⁾ Téhož názoru byl i rektor univerzity J. Pražák v přípisu českému místodržitelství z 22. 9. 1893, tamtéž.

⁷⁵⁾ Žádost J. Krále z 15. 2. 1894, SÚA, fond ČM, inv. č. 8423, sign. 25/16A/1, č. kart. 3656 (dále jen ČM, inv. č. 8423, č. kart. 3656).

⁷⁶⁾ Následující líčení především podle zápisků J. Gebauera z 21. 1., 6. 3. a 12. 4. 1894, LA PNP, JG, Rv; též podle protokolů FF z 1. 3. 1894, FF UK, inv. č. 12, č. kart. 1.

s profesory Vrbou a Králem a ti souhlasili za podmínky, že Novák „napraví svou chybu“, které se dopustil při volbách do České akademie, když volil málo významného Fr. Douchu a zamítl navrhované členství znalců ve svém oboru, Krále a Zubatého. Mourek naléhal na Kvíčalu, aby jej naklonil svému jednání o ordinariátu R. Nováka s Gebauerem, a zároveň mu oznámil, že se Král hlásí o podíl na vedení filologického semináře. A ten mu podle Mourka nebylo možno odpírat. Na to odpověděl Kvíčala, „že nepřivolí, i kdyby měl jíti k císaři pánu!“ Nakonec však v únoru souhlasil, ale s podmínkou, že za spoluředitele semináře bude přijat také R. Novák a že návrh na Novákův ordinariát proběhne v sedění profesorského sboru fakulty už 1. března. Na toto jeho protivníci přistoupili. Při březnovém zasedání profesorského kolegia se však stalo, co nikdo nečekal. Nejprve byla volena komise pro posouzení Královy žádosti o přidělení jednoho ze seminárních oddělení — zvoleni byli profesori Jarník, Gebauer a Mourek. Kvíčala si vyhradil votum ředitelství tohoto semináře. Nato byla volena komise pro ordinariát R. Nováka, do které se počítalo s Kvíčalou, Králem a Gebauerem. Gebauerovi straníci však ve snaze, aby Kvíčala nedostal většinu hlasů, a nepřipadlo mu tak svolávání komise, měli některé hlasy místo Kvíčalovi přisoudit jinému členu profesorského sboru. Nedomluvili se však dobře a náhoda tomu chtěla,⁷⁷⁾ že hlasy, které byly upřeny Kvíčalovi, připadly Jarníkovi (ten dostal 9 hlasů, Kvíčala jen 8, Král všech 18). Takže klasický filolog Kvíčala nebyl do komise pro ordinariát klasického filologa zvolen! Není divu, že to rozhořčilo nejenom Kvíčalu, ale i zprostředkovatele Mourka, který Gebauerovi a Královi vyčetl neloajalitu, a že předcházející dohoda tak byla zmařena.⁷⁸⁾ Na věci nic nezměnil ani fakt, že se Jarník svého členství v této komisi vzdal a místo něho byl do ní dodatečně zvolen Kvíčala, který tam náležel.

Komise pro rozdělení filologického semináře se sice shodla jednohlasně v tom, že Králova žádost je oprávněná a že jeho jmenování ředitelem semináře podporuje, ale v dalším se mínění Jarníkovo a Gebauerovo s názorem Mourkovým rozcházel. Majorita komise navrhuje pouze dva ředitele semináře, totiž, aby jeho latinské oddělení vedl prof. Kvíčala a řecké prof. Král. Proti jmenování mimořádného profesora Nováka namítá, že Král čekal se svou žádostí, až bude jmenován řádným profesorem, protože na rakouských univerzitách je vedením semináře pověřován již řadu let pouze řádný profesor, a že minoritní návrh komise na tři ředitele odporuje stanovám tohoto semináře, které počítají maximálně s dvěma řediteli. Mourek v souhlase s Kvíčalovým vyjádřením, které podle usnesení profesorského sboru měla vzít komise v úvahu, navrhuje, aby

řízení filologického semináře bylo svěřeno všem třem profesorům klasické filologie české univerzity na základě úplné parity. Profesorský sbor na svém zasedání 27. dubna t. r. přijal jednohlasně (včetně hlasu Kvíčaly) společně dvě části návrhu komise (Novákovi by pak připadlo vedení obou oddělení filologického prosemináře), minoritní návrh Mourkův byl zamítnut 15 hlasy ku 3 a návrh majority komise o přidělení obou oddělení změněn: pokud se nedohodnou oba ředitelé semináře spolu, ať rozhodne samo nadřízené ministerstvo. Děkan fakulty Rezek ve svém obšírném podání v této věci na ministerstvo se přiklání k návrhu většiny profesorského sboru, aby se stal Král spoluředitelem semináře a aby ministerstvo určilo každému profesorovi oddělení, pokud mezi nimi nedojde k vzájemné dohodě. Ale při známém poměru obou dotyčných kolegů na stolici klasické filologie žádá děkan ministerstvo, aby v zájmu klidu každému „strictissime“ předepsalo úsek činnosti vzhledem k jejich odborné specializaci (Kvíčala ředitelem latinského, Král řeckého oddělení semináře), nebo aby se ve vedení obou oddělení střídali. Novákovi by se přitom vyplácela za vedení obou oddělení filologického prosemináře stejně vysoká remunerace jako ředitelům semináře za vedení jednoho z jeho oddělení. „*Somit gleiche Rechte, gleiche Pflichten, gleiche Bezüge.*“⁷⁹⁾

Když byl ministerstvem kultu a vyučování dotázán na náhled na tuto záležitost místodržitel v Čechách Thun, děkan Rezek se o tom dozvěděl a všemožně se zasazoval o to, aby z místodržitelství nešla zpráva Královi nepříznivá. Rezek znal Krále léta a znal jeho slabinu, prudkou až cholerickou povahu, proto v dopise Gebauerovi o svých krocích v této věci připojuje na vysvětlenou: „Sice mi o Krále pranic nejde, protože jsem se přesvědčil, že ve vášni dovede kopnouti nejlepšího svého přítele, jako činí — pan Kvíčala; — ale jde o věc, kterou já, na rozdíl od p. Krále, kladu výše než osobu.“⁸⁰⁾ I Thun ve svém dobrozdání zasláném na vídeňské ministerstvo soudí, že je správné a v zájmu vyučování, aby se prof. Král podílel na vedení semináře, a naprosto v Rezkových intencích navrhuje rozdělení práce v semináři a prosemináři, kterým dojde také k žádané materiální paritě.⁸¹⁾

Kvíčalova intervence na ministerstvu kultu a vyučování v červnu t. r. už byla bezúspěšná,⁸²⁾ protože 30. července byl Král ministerstvem jmenován spoluředitelem semináře s tím, že se mají oba vedoucí semináře dohodnout na rozdělení seminárních cvičení.⁸³⁾ Navzdory obavám Krá-

⁷⁹⁾ Žádost děkanátu FF české univerzity z 5. 5. 1894, ČM, inv. č. 8423, č. kart. 3656.

⁸⁰⁾ Dopis J. Gebauerovi z 20. 6. 1894, LA PNP, JG, Kp.

⁸¹⁾ Dobrozdání místodržitele v Čechách Thuna z 23. 6. 1894, MKV/R, inv. č. 21.

⁸²⁾ Dopis B. Pavlíčka J. Gebauerovi z 8. 6. 1894, LA PNP, JG, Kp.

⁸³⁾ Jmenování J. Krále spoluředitelem semináře z 30. 7. 1894, jeho opis z 10. 9. 1894, LA PNP, JK, D.

lových přátel⁸⁴⁾ se oba ředitelé opravdu dohodli, a sice, že se budou každý školní rok ve vedení obou oddělení semináře pravidelně střídát.⁸⁵⁾

Mezitím se Kvíčala s Králem opět nesjednotili, tentokrát v posudkové profesorské komisi pro ordinariát R. Nováka. Pravda, shodli se v návrhu na Novákovo povýšení, ale zdůvodnění bylo u obou odlišné. Král jako referent komise sebral v posudku celou řadu odmítavých posudků Novákových textově kritických studií, proti čemuž se Kvíčala cítí nucen podat, jako tak často, své minoritní votum. V něm vyzdvihuje pochvalné posudky Novákových prací, vyslovené cizími recenzenty, a bagatelizuje nepříznivé kritiky.⁸⁶⁾

V devadesátých letech se musel Kvíčala smířit na univerzitě s nejednou porážkou. Opačná situace byla v Královské české společnosti nauk a v České akademii, kde si Kvíčalovi straníci udržovali dominantní postavení. Tím se stalo, že se Král za Kvíčalova života, tj. do r. 1908, do učených českých společností nedostal.⁸⁷⁾ Při všech těchto protivenstvích došel Králův postoj ke Kvíčalovi tak daleko, že si dokonce zakázal v rodinném kruhu jakoukoli zmínku o svém bývalém učiteli.⁸⁸⁾

Kvíčala těžce nesl, že byl Král zvolen na rok 1896—97 děkanem filozofické fakulty. Za celý rok Králova předsednictví v profesorském sboru fakulty se do sedění sboru nedostavil ani jednou.⁸⁹⁾ Královo úřadování v tomto čestném úřadě bylo ve znamení akcí týkajících se zvýšení platů univerzitních profesorů filozofických fakult a zestátnění kolejného. Ministr Gautsch prosadil v rozpočtovém výboru říšské rady návrh na úpravu profesorských platů a potřeboval pro svou reformu podporu. Proto v listopadu 1896 A. Rezek (tehdy již ministerský rada ve Vídni) doporučuje děkanu Královi zařídit děkovnou adresu či deputaci ministru, ve které by se spojily pokud možno filozofické fakulty české a německé univerzity ještě s českou teologickou fakultou v Praze. Proto Král jednal z pověření profesorského sboru své fakulty s představiteli jiných fakult, s kterými se dohodl na společné petici. Ale přitom upozornil přítele Rezka, že němečtí kolegové na společnou akci se slovanskými fakultami

⁸⁴⁾ A. Rezek píše J. Gebauerovi: „Král bude, jako obyčejně v právu, ale formální nepudlivostí a nešikovností prohraje.“ [Dopis z 15. 9. 1894, LA PNP, JG, Kp.]

⁸⁵⁾ Přípis děkanátu FF české univerzity o rozdělení semináře z 27. 9. 1894, MKV/R, inv. č. 21, č. kart. 134.

⁸⁶⁾ Návrh komise pro ordinariát R. Nováka z 10. a 12. 7. 1894, AUK, fond FF UK, osobní spisy prof. Nováka, inv. č. 532, č. kart. 44.

⁸⁷⁾ Po prvních volbách do České akademie v r. 1890, kdy Král nebyl zvolen díky Kvíčalovým stoupencům, tvrdí J. Vrchlický: „Kvíčala má dnes jen dva ideály, první, aby se do Akademie dostal Hattala, druhý, aby se tam nedostal Král. Bohužel, že oba tyto ideály leží tak nízko, tak nízko.“ (B. Knoesl, Jaroslav Vrchlický — Eduard Albert. Vzájemná korespondence. Praha 1954, str. 51.)

⁸⁸⁾ Koncept dopisu Jiřího Krále Fr. Novotnému z 2. 4. 1953, LA PNP, JK, korespondence cizí (dále jen Kc). Král si v r. 1887 dokonce zavedl sešit pro poznámky o Kvíčalovi s názvem Kvíčaliana (LA PNP, JK, Rv).

⁸⁹⁾ Podle protokolů FF z r. 1896—7, FF UK, inv. č. 15, č. kart. 1.

pro různost zájmů žehrají, takže konečnou děkovnou adresu podala česká filozofická fakulta svou vlastní deputací sama. Děkan Král a senioři profesorského sboru fakulty Studnička a Vrba byli v březnu 1897 přijati na audienci u ministra Gautsche, kde mu poděkovali za prosazování dotyčného zákona.⁹⁰⁾ Král, který přísně dbal na zachování pořádku a systému, věnoval hodiny svého úřadování uspořádání registratury děkanátu fakulty.⁹¹⁾ Při rovnání této registratury našel seznam knih knihovny filologického semináře z r. 1885, kdy spravoval tuto knihovnu jediné prof. Kvíčala. Po zjištění nesrovnalostí se skutečným stavem knihovny neváhal Král vymáhat na spoluřediteli semináře vrácení knih nebo náhradu škody děkanskými přípisy. Když se očekávaný výsledek nedostavil, rozhodl se napsat desetistránkovou zprávu o této věci na české místodržitelství. Rektor české univerzity, toho roku prof. Heyrovský, který byl Královi přátelsky nakloněn, mu však odesláním této stížnosti na Kvíčalu rozmluvil s tím, ať nechá záležitost vyřídit svému nástupci v děkanském úřadě.⁹²⁾

Král a jeho škola

Od chvíle, co vedl oddělení filologického semináře, nic už Královi nebránilo, aby si vytvářel vedle Kvíčaly a mnohdy proti němu svou filologickou školu. Ale Král se staral o odborný a vědecký vývoj nadaných filologů i jiným způsobem — pomáhal jim vytvářet existenční podmínky pro jejich vědecký růst osobními přímluvami a intervencemi u zemských školních inspektorů a u bývalého spolužáka Rezka působícího na vídeňském ministerstvu. Mladým učitelům pomáhal dostat se z moravských a českých venkovských gymnázií do Prahy nebo v Praze zůstat a vyučovat na pražských středních školách. Královy důvody nebyly ani tak sociálně podpůrné, spíše měly za cíl umožnit středoškolským pedagogům s vědeckými schopnostmi žít v centru českého vědeckého života, což bylo při neexistenci vědeckých ústavů tohoto oboru mimo Prahu, při obtížné přístupnosti nové, zvláště zahraniční literatury, dnes bychom řekli za sníženého toku informací na venkově vůbec, podmínkou pro další vědecký růst. A chtěl-li se gymnaziální profesor habilitovat na pražské univerzitě, musel žít v Praze, protože jako soukromý docent by měl povinnost přednášet určitý počet hodin týdně na univerzitě, kam by nemohl pro hlavní pracovní úvazek na gymnáziu z venkovského pra-

⁹⁰⁾ Vzájemná korespondence J. Krále a A. Rezka z let 1896—7, LA PNP, JK a AR, Kp. Zákon o úpravě profesorských platů vyšel 19. 9. 1898 (L. Beck — C. Kelle, Die österreichischen Universitätsgesetze. Wien 1906, str. 93).

⁹¹⁾ Poděkování děkana Hostinského v protokolech FF z 13. 10. 1897, FF UK, inv. č. 16, č. kart. 1.

⁹²⁾ Koncept Králova podání o ztrátě knih ze seminární knihovny z r. 1897 s přípisem, že Kvíčala dosud knihy nevrátil, z 28. 1. 1900, LA PNP, JK, D.

coviště dojíždět. Nejjasněji vyjádřil Král motivaci takovéto své pomoci právě jako děkan filozofické fakulty, když podporoval žádost Fr. Groha o stipendium pro jeho zahraniční studium, jež mělo být předpokladem Grohovy habilitace. Antonínu Rezkovi píše na ministerstvo: „Napsal jsem dnes ihned přiložené dobrozdání ... při jehož psaní mne jen to zaráželo, proč v min[isterstvu] chtějí vědět, proč se G[roha] chce habilitovat. Vždyť nemáme pro klas[ickou] fil[ologii] téměř docentů, sami nejsme nesmrtelní a stárnem! A což druhá univerzita, ke které snad přece jednou dojde? Grohovi jsem jeho úmysl schválil, nejen proto, že ho máme za schopna, nýbrž i proto, že chci ve prospěch fakulty, aby tam byl co nejdříve nějaký schopný docent; nebo mám odůvodněné podezření, že nám K[víčala] chystá vedle jiných i jednu svou kreaturu naprosto neschopnou za docenta klas[ické] fil[ologie].“⁹³⁾ Škoda, že po tolika věcech v min[isterstvu] pořád nevědí, že posuzování K[víčalovo] lidí je docela subjektivní a jeho činnost pro náš obor přímo záhubná. Ale nebudu se o tom rozepisovat, poněvadž velmi neprávem platím v té věci za předpojatého ... poněvadž zodpovědnost za to, jak to na fakultě po našem odstoupení bude vypadat, padá také na mne a na všechny Čechy, kteří v té věci mají slovo, prosím Tě snažně, ne pro sebe, ale pro věc, abys se G[roha] ujal a aspoň něco mu výmohl.“⁹⁴⁾ Královi velmi záleželo na tom, aby se Groh, kterého pokládal za schopného a poctivého, a navíc „našince“⁹⁵⁾ habilitoval. Přesvědčen, že fakulta získá v Grohovi výbornou sílu, znovu Rezka žádal o působení v Grohův prospěch — o prodloužení jeho stipendia na další semestr a o pomoc při jeho umístění na akademické gymnázium v Praze.⁹⁶⁾ Když o rok později požádal dr. Groh o udělení „venie legendi“ z klasické filologie na české univerzitě, psal referát komise pro posouzení této žádosti prof. Král. Souhlasný návrh komise musel však stylizovat tak, aby jej mohl podepsat i její další člen prof. Kvíčala, který patrně nesdílel bez výhrad Králův veskrze kladný úsudek o Grohových schopnostech.⁹⁷⁾

Král pomáhal i při habilitaci svého žáka O. Jirániho. Kvůli umožnění přípravy pro habilitaci se přimluvil u inspektora Krska, aby se zasadil o přemístění Jirániho z kyjovského gymnázia do Čech⁹⁸⁾ a později z Li-

⁹³⁾ K. Svoboda, který část dopisu otiskuje, soudí, že Král měl na mysli J. M. Pražáka (K. Svoboda, str. 245).

⁹⁴⁾ Dopis z 11. 4. 1897, LA PNP, AR, Kp.

⁹⁵⁾ Dopis ze 17. 4. 1897, LA PNP, AR, Kp.

⁹⁶⁾ Dopisy z 29. 1. a 5. 5. 1898, LA PNP, AR, Kp.

⁹⁷⁾ Dopis J. Kvíčaly J. Královi ze 4. 5. 1899, JK, Kp. Posudek komise o habilitačním spisu Fr. Groha z 24. 5. 1899, AUK, fond FF UK, osobní spisy prof. Fr. Groha, inv. č. 244, č. kart. 22 (dále jen FF UK, inv. č. 244, č. kart. 22).

⁹⁸⁾ Dopis z 10. 1. 1904, LA PNP, písemná pozůstalost Františka Krska (dále jen FK), Kp.

tomyšle do Prahy.⁹⁹⁾ V r. 1909 byl opět referentem komise pro habilitaci, tentokrát dr. Jirániho, a jeho referát byl doporučující.¹⁰⁰⁾ U inspektora Bílého zase intervenuje ve prospěch A. Salače, který chtěl rovněž kvůli habilitaci z Náchoda do Prahy.¹⁰¹⁾

Je zřejmé, že se Král neangažoval pro své žáky a vyhládnuté nástupce na své katedře z osobních či mimoodborných důvodů. V otázce vědecké způsobilosti byl nesmlouvavý, vědom si své odpovědnosti za úroveň svého vědního oboru, a tím i české vědy. Patrně z tohoto důvodu odmítal i svého chráněnce Groha navrhnout na jmenování řádným profesorem, dokud nebude mít návrh opodstatnění, tj. předtím než Groh dodělá svůj spis *Řecké divadlo*. Prof. L. Niederle radil v červnu 1909 Královi, aby Grohovi vyhověl s tím, že dodělání této práce nebude už podmínkou návrhu, ale až jeho projednání v ustavené komisi pro Grohův ordinariát.¹⁰²⁾ Ani apel Niederlův, který se obával, aby Královo oddalování návrhu nezanechalo v Grohovi trpkost, že ho Král připravil o rok řádné profesury, Králem zřejmě nepohnul. Groha navrhuje řádným profesorem (spolu s prof. Novákem) až v říjnu, poté, co jeho *Řecké divadlo* vyšlo tiskem a mohlo být vzato za jeden z podkladů jednání profesorské komise, jejímž byl Král referentem.¹⁰³⁾

Fr. Groh byl jedním z Králových nejoddanějších přátel. Proto nemohl chybět ani tehdy, když při příležitosti pětadvacetiletého výročí Královy učitelské činnosti uspořádali jubilentovi přátelé a žáci, které si získal svou přímou a nesmlouvavou povahou a precizní prací, jubilejní sborník. Na nápad věnovat Královi sborník prací přišel vtipný Králův druh Lubor Niederle, zřejmě aby odškodnil významnou osobnost české univerzity za to, že se jí oficiálních poct za její dlouholeté učitelské působení na univerzitě (na rozdíl od prof. Kvíčaly) nedostalo.¹⁰⁴⁾ Ovšem Niederle, který si liboval v žertech na adresu svých přátel, se nespokojil s ledajakým darem. V upomínku Králova zásadového postoje v bojích proti obhájčům Rukopisů vznikl za Niederlovy redakce soubor 25 rukopisů — zdravic oslavenci, parodií a persifláží studií obhajujících pravost RKZ, nazvaný *Sborník prací na obranu RK a RZ*.¹⁰⁵⁾ Do tohoto unikátního souboru přispěli kromě Masaryka a Gebauera snad všichni význační

⁹⁹⁾ Dopis z 3. 6. 1906, LA PNP, FK, Kp.

¹⁰⁰⁾ Posudek komise o habilitačním spisu O. Jirániho z 8. 6. 1909, AUK, fond FF UK, osobní spisy prof. O. Jirániho, inv. č. 348, č. kart. 29 (dále jen FF UK, inv. č. 348, č. kart. 29).

¹⁰¹⁾ Dopis z 27. 4. 1916, LA PNP, písemná pozůstalost Františka Bílého, Kp. Kromě těchto tří kandidátů akademické dráhy žádají Krále o pomoc při přemístění do Prahy V. Sládek a E. Štolovský (dopis V. Sládka z 8. 11. 1899 a E. Štolovského z 16. 1. 1904, LA PNP, JK, Kp).

¹⁰²⁾ Dopis L. Niederla J. Královi z června 1909, LA PNP, JK, Kp.

¹⁰³⁾ Návrh komise pro ordinariát Fr. Groha 24. 11. 1909, FF UK, inv. č. 244, č. kart. 22.

¹⁰⁴⁾ Dopis J. Krále nezjištěnému z 22. 5. 1899, ANM, inv. č. 186, č. kart. 3.

¹⁰⁵⁾ LA PNP, JK, rukopisy cizí (dále jen Rc).

odpůrci známých rukopisných padělků nebo Královi ctitelé a žáci, z nichž většina patřila do protirukopisného univerzitního křídla. J. Vrchlický zahajuje veršovaným holdem Královi neutuchající vůli rvát se za přijaté přesvědčení.¹⁰⁶⁾ A pak následuje celá plejáda jmen a příspěvků učenců, kteří se duchaplně bavili na úkor svých vědeckých odpůrců či pouhých diletantů: Fr. Čáda, Fr. Pastrnek, B. Rayman (Chemické složení kaňky na Ludiši), R. Dvořák, J. Máchal, V. Tille (Systém mytologie české — RK), Fr. Krejčí, J. Zubatý (O verši rukopisu Zelenohorského), J. Goll (Bezděčný spolupracovník RZ — ten si zde zopakoval své literární začátky), A. Kraus, J. U. Jarník, L. Niederle (Hrob Zábajův — autor doložil fotodokumentaci!), J. Matiegka (Pozůstatky Zábajovy po stránce antropologické), O. Hostinský, J. Vlček, Fr. Drtina, Fr. Augustin, J. Peisker, Fr. Groh, V. Viravský, J. Pekař a jiní.

S mnohými přispěvateli tohoto literárního kurióza se Král nestýkal jenom v profesorském sboru v Klementinu, ale scházel se s nimi i v některých pražských restauracích, kam chodil pravidelně ve všední den po obědě (v Pařížské kavárně v Žitné ulici) a v neděli dopoledne („u Možných“ na Tylově náměstí či ve staroměstských vinárnách). Zvláště u proslulého „profesorského stolu“ v Pařížské kavárně vévodila Králova rozložitá a rozšafná postava učeným i vtipným hovorům, jejichž stálými účastníky byli především archivář V. J. Nováček, J. Zubatý, L. Niederle, V. Viravský, Fr. Groh, J. Vlček a další.¹⁰⁷⁾ V létě jezdil Král i do letoviska Brandýsa nad Orlicí (s dlouholetým přítelem prof. Zubatým)¹⁰⁸⁾ či do Potštejna, jenž se stal jistým neoficiálním „rekreačním střediskem“ pražské univerzity (kde měl svůj letní byt i prof. Kvíčala). Velmi aktivní vztah se vyvinul mezi Josefem Králem a Emilem Fridou—Jaroslavem Vrchlickým, kteří se znali už za studentských let jako členové Akademického čtenářského spolku a kteří měli mnohé společné názory na otázky světové a české literatury.¹⁰⁹⁾ Od rukopisného boje stál Král pevně za Janem Gebauerem. Mnohdy postupují společně při jednání sboru filozofické fakulty, Král se zúčastnil příprav banketu, který uspořádali v květnu 1894 čeští vědci — příznivci J. Gebauera na počest vydání prvního svazku jeho *Historické mluvnice*.¹¹⁰⁾ a velký bohemista léta usiluje o přijetí Krále do České akademie. Dlouho spolu ve vzájemné shodě spolupracovali, jak na univerzitě, tak v redakci Listů filologických, a přesto Král při své prudké a impulzivní povaze Gebauerovi nedlouho

¹⁰⁶⁾ Báseň *Rhinoceros* otiskl v úplnosti naposledy Jiří Král, str. 66–67. Tento Vrchlického příspěvek ovšem neznámá, že by byl básník odpůrcem pravosti RKZ; je pouze výrazem osobních sympatií k některým Královým vlastnostem.

¹⁰⁷⁾ Jiří Král, str. 49–51; P. Váša 1947, str. 99.

¹⁰⁸⁾ Podle žertovné stížnosti J. Zubatého děkanátu FF české univerzity z r. 1908, LA PNP, JK, Kc; Jiří Král, str. 69.

¹⁰⁹⁾ O tom v úvodu k mé edici vzájemné korespondence J. Vrchlického a J. Krále.

¹¹⁰⁾ Dopis J. Vrchlického J. Královi z 9. 5. 1894, LA PNP, JK, Kp.

před jeho smrtí ostře předhazuje, že při posledních volbách do Akademie podporoval z taktických důvodů členství J. U. Jarníka místo něho.¹¹¹⁾ Styky s druhým protagonistou sporu o Rukopisy, T. G. Masarykem, s kterým ho zpočátku pojila víc než kolegialita (viz odůvodněné podezření z účasti na vydání Králova pamfletu *Passio*), později, jak se zdá, ochably. Snad to můžeme vysvětlit Královou averzí vůči stranické politice,¹¹²⁾ ke které Masaryk stále více tíhnul. Jistě se Král v názoru na Masaryka shodoval s Rezkem, který si ze stanoviska loajálního státního zaměstnance, jímž byl ostatně i Král,¹¹³⁾ stýská Gebauerovi, že Masaryk svými politickými styky a snahami uškodil vědeckému úsilí svých bývalých druhů.¹¹⁴⁾

Jaký prudký odpor měl Král k pronikání omezených politických zájmů do vědeckého akademického prostředí, poznáme z Niederlova dopisu psaného Královi r. 1910. Niederle vyvrací Královy obavy z existence „mladočeské kliky“ v profesorském sboru filozofické fakulty, která se podle Krále projevila při volbě komise pro habilitaci dr. Tobolky, kdy prý převládaly politické aspekty nad zřetelem čistě naučným.¹¹⁵⁾ Král se nestavěl jen proti Tobolkově habilitaci z knihovnictví, ale měl podíl i na tom, že na pražské univerzitě nikdy nepřednášel J. V. Prášek, jehož zastáncem byl Jan Kvíčala. Roku 1889 se Prášek ucházel o docenturu ze starověkých dějin východních národů, žádost později rozšířil i pro starověké dějiny. Komise — orientalista R. Dvořák, historik Goll, klasický filolog Král — Práškovu žádost profesorskému sboru nedoporučila. Na základě jejího vyjádření zamítl Práškovu žádost profesorský sbor fakulty. Proti rozhodnutí profesorského sboru i proti zprávě zmíněné komise podali profesori Kvíčala a Novák tištěné Separátní votum, kde dokazují Práškovu vědeckou kvalifikaci posudky známých zahraničních odborníků. Ministerstvo kultu a vyučování po vyjádření nestranného vídeňského odborníka Kralla vyloučilo možnost habilitace ze starověkých dějin. Přesto Král v odpovědi celé komise na Separátní votum ukazuje Práškovu nedostatečnou jazykovou znalost a povrchnost prací. Prášková žádost byla profesorským sborem české filozofické fakulty podruhé a, jak se ukázalo, definitivně zamítnuta. Kvíčala tvrdil, že nikdy žádný výrok ha-

¹¹¹⁾ Koncept dopisu J. Gebauera J. Královi z 10. 11. 1906, JG, Ko.

¹¹²⁾ Na konci svého života, když odmítá podepsat Manifest českých spisovatelů, se svěříje J. Kvapilovi: „Viděl jsem za svého života, jak se strany pořád mezi sebou praly a jak národ při tom hynul a nejraději bych viděl, kdyby přišli zcela noví lidé. Těmto se mi pomáhati nechce.“ [Dopis z 8. 5. 1917, LA PNP, písemná pozůstalost Jaroslava Kvapila, Kp.]

¹¹³⁾ Např. v roce pětapadesátiletého jubilea panování Franze Josefa I. navrhuje Král, aby každý profesor české filozofické fakulty se stálými ročními příjmy přispěl jedním procentem svého platu ve školním roce 1897–8 do jubilejního fondu (protokoly FF z 13. 10. 1897, FF UK, inv. č. 16, č. kart. 1).

¹¹⁴⁾ Dopis z 15. 9. 1894, LA PNP, JG, Kp.

¹¹⁵⁾ Dopis L. Niederla J. Královi z 11. 5. 1910, LA PNP, JK, Kp.

bilitační komise nebyl tak nespravedlivý jako v případě Práškově.¹¹⁶⁾ I K. Svoboda má zato, že komise Práškově ukřivdila, J. Goll však pokládal Práška za plagiátora.¹¹⁷⁾

Za učitelské aktivity prof. Kvíčaly se Josefu Královi příliš oficiálních poct na české univerzitě nedostalo. Mimo děkanát byl r. 1904 jmenován jako její zástupce delegátem mezinárodního archeologického sjezdu v Athénách 1905.¹¹⁸⁾ Univerzitu a českou vědu pak reprezentoval na archeologických sjezdech ještě dvakrát (Káhira 1909, Řím 1912). Byly to řídké případy Králových osobních styků se zahraničními vědci; ani zachovaný fragment jeho korespondence nenavádí k bohatším Královým kontaktům s cizími učiteli; dokonce ani s kolegy ze stolice klasické filologie německé univerzity v Praze nenavázal, jak se zdá, mimo úřední povinnosti výraznější osobní kontakty. Spíše za výjimku můžeme považovat Královu funkci hlavního redaktora pro Čechy časopisu *Revue des Revues*; díky této úloze si krátkodobě dopisuje s pařížskou redakcí *Revue de Philologie*, které zprostředkuje referáty českých klasických filologů o české filologické produkci.¹¹⁹⁾ Výměna informací se však u něho omezovala především na tištěný projev. Skutečnost, že napsal svá největší díla v češtině, aby jeho čeští pokračovatelé měli na čem stavět, zapříčinila, že v cizině nedošlo jeho dílo valného uznání.¹²⁰⁾ Jedině r. 1905 byl za svůj přínos pro rekonstrukci Platónova textu jmenován čestným doktorem skotské univerzity v St. Andrews, díky vynikajícímu vydavateli Platóna J. Burnetovi, jemuž Král nezištně poskytl své kolace vídeňských rukopisů Platónových dialogů.¹²¹⁾

R. 1905 odešel Jan Kvíčala do penze. Král podal návrh na pověření R. Nováka spoluředitelstvím filologického semináře a vedením jeho latinského oddělení a Fr. Groha vedením latinského prosemináře po Novákově; sám převzal řízení řeckého oddělení.¹²²⁾ S Novákem jako vedoucím druhého oddělení semináře, který měl od r. 1912 pozměněný název „pro klasickou filologii“, spolupracoval v kolegiálním duchu. Když prof. Novák r. 1915 zemřel, pronesl Král nad jeho rakví smuteční projev, který ovšem co do vřelosti nepřesáhl standard pohřebních řečí.¹²³⁾ Uprázdňe-

né místo vedoucího latinského oddělení semináře zastával Král tři semestry sám a po jeho návrhu byl pověřen vedením tohoto oddělení prof. Groh.¹²⁴⁾ Až do konce života byl pak dvorní rada Král jediným ředitelem semináře pro klasickou filologii české univerzity a vedl cvičení v jeho řeckém oddělení.

Teprve po Kvíčalově odchodu z univerzity byl zvolen na tříletí 1906—1909 členem akademického senátu české univerzity; v r. 1906 se stává zásluhou Gebauerovou místopředsedou české zkušební komise.¹²⁵⁾ Až po Kvíčalově smrti se mu dostalo největšího uznání za jeho pedagogickou a vědeckou činnost na české univerzitě v Praze, když byl na školní rok 1909—10 zvolen jejím rektorem.¹²⁶⁾ Dějinám pražské univerzity věnoval svou rektorskou inaugurační přednášku,¹²⁷⁾ její současnosti pak mnoho času svého správního roku; mimo jiné jednal s vládou a s poslanci říšské rady o naléhavě potřebných novostavbách české univerzity. Otázka postavení několika nových budov byla podle Krále existenční otázkou univerzitní korporace a otázkou zdraví přednášejících i posluchačů. Král již dlouho uznával nutnost druhé české univerzity. Jako rektor propagoval tuto ideu (také z důvodu velkého počtu posluchačů a nedostatku učebních prostor) ve dvou svých projevech v Brně, na schůzi Spolku vysokoškolských učitelů a na sjezdu Svazu československého studentstva.¹²⁸⁾ V odstupující řeči na konci svého rektorského období znovu ukázal, jak důležitou funkci v národní společnosti přikládal univerzitě a jejím úkolům, i těm zdánlivě nedůležitým, když nabádal studenty, aby plnili všechny své studijní povinnosti: „Neboť jen tehdy, budeme-li státí ve všech oborech lidské práce a lidského vědění na výši doby a sneseme-li soutěž národů jiných, můžeme zajistiti národu českému v těžkém jeho postavení štěstí a budoucnost.“¹²⁹⁾

Za svou vědeckou a učitelskou činnost obdržel Král v r. 1911 titul dvorního rady a o čtyři roky později na návrh děkana Groha medaili „za čtyřicetileté věrné služby“.¹³⁰⁾ Při příležitosti Králových šedesátin v r. 1913 uspořádali jeho přátelé sborník prací (tentokrát důstojný), kde mu blahopřálo na tři sta příznivců a žáků k životnímu jubileu.¹³¹⁾ Významného výročí svého učitele využili někteří Královi žáci, aby mu veřejně

¹¹⁶⁾ Průběh jednání o Práškově habilitaci líčí K. Kazbunda, *Stolice dějin na pražské univerzitě*, 3. Stolice dějin na české univerzitě do konce rakousko-uherské monarchie (1882—1918). Praha 1968, str. 244—248.

¹¹⁷⁾ K. Svoboda, str. 264; dopis J. Golla A. Rezkovi z 26. 12. 1901, LA PNP, AR, Kp.

¹¹⁸⁾ Jmenování prof. J. Krále delegátem sjezdu z 2. 5. 1904, LA PNP, JK, D.

¹¹⁹⁾ Dopisy redakce *Revue de Philologie* J. Královi z 1. 2. 1897 a 16. 1. 1898, LA PNP, JK, Kp.

¹²⁰⁾ Tím na sebe bral roli jednoho z těch, jak jednou řekl, „morituri“, které musí mít na svém počátku každá literatura, aby další generace píšící národním jazykem již byly cizinou respektovány. (J. Král, *Kterými prostředky působiti ku šíření a povznesení klasicismu?* Kolín 1886, str. 10 — dále jen *Kterými prostředky.*)

¹²¹⁾ O. Jiráni, *Zásluhy Josefa Krále o text Platónův*, LF 45, 1918, str. 136.

¹²²⁾ Návrh na tuto reorganizaci z 13. 2. 1905, FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34.

¹²³⁾ Rukopis projevu „Není tomu dávno...“ z 25. 4. 1915, LA PNP, JK, Rv.

¹²⁴⁾ Písemnosti o řízení latinského oddělení semináře pro klasickou filologii z let 1915—16, FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34.

¹²⁵⁾ Koncept dopisu J. Gebauera J. Královi z 10. 11. 1906, LA PNP, JG, Ko.

¹²⁶⁾ Přípis o volbě rektorem české univerzity z 25. 6. 1909, LA PNP, JK, D.

¹²⁷⁾ Literární činnost humanistických profesorů univerzity Karlovy mezi r. 1409—1622. LF 36, 1909, str. 401—427.

¹²⁸⁾ Výčet ze své rektorské činnosti podává J. Král ve Zprávě o studijním roku 1909—1910. Praha 1910, str. 3—19 (dále jen *Zpráva*).

¹²⁹⁾ *Zpráva*, str. 18—19.

¹³⁰⁾ Intimační dekrety z 29. 7. 1911 a 9. 3. 1915, LA PNP, JK, D.

¹³¹⁾ Sborník prací filologických dvornímu radovi profesorovi Josefu Královi k šedesátému narozeninám. Praha 1913 (též *Králova sborník*).

nebo soukromě vyjádřili uznání a úctu jako vynikající vědecké autoritě, ale i díky za jeho pedagogickou a metodickou péči, s jakou jim vštěpoval základy vědecké práce. Mnohým svým bývalým žákům pomáhal prosadit se ve vědeckém světě, ať už jako redaktor Listů filologických, ať osobním zásahem na patřičných úředních místech. A nebyli to jen filologové klasičtí, jako např. O. Jiráni, ale i P. Váša,¹³²⁾ Fr. Drtina, Bř. Foustka¹³³⁾ a jiní, kdo se k němu rádi hlásili jako ke svému vzoru. Oficiální blahopřání jménem filozofické fakulty české univerzity v Praze zaslal Královi děkan Jaroslav Vlček: „Jste nám vzorem vytrvalé, plodné, skvělé práce vědecké, která si dobyla uznání daleko za hranicemi; vzorem výtečného akademického učitele, který si odchoval dlouhou řadu statných stoupců; vzorem pevného charakteru, jenž vždy mužně hlásal své poctivé přesvědčení a neochvějně při něm vytrval. Přejeme Vám z duše, abyste na dlouhá, dlouhá léta uchoval si svěžest ducha i těla ku prospěchu vědy, univerzity i sboru našeho.“¹³⁴⁾

Vlčkovu upřímné přání se však nesplnilo. Velké pracovní vypětí, neúnavná aktivita vědce, učitele, člena českých vědeckých společností, osvětového pracovníka, ale i třenice českého vědeckého světa a v neposlední řadě válečné strádání, obava o rodinu a osud národa podlomily Královo dříve pevné zdraví. A tak o prázdninách roku 1916 a opakovaně 1917 musel podstoupit léčení v lázních Poděbradech, ale bezvýsledně. Děkanát filozofické fakulty žádal v červnu 1917, aby ministerstvo kultury a vyučování zprostilo prof. Krále pro jeho vážné onemocnění povinnosti přednášet ve školním roce 1917—18.¹³⁵⁾ 17. září t. r., v den, kdy české místodržitelství sděluje děkanátu, že nadřízený orgán vyhověl této žádosti,¹³⁶⁾ Josef Král umírá na arteriosklerozu uprostřed plné práce a plánů, ve věku pouhých šedesáti čtyř let, aniž stačil napsat alespoň slibované paměti.¹³⁷⁾

Z a k a t e d r o u

Josef Král obsáhl svými znalostmi mnoho oborů věd o antickém starověku. Také pro něho klasická filologie znamenala v duchu Boeckhova pojetí, jež v 19. stol. převládlo, všestrannou vědu o antické společnosti, nejenom rekonstrukci a interpretaci antických slovesných památek.

¹³²⁾ O. Jiráni, K 60. narozeninám prof. Josefa Krále. Čas 27, 1913, 28. 12. (dále jen O. Jiráni 1913); P. Váša, Josef Král. K šedesátým narozeninám. Lidové noviny 21, 1913, 18. 12.

¹³³⁾ Dopis Fr. Drtiny ze 17. 12. 1913 a Bř. Foustky z 11. 2. 1912 J. Královi, LA PNP, JK, Kp.

¹³⁴⁾ Koncept dopisu děkana Vlčka z 18. 12. 1913, FF UK, inv. č. 403, č. kart. 34.

¹³⁵⁾ Žádost děkanátu FF z 25. 6. 1917, tamtéž.

¹³⁶⁾ Přípis místodržitelství v Čechách ze 17. 9. 1917, tamtéž.

¹³⁷⁾ K. Hrdina 1917, str. 641.

Rovněž filologii obecně chápal Král jako komplex vědy o jazyce a vědy o literatuře. Proto neschvaloval tendence vydělit z ní jednotlivé disciplíny jako samostatné nauky a jako takové je odděleně pěstovat i na filozofické fakultě. Když se jednalo v profesorském sboru fakulty o zřízení nového Tillova semináře pro srovnávací studium literatury, konzervativní Král, i když nakonec hlasoval ve sboru pro,¹³⁸⁾ pokládal tento seminář za zcela zbytečný: „Neschvaluji to oddělování ‚filologa‘ od literární historie. I literární historik musí znáti vývoj jazyka.“¹³⁹⁾

Šíře Králova vědního obzoru se samozřejmě projevila i v šíři témat jeho přednášek. Svou vědeckou dráhu začínal ovšem, jak už bylo mnohokrát řečeno,¹⁴⁰⁾ podle vzoru svého učitele Kvíčaly textovou kritikou a exegezí. A stejně jako Kvíčala v tématech akademických čtení preferoval zpočátku i Král interpretace řeckých dramatiků a dějiny řeckého a římského básnictví. Na svou první dvouhodinovou přednášku, kterou četl ještě jako soukromý docent na nerozdělené univerzitě v letním semestru 1881 (Dějiny básnictví bukolského), měl zapsáno původně 80 posluchačů, později si dopsal ještě 24 — mezi jeho první posluchače patřili Fr. Drtina, R. Dvořák, Th. Hrubý, E. Peroutka, V. Sládek, J. Tvrđý, O. Vaňorný, H. Vysoký aj.¹⁴¹⁾ I v dalších semestrech měl na svých přednáškách velkou návštěvnost (na některých cca 70).

V r. 1882 po zřízení české univerzity supluje druhou řádnou stolicí klasické filologie, což znamenalo i povinnost přednášet 5 hodin týdně. O radu či lépe o instrukce ohledně přednáškových témat žádá svého bývalého učitele, v němž jistě tehdy spatřoval spíše než kolegu neomezenou autoritu. Kvíčala odepsal: „... odpovídám, že bych si nyní rozhodně přál, abyste přednášel o některých částech starožitností řeckých n[ebo] římských, ne pak o Platónovi, poněvadž já sám hodlám o Platónovi čísti.“ A dále mu doporučuje některé římské autory ke čtení interpretačnímu.¹⁴²⁾ Na Kvíčalovo přání Král skutečně přednášel o státních starožitnostech, a sice římských. Od zimního semestru 1882—3 ještě mnohokrát toto téma opakoval, ať už mluvil o státním zřízení řeckém nebo římském. Ve školním roce 1883—4 uvedl na českou univerzitu „jako autodidakt“ srovnávací mytologii řeckou a římskou.¹⁴³⁾

Roztržka s prof. Kvíčalou přinesla Královi, jak poznamenal Fr. Novotný,¹⁴⁴⁾ kromě neblahých následků i jeden klad — osamostatnění ve vědecké práci a čelnou pozici v naší klasické filologii. Zatímco jeho učitel

¹³⁸⁾ Protokoly FF z 24. 4. a 3. 7. 1913, FF UK, inv. č. 31, č. kart. 2.

¹³⁹⁾ Dopis J. Polívkovi z 24. 6. 1913, LA PNP, písemná pozůstalost Jiřího Polívky, Kp.

¹⁴⁰⁾ Naposledy Fr. Novotný, str. 164.

¹⁴¹⁾ Katalog posluchačů soukr. doc. J. Krále v letním semestru 1881, LA PNP, JK, D.

¹⁴²⁾ Dopis z 12. 9. 1882, LA PNP, JK, Kp.

¹⁴³⁾ B. Ryba, str. 308.

¹⁴⁴⁾ Fr. Novotný, str. 164—165.

Kvíčala zůstal při kritickém a exegetickém bádání o řeckých a římských básnících a o Platónovi a i v druhém svém hlavním oboru, v syntaktickém zkoumání, trval konzervativně na starém pojetí nedbaje nového mladogramatického jazykovědného směru,¹⁴⁵⁾ a také druhý Kvíčalův žák R. Novák setrval na rozsahu bádání svého učitele, kde se snad specializoval ještě úžeji, Král rozšiřuje svůj odborný zájem na další odvětví klasické filologie a v nich je neustále na úrovni soudobé vědy. Ve školním roce 1886—7 poprvé přednášel o antické metrice; se svým i cizím bádáním o řecké a římské metrice, rytmice a o versifikačních systémech antické poezie pak seznamoval studenty především v devadesátých letech minulého století a velmi často na začátku století tohoto, tedy v době, kdy vydává svá stěžejní díla o řecké a římské metrice a rytmice.¹⁴⁶⁾ V zimním semestru 1888—9 začíná přednášet o gramatice antického nářečí, přičemž se drží především mladogramatických teorií. S Brugmannem a jinými mladogramatiky se obeznámil poměrně brzy a jako první klasický filolog u nás byl jejich zastáncem.¹⁴⁷⁾ Poté, co upravil Niederlovu Mluvnici řeckého jazyka,¹⁴⁸⁾ doporučuje bývalému spolužáku Hrbkovi, který připravoval latinskou mluvnici pro střední školy, aby se při výkladu držel mladogramatiků. Vyjadřuje lítost nad tím, že se sám Brugmanna dříve více nedržel, a na adresu českých filologů dodává: „V té naší Boiotii beztoho nikdo skoro nic nečte a Johannes [= Kvíčala] jím v tom pomáhá, hlásaje z katedry, že ty nové gramatické věci za nic nestojí, ač ani desky toho neviděl.“¹⁴⁹⁾ Občas se vrací k historickým přehledům řecké a římské bukolické lyriky či komedie. Zároveň začíná v jeho čteních ubývat interpretací textu a stále častěji se objevují rozbory ústavního zřízení řeckých států nebo Říma.¹⁵⁰⁾ V posledních osmi semestrech přednáší téměř výhradně o státních starožitnostech a o antické metrice a rytmice. Jenom v zimním semestru 1905—6 uvádí posluchače do studia řeckých napsí, přestože vedle něho působí na katedře specialista na epigrafiku Groh (viz seznam přednášek v příloze k tomuto článku).

U každého tématu, o kterém přednášel, probádal nejdříve jeho dějiny a všechny pokusy o řešení problému. Zhodnotil výsledky svých předchůdců a potom se buď přiklonil k závěru některého z nich nebo do-

¹⁴⁵⁾ B. Ryba, str. 307.

¹⁴⁶⁾ J. Král, *Řecká a římská rytmika a metrika*, I—II, 1—3. Praha 1890—1913; týž, *Řecká rytmika*. Praha 1915².

¹⁴⁷⁾ J. Gebauer se vyjádřil ještě v r. 1890, že Král je „u nás jediný klasik, jenž zná nový směr vědy“ [zápisky z 27. 5. 1890, LA PNP, JG, Rv].

¹⁴⁸⁾ J. Niederle, *Mluvnice řeckého jazyka*, 2. Skladba. 4. vyd. upravil J. Král. Praha 1886; 1. Hláskosloví a tvarosloví. 5. vyd. upravil J. Král. Praha 1888.

¹⁴⁹⁾ Dopis z 6. 6. 1889, písemná pozůstalost Františka Hrbka, Kp.

¹⁵⁰⁾ Vyšly posmrtně nákladem Jednoty českých filologů a v úpravě Vl. Groha: J. Král, *Státní zřízení římské*. Praha 1921.

šel k vlastnímu.¹⁵¹⁾ Na začátku čtení vždy uvedl své prameny a výslovně poznamenal, o který se při zpracování látky nejvíce opíral. Přitom nezahrnul posluchače záplavou pouhých faktů, ale podal i jasný obraz celé problematiky, samozřejmě se svým vlastním míněním. Jeho přednášky neučily dogmata, ale dávaly návody k řešení a nabádaly k problémovému myšlení.¹⁵²⁾ Kromě svědectví současníků jsou toho dokladem i zachovaná univerzitní čtení v Králově pozůstalosti. Nejlépe snad osvětlí jeho postup struktura nejstarší přednášky *Dějiny básnictví bukolického*, kterou přednášel šestkrát, od r. 1881 do r. 1906.

Mezi starší text rukopisu přednášky vkládal vždy před zahájením semestru, v kterém ji četl, údaje o nejnovější literatuře k tématu, uveřejněné i před pouhými několika týdny. Při své vědecké poctivosti se zmiňuje i o pracích, které dosud neměl možnost přečíst; těch však bylo vskutku málo. Na začátku přednášky seznamuje s rázem helénistické literatury a podává charakteristiku bukolického básnictví obecně. Po nástinu počátků, vývoje a reprezentantů tohoto druhu lyriky přichází k zachovávaným Theokritovým idylám, u kterých připojuje někdy i český překlad (zachováno 7 buď vlastních nebo cizích překladů), výklad každé z nich s názorem cizích badatelů (v pozdějších dodatcích uvádí často Wilamowitze), charakteristiku, časové určení vzniku a pořadí těchto básní. Samozřejmě se zmiňuje i o životě Theokritově a o jeho poměru ke Kallimachovi a Apollóniovi z Rhodu. Dále Král, který projevoval tolik pochopení pro kulturní potřeby svého národa, sledoval i na svých přednáškách vliv antiky na českou vzdělanost, uvádí přehled českých překladů idyl a ohlasy bukolického básnictví v české a slovenské poezii. Pak následují informace o řeckých tvůrcích, kteří pokračovali v Theokritově tradici, Moschovi a Biónovi i o jejich následnících v řeckém jazykovém prostředí. Závěr přednášky tvoří recepce a modifikace tohoto básnického druhu v římské literatuře. Podrobněji rozebírá hlavně Vergiliova *Bucolica* (výklad, doba složení, původnost), ale zmiňuje se i o jiných římských epigonech.¹⁵³⁾

Při každé kapitole svého čtení podává Král cizí mínění se svými glossami o jejich užítku pro další směr bádání, a vyjadřuje i svůj vlastní názor na danou věc. Jeho poznámky na adresu jiných badatelů byly leckdy ironické (zvláště vůči badatelkám) a přísně kritické (německé filologii např. vytýkal nejasnost a těžkopádnost zpracování látky, projevující se v přetíženém poznámkovém aparátu). Králův přednes byl velmi energický, profesor vynikal zaujetím pro výklad, které ho často při-

¹⁵¹⁾ Fr. Novotný, str. 169.

¹⁵²⁾ P. Váša 1947, str. 97; Fr. Groh, str. 125.

¹⁵³⁾ Rukopis přednášky *Dějiny básnictví bukolického*, LA PNP, JK, Rv.

mělo k tomu, že nezůstal sedět za katedrou, ale temperamentně a s živou gestikulací přednášel vstoje.¹⁵⁴⁾

Za svou bezmála čtyřicetiletou akademickou činnost přednášel nesčetným filologům klasickým i moderním, ale i jiným budoucím osobnostem české kultury, jejichž výčet by byl zbytečně dlouhý. Připomenu alespoň jednoho — Vladimíra Vaška (pozdějšího Petra Bezruče), jenž v letech 1885—8 poslouchal Královy přednášky pět semestrů ze svých šesti. V pátém semestru na pražské univerzitě měl zapsány Královy vybrané výklady ze srovnávací mytologie,¹⁵⁵⁾ odkud si mohl přinést podněty pro svou básnickou tvorbu, především pro rané básně, které napsal pod pseudonymem Pavel Hrzánský.¹⁵⁶⁾

Ve filologickém prosemináři a semináři

„Tím že vráceno nám opět učením Karlovo, nastala možnost, aby mládež naše vzdělávala se ve všech oborech vědění lidského jazykem mateřským. Ale univerzita česká plnila by úkol svůj jen z poloviny, kdyby sice jazykem českým o vědě vykládala, ale zároveň se nesnažila i v samostatném bádání závodit s univerzitami ostatními,¹⁵⁷⁾ vyjádřil se jednou o poslání české univerzity mladý prof. Král. O přípravu filologů k tomuto vědeckému úkolu se měl starat především filologický seminář. Proto Král tolik usiloval o řízení jednoho z jeho oddělení.

Od založení české univerzity až do r. 1894 vedl řecká cvičení proseminární, která ovšem sloužila pouze jako uvedení nových posluchačů do oboru, event. vyrovnání rozdílu v kvalitě výuky různých gymnázií. Proseminární cvičení spočívala podle stanov prosemináře, na jejichž vypracování se Král svého času podílel, ve dvou částech:

1) *exegetická* — zde šlo o správný překlad, věcný a mluvnický výklad. Nedostatky byly opravovány částečně vedoucím, částečně členy prosemináře, přičemž byly probírány lehčí otázky textové kritiky. Král volil pro interpretaci především texty attické prózy (dvakrát Xenofonta, Platóna a Démosthena, jedenkrát jiné řečníky), z básníků Eurípida a Homéra a z pozdějších prozaiků pouze Lúkiána (viz přílohu k tomuto článku).

2) *stylistická* — při ní byly překládány texty z českého, event. latinského autora do řečtiny a přitom probírány důležité partie řecké stylistiky, popřípadě i obtížnější jevy gramatické.

Řecký proseminář měl za Králova vedení průměrně 10 až 15 členů

¹⁵⁴⁾ P. Váša 1947, str. 95—96; Fr. Novotný, str. 168.

¹⁵⁵⁾ Fr. Buriánek, K pražské kapitole Bezručova života, v: Univerzita Karlova k 100. výročí narození Petra Bezruče. Praha 1968, str. 19.

¹⁵⁶⁾ P. Bezruč, Básně, opus V, vyd. A. Boháč v nakladatelství Profil (v tisku).

¹⁵⁷⁾ Kterými prostředky, str. 10.

(nejméně 5, nejvíce 18). V první polovině devadesátých let se začínají ve zprávách vedoucích filologického prosemináře, které posílali Král s vedoucím latinského oddělení Novákem na ministerstvo kultu a vyučování společně, objevovat stížnosti na zhoršující se jazykové znalosti absolventů gymnázií.¹⁵⁸⁾

V žádosti o jmenování ředitelem semináře Král zdůrazňuje, že těžiště vyučování každé moderní univerzity spočívá v seminárních cvičeních a pracích posluchačů, kterými jsou vedeni k samostatné vědecké činnosti a při nichž právě může vysokoškolský pedagog—vědec vykonávat vliv na vědecké vzdělání studentů. Kromě toho chtěl mít Král jako člen zkušební komise větší možnost než dosud sledovat studijní pokroky kandidátů učitelství a vštěpovat jim důkladnější znalosti.¹⁵⁹⁾

Po svém jmenování spolureditelem filologického semináře v r. 1894 se dohodl, jak už bylo řečeno, s prof. Kvíčalou na pravidelné alternaci ve vedení obou oddělení, na společné správě seminární knihovny a společném návrhu ministerstvu na udělení seminárních stipendií nejlepším členům obou oddělení semináře. Společnou zprávu ředitelů semináře však zaslali ministerstvu jenom jednou, o rok později; dále už podávali zprávu oba vůči sobě nevražící „spolupracovníci“ samostatně až do r. 1905, kdy se R. Novák, jmenovaný vedoucím latinského oddělení na místo penzionovaného Kvíčaly, dohodl s Králem, jemuž připadlo vedení oddělení řeckého, na společných zprávách. Ze zpráv ředitelů semináře vyplývá, že ke konci minulého stolení byl počet posluchačů klasické filologie malý — v roce 1897—1898 bylo zapsáno ve všech ročnících dohromady 30 posluchačů (za poslední léta v prvních ročnících cca 6—8 studentů), proto i Královo řecké oddělení mělo v tom roce jen 11 členů, na rozdíl od Gebauerova slovanského semináře (55 členů), Mourkova germanistického (64 členů) či Masarykova filozofického (36 členů). Až v polovině prvního desetiletí tohoto století díky lepším materiálním podmínkám gymnaziálních profesorů a díky nedostatku zkušných kandidátů klasické filologie v Čechách stoupá počet posluchačů tohoto oboru na české univerzitě — u Krále až k devadesáti členům oddělení, a to Robert Novák měl posluchačů v průměru o několik desítek více. Mnohé patrně odrazovala Králova velká náročnost. Důsledný Král požadoval i svědomitou docházku ve svém semináři; podle jednoho svědectví si vedl podrobné záznamy o účasti svých posluchačů, kteří měli už po jedné neomluvené absenci potíže s testováním Králova semináře.¹⁶⁰⁾ S přívalem posluchačů se stupňují

¹⁵⁸⁾ Zprávy ředitelů filologického prosemináře FF české univerzity, MKV/R, inv. č. 21, č. kart. 134.

¹⁵⁹⁾ Žádost J. Krále ministerstvu kultu a vyučování z 15. 2. 1894, LA PNP, JK, Ko.

¹⁶⁰⁾ In memoriám. Lidové noviny 35, 1927, 7. 11.

i stížnosti obou seminárních ředitelů na snižování úrovně gymnaziální výuky klasických jazyků a na stále větší počet posluchačů, kteří si volí za studijní obor klasickou filologii ne pro své schopnosti či ze záliby, ale z pouhé spekulace na hmotné zajištění. Počet členů semináře pak rapidně klesá za války, kdy během školního roku odcházejí mnozí posluchači na frontu. Klementinum bylo navíc změněno na vojenskou nemocnici, a seminář byl proto odtud přeložen do Krakovské ulice.

I skladba seminárních cvičení se sestávala podle stanov vypracovaných v r. 1883 prof. Kvíčalou ze dvou částí:

1) *čtení a interpretace textu*, přičemž se posluchači učili nejenom základům práce vědecké, ale i pedagogické. Členové řeckého semináře interpretovali především básníky klasického Řecka (tragiky), ze starších nejčastěji obtížného Pindara, z helénistické tvorby Hérondovy mimijamby a Theokritovy idyly. I v tom se odráží Královo zaměření na antickou básnickou produkci, které vyvrcholilo jeho velkými rytmickými a metrickými pracemi. Prozaiky volil pro cvičení daleko méně — ve směr z attického období, nejčastěji Démosthena. Pokud vedl Král latinské oddělení, převládaly opět výklady básníků, od Plauta až po Martiala. Prozaiky vybíral zřídka, všehovšudy dopisy Cicerona, Petroniův Satiricon a Tacita (viz přílohu k tomuto článku).

2) *písemné seminární práce a recenze těchto prací* sepsané schopnými posluchači, které byly kladeny na roveň seminárním pracím. Témata seminárních prací nevolil Král se zřetelem na své bezprostřední bádání, aby si je tak usnadnil, ale se zřetelem k zaměření posluchače a jeho odbornému zájmu.¹⁶¹⁾

Královi současníci, především žáci, se shodují v tom, že studenti v jeho semináři si byli vědomi, že je vede autorita dokonale ovládající svůj obor. Požadoval metodickou vědeckou práci: nejdříve důkladnou a přesnou heuristiku a kritické třídění a hodnocení sebraného materiálu, seznámení se s míněním všech badatelů o předmětu studia, nakonec uvážený a opodstatněný úsudek, ať už po přijetí některého cizího mínění nebo na základě samostatného řešení. V seminárních pracích vyžadoval řešení problémů, práce neměla skončit sebráním a popisem materiálu, jakkoliv pečlivým a svědomitým.¹⁶²⁾ Jako dovedl být přísným kritikem práce svých posluchačů, tak dovedl seminární práci nadšeně a s potěšením pochválit, pokud usoudil, že si pochvaly zaslouhuje, např. latinská práce pro latinský sloh. Přitom snesl i odchýlný názor na řešení sporné otázky, pokud obsahoval věcnou argumentaci.¹⁶³⁾

Svou pracovní metodou, kterou učil i v semináři, ovlivnil bádání celé

¹⁶¹⁾ P. V. [= P. Váša], Josef Král jako pedagog. Lidové noviny 21, 1913, 18. 12.

¹⁶²⁾ Fr. Groh, str. 125; Fr. Novotný, str. 169.

¹⁶³⁾ P. Váša 1947, str. 98.

řady svých žáků, pozdějších univerzitních, většinou však gymnaziálních učitelů hlavně meziválečné generace, a stal se tak na dlouhou dobu vůdčí postavou klasické filologie v Čechách. Z frekventantů jeho semináře uveďme alespoň některé: filologové klasičtí — F. Hoffmeister, K. Müller, R. Schenk, O. Jiráni, K. Wenig, Fr. Novotný, J. Hruša, J. Jahn, K. Fürst, A. Kolář, A. Salač, J. Kolář, J. Dobiáš, A. Wolf, R. Kuthan, K. Svoboda, K. Fuxová—Pražáková, A. Kříž, V. Groh, J. Ludvíkovský; z vědců, jimž byl Králův seminář dobrou školou pro jiné pole působnosti — P. Váša, J. Tvrđý, V. Lesný, Fr. Oberpfalzer, B. Havránek, J. Ovečka S. J.¹⁶⁴⁾

Zásluhy Josefa Krále o filologický seminář české univerzity shrnul jeho žák a nástupce O. Jiráni, jenž vyzdvihuje, že jeho předchůdce ve vedení semináře „nabádal členy k pracím ve všech oborech klasické filologie; z jeho vzorné školy vzešli všichni vědeckí pracovníci v oboru klasické filologie u nás. Jeho velkou zásluhou také jest, že má seminář cennou knihovnu nejlepších pomůcek pro studium latiny a řečtiny“.¹⁶⁵⁾

Ve zkušebních a fakultních komisích

Král měl pověst obávaného a přísného examinátora České zkušební komise pro vyučování na školách středních a reálných. Někteří kandidáti se ho snažili přimět k mírnějšímu hodnocení prosebnými listy či protekcí, někteří i vyhrůzkami zastřelením či interpelací v parlamentě.¹⁶⁶⁾ Král však ze svých kriterií neslevil. Důvodem bylo ono vědomí spoluzodpovědnosti za vědecký a učitelský dorost, za výchovu budoucí české inteligence, které ho provázelo celý život.

Své pojetí učitelské práce vyslovil už v r. 1886 na sjezdu středoškolských profesorů v Kolíně. Gymnaziálním profesorům připomíná, že střední škola má nejenom dávat určitou sumu vědomostí, ale též vychovávat mládež v pevné charaktery. Proto na své středoškolské kolegy Král apeluje, aby nemístnou shovívavostí neodchovávali rozmazlené lidi bez volných vlastností a mravních zásad, kteří pak nebudou schopni překonávat nesnáze a dodržovat mravní řád: „Ti mužové, kteří národ náš vzkřísili k novému životu, z takových škol nevyšli a ta generace, kterou vychováváme takým způsobem, nebude schopna, aby dostála všem svým povinnostem vlasteneckým, poněvadž se jí nebude dostávat k tomu mravní síly.“¹⁶⁷⁾ Od r. 1904, kdy byl zvolen akademickým senátem české univerzity členem komise pro maturitní zkoušky, měl jistě mnohokrát pří-

¹⁶⁴⁾ Zprávy ředitelů filologického semináře, MKV/R, inv. č. 21, č. kart. 134; SÚA, fond MKV/R, inv. č. 20, sign. 5 A Prag: Seminare in genere, č. kart. 124—126 (dále jen MKV/R, inv. č. 20, č. kart. 124—126).

¹⁶⁵⁾ Zpráva ředitelů semináře pro klasickou filologii z 15. 7. 1918, tamtéž, č. kart. 126.

¹⁶⁶⁾ J. Král, Prohlášení. LF 40, 1913, str. 478.

¹⁶⁷⁾ Kterými prostředky, str. 6.

ležitost přesvědčit se o úrovni výuky a výchovy na střední škole.¹⁶⁸⁾

Král však usiloval především o členství ve zkušební komisi kandidátů učitelství na středních školách, ve které byli v osmdesátých letech pro klasickou filologii určení prof. Kvíčala a gymnaziální ředitel E. Kastner. Žádost o jmenování členem komise, s kterou se v r. 1889 obrací na předsedu V. V. Tomka, dalekosáhle zdůvodňuje: především uvádí, že nemá možnost kontroly účinku svých přednášek, protože mu není dána příležitost přesvědčit se o jejich výsledcích. Dále tvrdí, že nemůže dostatečně působit na vědecké vzdělání posluchačů, protože jich chodí na přednášky profesorů, u kterých neskládají zkoušky učitelské způsobilosti, nepatrný počet. Studenti se domnívají, že Králova akademická čtení k úspěšnému složení zkoušek nepotřebují, a zanedbávají tak mnohé obory klasické filologie. Tím dochází k jednostranné odborné přípravě našich klasických filologů. Kromě omezeného rozsahu bádání, které hrozilo této české vědě kvůli vyhraněnému zaměření examinátora Kvíčaly, upozorňuje žadatel ještě na jeden ojedinělý jev, že totiž ve zkušební komisi působí gymnaziální ředitel, který nemůže mít velký vliv na vědecké vzdělání kandidátů, zatímco na univerzitě učí již několik let profesor, který je za vědecký pokrok kandidátů zodpovědný.¹⁶⁹⁾ Král se přitom nezmínil o jedné souvislosti — v té době platili posluchači přednášejícím poplatek za účast na přednáškách, tzv. kolejně. Znamenalo tedy malý počet posluchačů pro profesora finanční újmu.

Zkouška učitelské způsobilosti se skládala z odevzdání domácí písemné práce (u latinářů byla psána latinsky, u řečtinářů česky), z vypracování klauzurní práce (pojednání a překlad z češtiny do klasického jazyka) a z překladu z klasického jazyka do češtiny.

Král si hned v r. 1891, po svém jmenování zkušebním komisařem, zavedl lístkový seznam kandidátů se záznamy o jejich maturitním vysvědčení, o zadání a hodnocení domácí i klauzurní práce a o konečném výsledku zkoušky (aprobace pro vyšší či nižší gymnázia nebo reprobát).¹⁷⁰⁾ Za více než čtvrt století svého působení ve zkušební komisi zadal Král domácí práci zhruba čtyřem stům padesáti kandidátům učitelství. Z nich přes tři sta zkoušku složilo a s cca sto čtyřiceti nebylo aprobační řízení ukončeno: buď neodevzdali písemnou práci nebo její vypracování bylo nevyhovující nebo byli při ústní zkoušce aprobováni pouze pro nižší gymnázia či nebyli aprobováni vůbec. Do tohoto počtu jsou ovšem zahrnuti i ti, kterým Král buď zadal téma domácí práce nedlouho před svou smrtí nebo odevzdanou práci uznal, ale zemřel ještě předtím, než kandidáti vykonali ústní zkoušku (např. Vl. Groh, Fr. Oberpfalzer, B. Havrá-

nek, J. Ovečka). Pokud chodili uchazeči do Králova semináře a sepsali v něm úspěšnou práci, byla uznána místo domácí práce. Mnozí kandidáti opakovali zkoušku několikrát, než byli aprobováni pro vyšší gymnázia. U některých je interval mezi zadáním práce a aprobační pět let, u jednoho až třináct let, jiný měl třináctkrát zadáno téma klauzurní práce. Král si při hodnocení kandidátova písemného či ústního projevu poznamenal místy i stručnou charakteristiku jeho schopností a podaného výkonu, v níž bez zábran dává průchod svému rozhořčení nad opsanou prací, drzým vystupováním či neznalostí gramatiky a stylistiky. Z úspěšných kandidátů učitelství kromě jmenovaných klasických filologů — z nichž někteří měli při aprobaci potíže — jmenujme V. Flajšhane (jenž byl vůbec druhým hodnoceným kandidátem za Královy zkušební činnosti a klauzurní práci měl výbornou, což nebylo tak časté Královo hodnocení), O. Hujera, O. Kádnera, V. Lesného, Fr. Ryšánka, Fr. Teplého a J. Tvrdeho.

Od r. 1907 se musel Král několikrát hájit proti soukromým i veřejným výtkám z krutého a nespravedlivého zkoušení. Na to odpovídal: „Vím, že jsem byl špatným profesorem pro špatné kandidáty.“¹⁷¹⁾ Mnozí posluchači klasické filologie podle něho přicházeli na fakultu se špatným maturitním vysvědčením z latiny a z řečtiny a během vysokoškolského studia si nestačili doplnit potřebné znalosti, jaké musí mít učitel těchto jazyků.¹⁷²⁾ Kromě toho se prý změnila celková úroveň kandidátů — poté, co se zlepšilo hmotné postavení středoškolských profesorů a pro nedostatek zkoušených učitelských sil, se přihlásili ke studiu klasické filologie mnozí abiturienti ne z odborného zájmu, ale z pouhé existenční spekulace. Pro špatnou znalost antických jazyků se přitom přestali zúčastňovat přednášek a seminárních cvičení, pokud vůbec byli do semináře připuštěni. Takové kandidáty, kteří při zkoušce prokázali na prostou neznalost předmětu, odmítal Král aprobovat, protože by tato shovívavost vedla „k úplné zkáze našeho středního školství a později také univerzity“.¹⁷³⁾ Četní jeho absolventi však hájili učitelovu údajnou přísnost poukazováním na její kořeny — na špatnou odbornou připravenost kandidátů a Královo vědomí povinnosti vůči české vědě.¹⁷⁴⁾

Jestliže měl značné požadavky na vědomosti středoškolských pedagogů, ještě náročnější byl k uchazečům s vědeckými ambicemi, k doktorandům. Od r. 1884 do konce života posuzoval 68 disertačních prací.¹⁷⁵⁾ Disertace s klasické filologie posuzoval nejdříve pouze s prof. Kvíčalou,

¹⁷¹⁾ O. Jiráni 1913.

¹⁷²⁾ J. Král, Prohlášení. LF 34, 1907, str. 479.

¹⁷³⁾ J. Král, Prohlášení. LF 40, 1913, str. 478.

¹⁷⁴⁾ O. Jiráni 1913; Fr. Novotný, str. 169–170.

¹⁷⁵⁾ Počet i další údaje o disertačních pracích uvádím podle soupisu Disertace pražské univerzity. 1882–1953, 1. Praha 1965.

¹⁶⁸⁾ Jmenování J. Krále členem komise ze 4. 10. 1904, LA PNP, JK, D.

¹⁶⁹⁾ Dopis V. V. Tomkovi z 28. 11. 1889, LA PNP, VVT, Kp.

¹⁷⁰⁾ Lístkové seznamy kandidátů učitelství, LA PNP, JK, Rv.

od počátku našeho století do Kvíčalova odchodu z univerzity podává svůj disertační posudek spolu s Kvíčalou nebo R. Novákem (průměrně 1—2 ročně); od r. 1905—6 (kdy hodnotil 5 prací) do r. 1909—10 posuzoval jen s Novákem (v průměru 3 práce ročně); od toho školního roku též s Fr. Grohem, jehož spolureferátů od r. 1912—13 (ve kterém posouzeno 6 prací) přibývá; po Novákově smrti r. 1915 se stává Groh vyjma jedné disertace, o jejímž přijetí spolurozhodoval H. Vysoký, výhradním Královým spoluposuzovatelem (cca 3 práce ročně).

Z přehledu témat vypracovaných disertačních prací, které Král posuzoval, se dá těžko vysledovat jeho přímý vliv na zadání. Převládají sice práce o antickém dramatu, kterým se Král zabýval celý život — 4 o Aischylovi (mj. Fr. Loukotky, K. Weniga) a o Plautovi rovněž 4 (Fr. Groha, F. Hoffmeistera), ale početní rozdíl proti jiným tématům není příliš výrazný. Více je též prací o antickém básnictví, kterému se Král také věnoval — 4 o Vergiliově (Fr. Štolovského, A. Salače; J. Dobiáš rozebíral Horatia), ale i z odborné prózy jako je filozofie — 4 o Platónovi, především ve filologické interpretaci (Fr. Novotného, A. Koláře). Práce o antické historiografii jsou zastoupeny hlavně čtyřmi tacitovskými studii, z nichž 3 posuzoval vedle Kvíčaly (E. Peroutky, V. Niederla). Naproti tomu bylo Královi předloženo k posouzení velmi málo prací s tématy poklasické řecké prózy (jenom K. Fuxové o Lúkiánovi, z r. 1915—1916) a římské prózy nehistorické (až po r. 1911 2 z Cicerona, z toho jednou o klauzulích v jeho řečech). Málo se vyskytují gramaticko-stylistické disertace, pouze 4, z toho 1 z r. 1914—5 souvisí též s problémy rytmickými a metrickými. Je to vlastně jediná práce, která se dotýká oblasti Králova největšího bádání od devadesátých let, antické rytmičky a metriky; ale ryze metricko-rytmickému problému není věnována žádná práce. J. Kohout zkoumá dobu změny řeckého přízvuku hudebního na důrazový; u této práce se Královi přihodila kuriózní věc. Zatímco v jiných pracích mu neuniklo snad žádné doslovné opsání použité literatury, zde si při posuzování nepovšiml, že řešitel opsal beze změny slova celé pasáže jeho prací o metrice (i když na ně odkazoval). Teprve na Grohovo upozornění opět prozkoumal již přijatou práci, aby došel k novému závěru, že vzhledem k tomuto závažnému formálnímu nedostatku nemůže být práce schválena jako disertační.

Od devadesátých let několikrát posuzuje i jiné práce než klasicko-filologické — třikrát s Jarníkem studie ze starší francouzské literatury, zde je mnohem přísnější kritik než druhý posuzovatel; jednou se vyjadřuje se Zubatým k práci o indoevropských jazycích, s Mourkem o Kleistově zpracování plautovského námětu, s Hostinským o práci estetické.

První prací, u které je uveden jako jeden z posuzovatelů (E. Štolovského z r. 1883—4) hodnotil Kvíčala sám a Král pod posudek připojil pou-

ze svůj podpis. Dále však už píše samostatné posudky. V nich jako v jiných recenzích požaduje a oceňuje především samostatnost řešení, důkladnou znalost příslušné literatury, střízlivý kritický úsudek a u latinských prací správný a obratný sloh. Z těchto důvodů chválí práce Fr. Groha, Fr. Novotného, J. Dobiáše a K. Fuxové. I zde, zdá se, byl mnohdy náročnějším kritikem než jeho kolegové, např. v posudku práce A. Salače má oproti R. Novákovi k řešení vážnější výhrady.¹⁷⁶⁾

Jestliže kladl vysoké nároky na adepty doktorské hodnosti, je logické, že daleko přísnější měřítko měl při posuzování vědecké kvalifikace univerzitních učitelů. Prokázal to jako člen mnoha profesorských komisí filozofické fakulty (mj. pro ordinariát V. E. Mourka, J. Zubatého, pro extraordinariát H. Vysokého, pro habilitaci J. V. Práška a E. Peroutky). Blíže si všimnu jen několika příznačných posudků o vědecké práci klasických filologů. Při hodnocení vědeckých schopností R. Nováka jako člen fakultní komise pro jeho ordinariát oceňuje Novákovo nadání pro textovou kritiku a mnohé dosažené výsledky, ale kritizuje jeho příliš úzké badatelské zaměření a hyperkritický přístup k rukopisnému znění dochovaných antických textů. Střízlivost a kritickou opatrnost při oceňování pramenů naopak vyzdvihuje u Fr. Groha při posuzování jeho habilitačního spisu, a opět znalost a samostatnost úsudku. Bystrý a samostatný úsudek oceňuje rovněž na habilitační práci O. Jirániho, u něhož navíc zdůrazňuje i znalost literárně historických metod.¹⁷⁷⁾ U vědeckých prací svých spolupracovníků na univerzitě tedy požadoval splnění stejných požadavků, jaké kladl na svou vlastní práci.

Díky mnohým svým vlastnostem, jako jsou povahová přímost, opravdovost a zásadovost, pro kterou „na něm bylo možno hrady stavět“¹⁷⁸⁾ metodičnost, vědecká zvědavost stejně jako poctivost, pronikavá soudnost spojená se střízlivostí, v neposlední řadě schopnost získat mladé lidi pro vědeckou práci, se stal Josef Král nejenom vůdčí postavou české klasické filologie, ale i čelným představitelem české univerzity a kultury své doby, jak to uznávali již F. X. Šalda,¹⁷⁹⁾ Z. Nejedlý a přemnozí Královi žáci a následovníci, z nichž někteří zde byli citováni. I když můžeme mít výhrady např. vůči tomu, že Král po celý život zůstal

¹⁷⁶⁾ Posudky disertačních prací: J. Kohouta z 28. 9. a 5. 11. 1912, AUK, fond FF UK, inv. č. 1259, č. kart. 107; J. Lopoura z 27. 12. 1912, tamtéž, inv. č. 1260, č. kart. 108; Fr. Groha z 13. 1. 1890, tamtéž, inv. č. 1232, č. kart. 105; Fr. Novotného z 2. 3. 1906, tamtéž, inv. č. 1253, č. kart. 106; J. Dobiáše z 25. 6. 1911, tamtéž, inv. č. 1258, č. kart. 107; K. Fuxové z 30. 7. 1915, tamtéž, inv. č. 1262, č. kart. 108; A. Salače z 16. 6. 1909, tamtéž, inv. č. 1256, č. kart. 107.

¹⁷⁷⁾ Návrh majority komise pro ordinariát R. Nováka 10. 7. 1894, FF UK, inv. č. 532, č. kart. 44; posudek komise o habilitačním spisu Fr. Groha z 25. 4. 1899, FF UK, inv. č. 244, č. kart. 22; posudek komise o habilitačním spisu O. Jirániho z 8. 6. 1909, FF UK, inv. č. 348, č. kart. 29.

¹⁷⁸⁾ Z. Nejedlý 1937, str. 32.

¹⁷⁹⁾ Dopis Anně Králové z 18. 9. 1917, LA PNP, JK, Kc.

v zajetí německé filologie (v jeho době ovšem stále dominující), že vahou své pedagogicko-vědecké autority přivedl generaci meziválečných českých klasických filologů k jejich vědecké konzervativnosti, nebo že se někdy nechal strhnout svou výbušnou povahou k ukvapenému posuzování lidského jednání (nikdy však ne vědeckých výsledků) či že snad posuzoval některé otázky filozofické fakulty z hlediska skupinových zájmů a ne ku prospěchu celé české univerzity, přesto tyto námitky nemohou zmenšit význam Králova odkazu, jehož nejvzácnější část spočívá v jeho nezištné službě pražské univerzitě i české vědě a ve vědecké kritice. „Byla to kritika, co oddělilo Krále a školu Královu od školy Kvíčalovy a čím Král zvítězil. Šlo mu v ní netoliko o pravdu jednotlivých poznatků, nýbrž o samu mravnost vědecké práce a vědeckého života.“¹⁸⁰⁾

Příloha

Seznam přednášek, proseminárních a seminárních interpretačních cvičení Josefa Krále⁺

(Výklad zkratk: cvič. = interpretační cvičení; kap. = kapitola; lat. = latinská; LS = = letní semestr; pokrač. = pokračování; pros. = filologický proseminář; př. = přednáška; řec. = řecká; sem. = filologický seminář; v. = verš; ZS = zimní semestr. Čísla v závorce znamenají počet hodin věnovaných tématu týdně.)

	př.:	soukromý docent, dr.	
ZS 1881—2	př.:	Dějiny básnictví bukolského	(2)
LS 1882	př.:	Dějiny komedie římské	(2)
LS 1881	titul:	Výklad Sofokleova Aianta	(2)
ZS 1882—3	titul:	suplující profesor, soukromý docent, dr.	
	př.:	Dějiny komedie řecké. Výklad Thesmoforiazús Aristofanových	(3)
		Státní starožitnosti římské	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Xenofón, Hellénika, III, kap. 1—2	(2)
LS 1883	př.:	Státní starožitnosti římské (pokrač.)	(3)
		Výklad Eurípidova Kyklopa s úvodem o dramate satyrském	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Xenofón, Hellénika, III, do kap. 5	(2)
ZS 1883—4	př.:	Srovnávací mytologie řecká a římská	(3)

¹⁸⁰⁾ Fr. Novotný, str. 169.

⁺ Základem soupisu je lístkový katalog Králových přednášek a seminářů, uložený na katedře věd o antickém starověku FF UK v Praze, za jehož zpřístupnění děkuji doc. dr. J. Pečírkovi. Údaje lístkovnice bylo ovšem nutno zkontrolovat se Seznamem přednášek české univerzity a doplnit o názvy přednášek docenta J. Krále na nerozdělené pražské univerzitě v letech 1881—2 a o témata cvičení v Králově prosemináři a místy i v semináři (ze zpráv ředitelů filologického prosemináře a semináře, Österreichisches Staatsarchiv. Allgemeines Verwaltungsarchiv ve Vídni, fond MCU, sign. 5 A Prag: Philologisches Seminar (1882—1887); MKV/R, inv. č. 21, č. kart. 134; MKV/R, inv. č. 20, kart. 124—126 (1887—1917); z Králova rukopisu Přednášky, LA PNP, JK, Rv). Protože referenti uvádějí názvy antických děl někdy v originále, někdy německy, sjednocuji je zde v původní řecké nebo latinské podobě s prepisem jmen a názvů podle Slovníku spisovatelů. Řecko (Praha 1975) a Slovníku antické kultury (Praha 1974).

	př.:	Výklad Platónova Faidóna s úvodem o kritice Platónova textu	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Ísokratés, Panegyrikos, § 1—84	(2)
LS 1884	titul:	mimořádný profesor, dr.	
	př.:	Srovnávací mytologie řecká a římská (pokrač.)	(3)
	př.:	Dějiny bukolského básnictví řeckého a římského s výkladem vybraných idyl Theokritových a Vergiliových	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Ísokratés, Panegyrikos, § 82—128	(2)
ZS 1884—5	př.:	Dějiny komedie římské s výkladem Plautových Menaechmů	(3)
	pros.:	řec. cvič. — Lýsiás, Kat' Eratosthenús, § 1—50	(2)
LS 1885	př.:	Státní starožitnosti řecké	(2)
	př.:	O sboru v dramate řeckém a výkladem vybraných částí z dramate řeckých, jež k objasnění sboru zvláště se hodí	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Lýsiás, Kat' Eratosthenús, § 50—100	(2)
ZS 1885—6	př.:	O dramate satyrském s výkladem Kyklopa Eurípidova	(1)
		Státní starožitnosti římské	(3)
	pros.:	řec. cvič. — Lúkiános, Peri tú enypniú; týž, Charón, § 1—13	(2)
LS 1886	př.:	Státní starožitnosti římské	(5)
	pros.:	řec. svič. — Lúkiános, Charón (pokrač.); týž, Timón, § 1—8	(2)
ZS 1886—7	př.:	Metrika	(4)
	př.:	Státní starožitnosti římské (dokončení) (publicum)	(1)
	pros.:	řec. cvič. — Platón, Prótagorás, kap. 1—17	(2)
LS 1887	př.:	Dějiny staré komedie attické s výkladem Žab Aristofanových	(4)
	př.:	Metrický rozbor lyrických částí dramate Sofokleových	(1)
	pros.:	řec. cvič. — Platón, Prótagorás, kap. 17—27	(2)
ZS 1887—8	př.:	Vybrané výklady ze srovnávací mytologie	(3)
	př.:	O kritice textové vůbec a kritice textu Platónova zvláště s výkladem Faidóna	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Démostenés, Peri stefanú, § 1—60	(2)
LS 1888	př.:	Dějiny bukolského básnictví řeckého a římského s výkladem o Theokritově dialektu s rozbohem vybraných idyl	(5)
	pros.:	řec. cvič. — Démostenés, Peri stefanú, § 61—131	(2)
ZS 1888—9	př.:	Gramatika attického nářečí	(5)
	pros.:	řec. cvič. — Eurípidés, Alkéstis, v. 1—567	(2)
LS 1889	př.:	Gramatika attického nářečí I. hláskosloví a tvarosloví (dokončení)	(3)
	př.:	Státní starožitnosti spartské	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Eurípidés, Alkéstis, v. 606—860	(2)
ZS 1889—90	př.:	Státní starožitnosti athénské	(4)
	př.:	O řecké flexi verbální (publicum)	(1)
	pros.:	řec. cvič. — Platón, Euthydémos, kap. 1—13	(2)
LS 1890	př.:	O eurytmii zpěvů sborových, zvláště Sofokleových	(2)
	př.:	O novějším bádání, týkajícím se rozdělování partií chorických mezi jednotlivé choreuty, se zvláštním zřetelem k tragediím Sofokleovým	(3)
	pros.:	řec. cvič. — Platón, Euthydémos, kap. 14—20	(2)
ZS 1890—1	př.:	Státní starožitnosti římské	(5)
	pros.:	řec. cvič. — Démostenés, Peri tón en Cherronnésó, § 1—51	(2)
LS 1891	př.:	Státní starožitnosti římské (pokrač.)	(3)
	př.:	Výklad Sofokleovy Antigony	(2)
	pros.:	řec. cvič. — Démostenés, Peri tón en Cherronnésó, § 48—77; — týž, Olynthiakos I, § 1—7	(2)

ZS 1891—2	př.: Státní starožitnosti římské (pokrač.)	(3)
	př.: Metrika s úvodem o rytmic	(2)
	pros.: řec. cvič. — Xenofón, Apomnémoneumata Sókratús, I, 1; 2, § 1—25	(2)
LS 1892	př.: Státní starožitnosti římské (dokončení)	(2)
	př.: Metrika (dokončení)	(3)
	pros.: řec. cvič. — Xenofón, Apomnémoneumata, I, 2, § 24—58	(2)
ZS 1892—3	př.: Dějiny komedie římské	(5)
	pros.: řec. cvič. — Xenofón, Agesiláú eukómion, kap. 1	(2)
LS 1893	př.: Dějiny staré komedie attické	(5)
	výklad Aristofanových Žab	(5)
	pros.: řec. cvič. — Xenofón, Agesiláú eukómion, až do konce kap. 2	(2)
ZS 1893—4	titul: řádný profesor, dr.	(5)
	př.: Státní starožitnosti řecké	(5)
	pros.: řec. cvič. — Homéros, Odysseia, VII, v. 1—121	(2)
LS 1894	př.: Státní starožitnosti řecké (pokrač.)	(4)
	př.: Výklad Eurípidova Kyklopa s úvodem o dramatě satyrském (publicum)	(1)
	pros.: řec. cvič. — Homéros, Odysseia, VII, až do v. 274	(2)
ZS 1894—5	př.: Gramatika attického nářečí	(5)
	sem.: řec. cvič. — Sofoklés, Oidipús tyrannos	(2)
LS 1895	př.: Gramatika attického nářečí (pokrač.)	(5)
	sem.: řec. cvič. — Sofoklés, Oidipús tyrannos (pokrač.)	(2)
ZS 1895—6	př.: Řecká a římská rytmika a metrika	(4)
	př.: O řecké flexi verbální (publicum)	(1)
	sem.: lat. cvič. — Plautus, Miles gloriosus	(2)
LS 1896	př.: Řecká a římská rytmika a metrika (dokončení)	(3)
	př.: Dějiny bukolského básnictví řeckého	(2)
	sem.: lat. cvič. — Plautus, Miles gloriosus (pokrač.)	(2)
ZS 1896—7	př.: Státní starožitnosti římské. I. Občanstvo a úřednictvo	(5)
	sem.: řec. cvič. — Theokritos, vybrané básně	(2)
LS 1897	př.: Státní starožitnosti římské. II. Senát a komície.	(4)
	př.: Metrický rozbor vybraných lyrických částí dramát Sofokleových (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Pindaros, vybrané básně	(2)
ZS 1897—8	př.: Dějiny komedie římské. Výklad Plautových Menaechmů	(5)
	sem.: lat. cvič. — Petronius, Satirae	(2)
LS 1898	př.: Dějiny staré komedie attické	(5)
	sem.: lat. cvič. — Cicero, vybrané dopisy	(2)
ZS 1898—9	př.: Státní starožitnosti řecké. I.	(4)
	př.: O nynějším stavu mytologického bádání (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Aristofanés, Hippés	(2)
LS 1899	př.: Státní starožitnosti řecké (pokrač.)	(5)
	sem.: řec. cvič. — Aristotelés, Athénaion politeia	(2)
ZS 1899—		
1900	př.: Metrika	(5)
	sem.: lat. cvič. — Lucretius, De rerum natura, III. kniha	(2)
LS 1900	př.: Metrika (pokrač.)	(4)
	př.: O soudním, finančním a vojenském zřízení athénském (publicum)	(1)
	sem.: lat. cvič. — Martialis, vybrané epigramy	(2)

ZS 1900—1	př.: Metrický rozbor lyrických částí dramát Sofokleových	(3)
	př.: Výklad Eurípidova Kyklopa s úvodem o dramatě satyrském	(2)
	sem.: řec. cvič. — Aischylos, Prométheus desmótés	(2)
LS 1901	př.: Dějiny bukolského básnictví řeckého a římského s výkladem vybraných básní Theokritových a Vergiliových	(5)
	sem.: řec. cvič. — Homéros, Odysseia, X. kniha	(2)
ZS 1901—2	př.: Státní zřízení římské	(4)
	př.: Výklad Plautových Menaechmů (publicum)	(1)
	sem.: lat. cvič. — Horatius, Epistula Ad Pisones	(2)
LS 1902	př.: Státní zřízení římské	(5)
	sem.: lat. cvič. — Tacitus, Germania	(2)
ZS 1902—3	př.: Dějiny komedie římské	(5)
	sem.: řec. cvič. — Sofoklés, Oidipús tyrannos	(2)
LS 1903	př.: Dějiny staré komedie attické	(4)
	př.: O senátu a komiciích římských (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Démostenés, Kata Filippú III	(2)
ZS 1903—4	př.: Státní starožitnosti řecké	(5)
	sem.: lat. cvič. — Terentius, Eunuchus	(2)
LS 1904	př.: Státní starožitnosti řecké	(5)
	sem.: lat. cvič. — Catullus, vybrané básně	(2)
ZS 1904—5	př.: Řecká a římská metrika a rytmika	(4)
	př.: O vojenském, finančním a soudním zřízení athénském (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Eurípidés, Bakchai	(2)
LS 1905	př.: Řecká a římská rytmika a metrika (pokrač.)	(5)
	sem.: řec. cvič. — Hérondás, vybrané mimijamby	(2)
ZS 1905—6	př.: Metrický rozbor lyrických částí dramát Sofokleových	(3)
	př.: Výklad Eurípidova Kyklopa	(2)
	sem.: řec. cvič. — Pindaros, epiníkiá	(2)
LS 1906	př.: Dějiny bukolského básnictví řeckého a římského	(4)
	př.: Výklad Plautových Menaechmů	(1)
	sem.: řec. cvič. — Hérodotos, Historiai, VIII. kniha	(2)
ZS 1906—7	př.: Gramatika attického nářečí	(5)
	sem.: řec. cvič. — Aischylos, Eumenides	(2)
LS 1907	př.: Gramatika attického nářečí (pokrač.)	(5)
	sem.: řec. cvič. — Thúkydídés, V. kniha	(2)
ZS 1907—8	př.: Dějiny komedie římské	(4)
	př.: Časování attického nářečí (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — vybrané básně starších básníků lyrických	(2)
LS 1908	př.: Dějiny staré komedie attické	(5)
	sem.: řec. cvič. — Apollónios, Argounautika, III. kniha	(2)
ZS 1908—9	př.: Ústavní zřízení athénské	(5)
	sem.: řec. cvič. — Sofoklés, Tráchíniai	(2)
LS 1909	př.: Ústavní zřízení athénské (pokrač.)	(4)
	př.: Výklad Sofokleovy Antigony (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Sofoklés, Tráchíniai (pokrač.)	(2)
ZS 1909—10	př.: Řecká a římská rytmika a metrika	(5)
	sem.: řec. cvič. — Démostenés, Peri eirénés	(2)
LS 1910	př.: Řecká a římská metrika (pokrač.)	(2)
	sem.: řec. cvič. — Bakchylidés, vybrané básně	(2)
ZS 1910—11	př.: O vojenském, finančním a soudním zřízení athénském (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Eurípidés, Aikéstitis; Pindaros, ódy olympijské	(2)

LS 1911	př.: Ústavní zřízení státu lakónského	(3)
	př.: Výklad Eurípidova Kyklopa	(2)
	sem.: řec. cvič. — Pindaros, vybrané básně	(2)
ZS 1911—2	př.: Gramatika attického nářečí	(5)
	sem.: řec. cvič. — Aischylos, Prométheus dosmótés	(2)
LS 1912	titul: c. k. dvorní rada, řádný profesor, dr.	
	př.: Gramatika attického nářečí (pokrač.)	(4)
	př.: Starolatinská prosodie (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Aischylos, Prométheus desmótés (pokrač.)	(2)
ZS 1912—3	př.: Dějiny římské komedie	(3)
	př.: Gramatika attického nářečí. Tvarosloví (dokončení)	(2)
	sem.: řec. cvič. — Hérondás, vybrané mimijamby	(2)
LS 1913	př.: Dějiny staré komedie attické	(5)
	sem.: řec. cvič. — Thúkydídés, VI. kniha	(2)
ZS 1913—4	př.: Ústavní zřízení athénské	(4)
	př.: Výklad Plautových Menaechmů (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Platón, Theaitétos	(2)
LS 1914	př.: Ústavní zřízení athénské (pokrač.)	(5)
	sem.: řec. cvič. — Platón, Theaitétos (pokrač.)	(2)
ZS 1914—5	př.: Ústavní zřízení římské	(5)
	sem.: řec. cvič. — Sofoklés, Oidipús ho epi Kolónó	(2)
LS 1915	př.: Ústavní zřízení římské (pokrač.)	(4)
	př.: O vojenském, finančním a soudním zřízení athénském (publicum)	(1)
	sem.: řec. cvič. — Sofoklés, Oidipús ho epi Kolónó (pokrač.)	(2)
	lat. cvič. — Tibullus, elegie	(2)
ZS 1915—6	př.: Řecká a římská metrika	(2)
	př.: Úvod do studia řeckých napsů (publicum)	(2)
	sem.: řec. cvič. — Démosthenés, Peri stefanú	(2)
	lat. cvič. — Terentius, Eunuchus	(2)
LS 1916	př.: Řecká a římská metrika (pokrač.)	(5)
	sem.: řec. cvič. — Démosthenés, Peri stefanú (pokrač.)	(2)
	lat. cvič. — Terentius, Eunuchus (pokrač.)	(2)
ZS 1916—7	př.: Metrický rozbor lyrických částí dramát Sofokleových a výklady o některých sporných otázkách metrických	(3)
	př.: Ústavní zřízení římské (dokončení) (publicum)	(2)
	sem.: řec. cvič. — Theokritos, vybrané idyly	(2)
LS 1917	př.: Ústavní zřízení státu lakónského	(3)
	př.: Starolatinská prosodie a metrika	(2)
	sem.: řec. cvič. — Hérondás, vybrané mimijamby	(2)

MARTIN SVATOS

Die Tätigkeit des Philologen Josef Král an der Prager Universität

ZUSAMMENFASSUNG

Josef Král, eine bedeutende Persönlichkeit der tschechischen Wissenschaft und Kultur um die Jahrhundertwende, war sein ganzes aktives Leben mit der Prager Universität verbunden. Schlechte Vermögensverhältnisse der Familie ermöglichten ihm nicht auch im Ausland zu studieren. Für das Studium der klassischen Philologie entschied er sich anscheinend aus zwei Gründen: unter dem Einfluss seines Gymnasialprofessors J. Niederle und wegen der sozialen Sicherheit, die das österreichische Mittelschulwesen den Lehrern dieses Faches darbot.

Král studierte in den Jahren 1871—1875 an der Philosophischen Fakultät, wo er sich dem damals besten Professor der klassischen Philologie Jan Kvíčala anschloss, welcher seine Vorlesungen in tschechischer Sprache hielt. Dem jungen Studenten Král, bei welchem sich ein zeitbedingter Nationalismus ausprägte, imponierte sicher das Tschechentum seines Professors. Im Verlauf des Studiums beschränkte sich Král nicht nur auf die klassische Philologie, sondern studierte auch slawische und semitische Sprachen und Literaturen, Philosophie, Kunstgeschichte u. ä. Nach der Beendigung des Studiums erhielt Král, dank einer glänzenden Empfehlung Kvíčala's, eine Lehrerstelle in Prag. Er blieb mit seinem ehemaligen Professoren in Verbindung und half ihm z. B. in der Redaktion der Listy filologické. Es war auch Kvíčala's Verdienst, dass er sich im Jahre 1880 an der Prager Universität für die klassische Philologie habilitieren konnte.

Nach der Teilung der Prager Universität im Jahre 1882, wurde er zum Supplent des zweiten ordentlichen Lehrstuhls der klassischen Philologie an der tschechischen Universität ernannt, an welcher er Vorlesungen hielt und das griechische Proseminar leitete. Wieder auf Kvíčala's Vorschlag, wurde er ein Jahr später zum a. o. Professor ernannt.

Zum Jahresbeginn 1886 kam es aus wissenschaftlichen und persönlichen Gründen zu einem Zerwürfnis zwischen beiden Professoren. Kvíčala verteidigte, im Gegensatz zu seiner inneren Überzeugung, die Echtheit der Königinhofer und Grüneberger Handschriften, Král dagegen stellte sich offen auf die Seite seiner Gegner. Der Bruch mit seinem ehemaligen Lehrer brachte zwar Král Selbständigkeit in der wissenschaftlichen Arbeit und später eine der ersten Stellen in der tschechischen klassischen Philologie, aber die Feindschaft des einflussreichen Kvíčala brachte ihm auch viele Existenzschwierigkeiten. Für seinen offenen Auftritt gegen Kvíčala wurde er vom akademischen Senat mit einem strengen Verweis bestraft, er wurde zur Lebzeit Kvíčala's nicht in die tschechischen wissenschaftlichen Gesellschaften aufgenommen und erhielt, erst nach grossen Bemühungen seiner Freunde Gebauer, Goll und Rezek, im Jahre 1893 die ordentliche Professur, ein Jahr später wurde er Mitdirektor des philologischen Seminars, 1896/7 Dekan der philosophischen Fakultät und 1909/10 Rektor der tschechischen Universität. Im Jahre 1911 erhielt Král den Titel eines Hofrates, er nahm dreimal an archäologischen Weltkongressen teil, seine sonstigen Verbindungen mit dem Ausland waren nicht besonders gross.

Král war ein vielseitiger Forscher, seine Vorlesungen enthielten viele Fächer der Wissenschaften über die Antike: Kritik und Exegese der Texte, Geschichte der antischen Dichtung, vergleichende Mythologie, griechische Grammatik, hauptsächlich nach den Junggrammatikern, und in den letzten Jahren hauptsächlich griechische und römische Staatsaltertümer und metrischrhythmische Ausführungen. Im Seminar baute er eine

eigene philologische Schule auf, deren Hauptmerkmale in einer gründlichen Quellsammlung und einer detaillierten Kenntnis der Literatur zum Thema, in einer kritischen Einteilung und Auswertung des gesammelten Materiales, in der Nüchternheit der Beurteilung und Selbständigkeit der Lösung des Problems bestehen. Aus seiner Schule gingen die bedeutendsten wissenschaftlichen Arbeiter seines Faches der Zwischenkriegsgeneration hervor. Král kümmerte sich auch um die Existenzbedingungen seiner Schüler, besonders seiner Nachfolger an der Universität.

An den angeführten Ansprüchen an die wissenschaftliche Arbeit, hielt er auch als Mitglied der Prüfungskommission für den Unterricht an den Mittelschulen, als Beurteiler der Dissertationsarbeiten und als Mitglied der Fakultätskommissionen fest. Král stand den jungen Menschen sehr nahe, er war durch seine Offenheit, Wirklichkeit und für seine Grundsätze, seine Begeisterung für den dargelegten Stoff und seine temperamentvollen Ausführungen beliebt. Die Autorität bei seinen Schülern gewann er durch seine Arbeitsmethoden und hohe Arbeitsansprüche, die mit seinem Bewusstsein der Mitverantwortung für die tschechische Wissenschaft, Kultur und Sittlichkeit überhaupt, verbunden waren. Professor Josef Král, wurde so nicht nur zur einer leitenden Persönlichkeit der tschechischen klassischen Philologie, sondern auch zu einem der ersten Vertreter der tschechischen Wissenschaft und Universität. In Beilage zum Artikel wird ein Verzeichnis der Vorlesungen und Seminare Král's veröffentlicht.

RECENZE A ÚVAHY

**ÚVAHA NAD KNIHOU JIŘIHO KEJŘE
 MISTŘI PRAŽSKÉ UNIVERZITY A KNĚŽÍ TÁBORŠTÍ**

(Praha, Univerzita Karlova, 1981, 100 s.)

BLANKA ZILYNSKÁ

Práce navazuje na autorovo vystoupení na tábořském sympoziu v r. 1978, které bylo otištěno ve II. svazku Husitského Tábora. Název nové knihy bychom mohli dále specifikovat jako příspěvek k poznání vzájemných vztahů jmenovaných skupin v oblasti ideové, a sice na poli teologických polemik, ideologické i politické činnosti. Práce však nezabíhá do obsahových podrobností těchto střetů, a sleduje tedy vnější projevy ideologického souboje.

Vedle předmluvy tvoří úvodní partii první dvě kapitoly, které zkoumají reakce univerzity na dění do jara 1420, tedy před založením vlastního Tábora.

První kapitola ve výstižné zkratce sleduje vývoj postavení pražské univerzity v událostech od r. 1415 do počátku roku 1419. Z výběru dokladů, z hledání souvislostí dějů a z jejich výrazného, vyhraněného hodnocení je patrné, že tato kapitola, čítající jedenáct stran, je výsledkem dlouholetého studia problému a sumarizací výsledků autorových četnějších prací o tomto období. Svou koncizností, ujasněností názoru a přesným vymezením problému vyniká nad některé další partie knihy. Univerzita je tu předvedena jako vyšší instance pro posuzování nesprávného stíhání kněží od biskupů; zároveň je přihlíženo k její determinovanosti vazbou na arcibiskupa, panovníka a šlechtu a dále scholastickou výchovou jejích členů. Souhrn těchto podnětů vysvětluje, proč po letech 1415—1416, kdy univerzita bránila reformní směr, od r. 1417 nastupuje proti lidovému kacírství. Hodnocení celého tohoto období ústí do závěru, že univerzita stála proti Táboru ještě před jeho skutečným vznikem.¹⁾

Kapitola druhá, nazvaná „Zrod Tábora“, zabírá období od léta 1419 do jara 1420. Je třeba upozornit, že nepojednává o zrodu Tábora, nýbrž pod zorným úhlem, který byl pro celou studii stanoven, sleduje období, které je zde jako zrod Tábora nazváno. V této době „byly již domácí fronty

¹⁾ Několik důležitých poznámek vyslovil k těmto partiím A. Molnár v recenzi na knihu v Kostnických jiskrách roč. 66, č. 4, 21. 1. 1981.

rozděleny a ideově zformovány“ (s. 19), ale nedocházelo ještě k přímým srážkám polemickým nebo dokonce válečným. Naopak i přesto, že bylo v předešlém výkladu konstatováno, že univerzita ztratila část své autority, nadále trvá mezi husity představa zakotvená v pověření z 5. 9. 1415, že jedině univerzita může posloužit jako vyšší instance ve věcech víry.

Autor zde shrnuje vývoj členité diskuse o dovolenosti války, která ve značné míře naplnila sledované období, a snaží se vyložit pohnutky mistrů pro jejich jednotlivé projevy a postupné změny jejich vyznění, způsobené rychlým spádem politických událostí. Kejř naznačuje, že diskuse nakonec „nabyla ... povahy kritického odmítání tábořského pojetí války“ (s. 22).

Podíváme-li se na problém z hlediska disputujících stran tak, jak se jeví stav tohoto sporu zhruba v letech 1424—1432 na základě článků vyhlášených na pražských i tábořských synodách,²⁾ nebudeme si moci příliš idealizovat postoj ani jedné ze stran. Podstata jejich názorů na válku nebyla příliš vzdálená³⁾ a o účinnosti těchto výnosů pro ovlivnění válečné praxe si také nemůžeme dělat iluze. Celá polemika se spíše jeví jako vzájemné svalování odpovědnosti za tuto válku, jako snaha popřít ochotu druhého uvést do souladu teorii o dovolených formách války se skutečnou praxí.

Kapitola třetí a čtvrtá jsou koncipovány tematicky a tvoří jakýsi exkurs, vybočující z chronologického výkladu, ale organicky s ním související.

Třetí kapitola přispívá k pochopení podstaty a obsahu vzájemných útoků kněžstva Prahy a Tábora, neboť zkoumá poměr Tábora k univerzitní učenosti. Shrnuje poznatky dosavadní literatury o daném tématu a ukazuje, že kritický postoj k univerzitní učenosti není pouze specifickým tábořským (připomíná kritické hlasy od Viklefa až po Jakoubka), ovšem všechny hlasy, ozývající se z řad samotných mistrů nebo alespoň učených reformních myslitelů, míří proti snaze zneužít znalostí k světským cílům a osobnímu prospěchu. Jedině některé tábořské směry zašly dále a obracely se proti vzdělanosti vůbec, hlásaly zničení knih a dokonce i bible. Kejř sleduje vývoj tábořských názorů na učenost od období chiliastického až po vyznění pozdější, např. u Biskupce dvacátých let. Přestože si uvědomuje posun v chápání těchto otázek tábority v průběhu času, není zde dostatečně rozlišeno mezi názory chiliastů a jiných tábořských skupin nejranějšího období Tábora.

²⁾ Prameny k těmto synodám jsem shromáždila v přehledu B. Nořížová, *Soupis utrakvistických synod 1418—1440*. JSH XLVII/2—4, 1978, 169—180; též, *Dodatky k soupisu husitských synod*, JSH L/4, 1981, 282—4.

³⁾ K tomuto závěru došel již N. V. Jastrebov, *Etjudy o Petre Chelčickom i jego vremeni*, Peterburg 1908, s. 63. Srv. též K. Krofta, *ČCH XV*, 1909, s. 71; K. Hoch, *Česká mysl VIII*, 1907, s. 380, a další práce citované u F. Seibta, *Hussitica*. Zur Struktur einer Revolution, Köln—Graz 1965, 16—57.

Podle některých pramenů, a zvláště na základě rozboru skladby zmrzlíkovské obžaloby,⁴⁾ v níž je možno nalézt některé vylučující se teze, přikláním se k představě naznačené některými historiky, že Tábor r. 1420 a snad ještě částečně v r. 1421 byl seskupením více sekt nebo jen volných skupin, jejichž učení nebylo vzájemně zkoordinováno a uvedeno do soustavy. Kromě dvou fází chiliasmů je těžké hledat v dochovaných pramenech přesnější periodizaci a postup jeho vývoje. Větší pozornost by však zasloužilo odlišení různých skupin s nestejným zaměřením učení, které není možno označovat za chiliastické.⁵⁾

Závěr třetí kapitoly ukazuje, že po chiliastickém období vyznívá tábořský postoj k univerzitním mistrům a vyšší učenosti nikoli jako apriorní odpor proti vzdělání vůbec, nýbrž jako odmítání jeho světského zneužití. Oproti předhusitskému kriticizmu v tomto směru se táborství odlišilo především postulováním principu Písma, zavržením scholastických autorit⁶⁾ a hlavně vyhraněním konkrétní, až osobní nevráživosti proti mistrům, která je spíše otázkou zavržení jejich politických postojů než samé podstaty jejich postavení jako mistrů a jejich učenosti.

Kapitola čtvrtá — „Husitské směry v představách protivníků“ — je druhým exkursem, který nebyl zahrnut do staršího článku a který souvisí s vlastním námětem práce volněji než kapitola předešlá. Autorovi se však stal inspirací pro obecnější závěry, jež jsou podnětné pro metodologii výzkumu nekonečných polemik jednotlivých stran, které prostupují celou husitskou dobu. Informovanost různých autorů písčích o Čechách, nebyla stejně velká a z jejich děl určených širšímu čtenářskému publiku se zdá, že i když měli povědomost o rozpolcenosti husitského hnutí, nerozuměli příliš příčinám a vnitřním souvislostem této skutečnosti. Zdánlivě nepochopitelné se proto musí jevit, jak přesně věděli o poměru husitských stran diplomaté koncilu a jak dovedli této situace využít k rozrušení jednotného postupu husitů. Kejř tento zdánlivý rozpor správně vysvětluje varováním před nekritickým spoléháním se na díla a dokumenty určené veřejnosti a připomíná moment tendenčního zkreslování zpráv pro zvýšení účinnosti propagandy soupeřících stran. Nejvýrazněji tento problém vystupuje při interpretaci různých polemických děl, ale také v případě oficiálních výnosů deklarativního rázu, jako byla např.

⁴⁾ Zaznamenal ji Vavřinec z Březové, FRB V, 454—462. K filiaci různých souborů článků J. Macek, SH 1953, 53—64; týž, *Tábor I*, 441—2; R. Kalivoda, *ČCH* 1957, s. 864; H. Kaminsky, *A History of the Hussite Revolution*, Berkeley—Los Angeles 1967, s. 344.

⁵⁾ Srv. R. Kalivoda, *Husitská ideologie*, Praha 1961, s. 312 nn; H. Kaminsky, *K dějinám chiliastického Tábora*, ČSCH VIII, 1960, 889—901; F. Šmahel, *Karlova univerzita a husitské revoluční hnutí*, AUC—HUCP IV/1, 1963, s. 109.

⁶⁾ Srv. A. Molnár, *Soudce chebský* (Problém autority v českém reformačním zápase), *Křesťanská revue XLVI*, 1979, 15—25. Postulování těchto zásad tábority však pro ně neznamenal, že v polemikách se soupeřem, který tyto autority uznával, je nepřiborou na podporu svých stanovisek. Proto Kejř brání dobrou úroveň tábořských spisů po stránce znalosti scholastické učenosti.

husitská synodní usnesení. Autor formuluje svůj závěr z předešlých úvah do otázky: „... je možno z názorových rozdílů ... přímo usuzovat i na společenskou situaci a z ní plynoucí politické konflikty?“ (s. 40). Dává si na ni zdrženlivou odpověď, která vyvolává zamyšlení nad prameny zmíněného charakteru. Další bádání se bude muset zeptat: do jaké míry byly tyto projevy pouhými hesly k odlišení stran, kde končí podstatný názorový rozdíl mezi stranami a kde začíná pouhá propaganda, sledující jiné, povýtce politické cíle, které nejsou totožné s pouhou obhajobou „čisté pravdy ve věcech víry“.

Kapitoly pátá až devátá postupují chronologicky od jara 1420 a sledují průběh, obsah, výsledky a význam jednotlivých střetnutí pražských mistrů a tábořských kněží. Autorova pozornost se soustřeďuje pouze na ty události, které považuje za nejdůležitější, představující určité mezníky zkoumaného problému. Práce neměla být výčtem všech faktů, které by ke sledovanému vztahu náležely. Výklad je doveden do října 1434, resp. k jakubské synodě z července 1434, dále je pak připomenut mezník roku 1444, kdy došlo k zásadnímu řešení věroučného vztahu Prahy a Tábora.

Není možné sledovat těchto pět kapitol do podrobností, soustředíme se proto jen na několik momentů obecnějšího rázu.

Na prvním místě je možno zmínit periodizační členění práce, které není náhodné a neřídí se pouze obecnými mezníky husitského hnutí. Přihlíží ke skutečným uzlovým bodům ve vztahu pražských mistrů a Tábora.⁷⁾ Určité rozpaky budí jedině ukončení práce rokem 1434, neboť, jak sám autor naznačil (s. 84), získat ucelenější obraz by umožnilo teprve dovedení studie k r. 1444, kdy se dialog pražských mistrů a tábořských kněží definitivně uzavírá.

Z časového rozvrhu je vidět, že jak autorovi, tak většině literatury je bližší období do r. 1422, které je dnes již ve značné šíři prozkoumáno, mimo jiné hlavně díky tomu, že poskytuje větší množství pramenů (především vyprávěcích) než léta pozdější. V případě Kejřové však hraje roli ještě jiná, zásadnější okolnost.

Autor úvodem osmé kapitoly vysvětluje svůj další postup, který omezuje na zběžnější popis událostí, tím že od r. 1422 „jde o fronty v podstatě už stabilizované, ... o diskuse, které jen v jiné situaci politické se zabývají týmiž spornými body“ (s. 65). Toto je jeden z nejvýznamnějších

7) První období je ohraničeno tzv. svatováclavskou synodou r. 1418, druhé vznikem vlastního Tábora v r. 1420, třetí období do jara 1422 je dále dynamikou událostí členěno na tři menší úseky, čtvrté období zahrnuje léta 1422–1431 a poslední úsek 1432 až 1434. Periodizační členění je naznačeno rozdělením kapitol, není k němu bohužel podáno bližší autorovo vysvětlení, které by jistě přineslo zajímavé závěry. Nebudeme zde proto předjímat autorovy myšlenky a odkážeme pouze k jiné úvaze o periodizaci ideového vývoje husitství, která se s Kejřem v základních rysech shoduje (B. Nořížová, cit. disertace — viz pozn. 9) — s. 161–171).

závěrů v knize konstatovaných,⁸⁾ který je plně potvrzován i podrobným rozbořem synodních jednání obou stran,⁹⁾ jenž ukázal, že tematická náplň husitských synod byla stanovena od počátku jejich existence. Z tohoto základu byly vybírány podle okolností doby nejzávažnější nebo nejvhodnější problémy k řešení. Stanoviska k jednotlivým otázkám byla dotvořena v obou centrech zhruba do r. 1422 a pozdější vývoj byl pouze hledáním vhodné formulace k dané příležitosti.

Bylo-li konstatováno, že od roku 1422 dispute obou stran jsou již něčím jiným než plodným hledáním stanovisek, vzniká pak otázka, zda bychom neměli k tomuto období přistupovat jinak, než bylo doposud zvykem. Nové poznatky bychom mohli nalézt, omezíme-li popisy polemik a pokusíme-li se o hledání toho, co stálo zdánlivě v pozadí kněžských hádání, co však muselo být jejich podnětem. Měli bychom pátrat po důvodech, proč nebylo pro husity zbytečným opakovat po dlouhých patnáct let stále totéž, a ptát se, k čemu tato hádání sloužila. Zdá se, že s plynoucími léty vyprchával revolucionizující náboj programových tezí husitů, který zpočátku získával přívržence hnutí, a program čtyř artikulů i jiná prohlášení, výnosy a manifesty se stávaly nástrojem politiky, která byla v daleko volnějším vztahu k obsahu těchto dokumentů i mezinárodních jednání, než by se na první pohled zdálo z urputnosti věroučných polemik.¹⁰⁾

Kejřova studie nese ve svém názvu dost široký pojem *mistři pražské univerzity*, ale v úvodu je užito trochu jiné formulace, která vysvětluje, že je „práce především příspěvkem k dějinám husitské *univerzity*“ (s. 6). Autor sice zmiňuje toto dvojí možné chápání svého tématu, ale nepodává vysvětlení, které vymezení zvolil, resp. proč rozšířil svůj pohled na obojí předmět, zvláště za husitství ne zcela totožný.

Univerzita je v práci chápána jako jednoznačný pojem, který musí být

8) Závěr, který by snad vyplýval i z jiných studií, je zde vysloven v pregnantní podobě a formulován zřetelně a jednoznačně. V tom je jeho přednost a význam. Obdobnou tendenci postihli R. Urbánek (ČD — III/1,2 passim) a J. Prokeš (M. Prokop z Plzně, Praha 1927, passim) v souvislosti s vývojem Rokycanova učení. Srv. k tomu připomínku Molnára, I. c. (pozn. 1).

O jiné určení této výrazné hranice ve vývoji „husitské dogmatiky“ se pokusili i starší autoři: A. Novák (Vira Táborů, SHK 1925, s. 15) ji klade pro tábořské poměry do r. 1420; J. Pekař, Žižka I, 104–5, soudí, že česká husitská církev trvá v podstatě na stanovisku z r. 1418. H. Kaminsky (A History I. c.) vidí takový mezník v r. 1424.

9) Závěry rozboru byly pojaty do disertační práce B. Nořížové, Husitské synody v Čechách (1418–1440), Praha 1980 (FF UK, katedra PVH a archiv. studia); rozbor nebyl publikován.

10) Srv. např. průběh basilejského jednání (převyprávění pramenů, v němž se uvedené skutečnosti jasně ukazují, zpracoval A. Krchňák, Čechové na basilejském sněmu, Řím 1967, 274 ss.), při kterém často boj o získání výhodnější pozice ke konečnému ujednání byl veden i na úkor přesnosti a logičnosti přednášených výkladů. Více než podoba konečného dokumentu (který v této chvíli — 1433 — stejně nebyl ještě uzavřen) hrál roli dojem, učiněný na posluchače, více šlo o přesvědčení koncilu i evropské veřejnosti o vlastní síle obhájit sebe (v podobě svého postulovaného názoru) na politickém fóru.

podroben úvaze pouze tehdy, pokud se jedná o uznání oprávněnosti působení pražské univerzity ze strany koncilních delegátů i jiných činitelů kolem roku 1433. Jinak je sledováno postavení univerzity v domácím prostředí bez výrazného položení otázky, čím univerzita v husitských Čechách resp. Praze byla, zda lze hovořit o její existenci po celou dobu, kdo může být považován za její reprezentanty a za koho mluvila, i když „mezi řádky“ tyto problémy vysvítají.

Autor se dotkl ve svém výkladu trojí stránky působení pražské univerzity. Její původní určení a smysl daný založením obecného učení ustupují do pozadí ještě před vlastní revolucí, zatímco se univerzita začala uplatňovat v jiné oblasti, která jí byla pootevřena rozhodnutím šlecht v r. 1415 a o jejíž ovládnutí a hlavně udržení se pak sama namáhavě snažila. Touto činností suplovala církevní orgán rozhodující věroučné otázky, a osobovala si tak právo, které náleželo v tom rozsahu, o jaký zde šlo, jedině koncilu nebo papeži. Z pozice tohoto arbitra, a také ve snaze si toto postavení uhájit, stala se univerzita — a to je třetí stránka jejího působení — zpolitizovanou složkou společnosti, která byla především ideologem pražské strany, ale i sama usilovala být jednou z mocenských sil nebo je alespoň ovlivňovat.¹¹⁾

S problematičností rozporu „zákonné“ (pouze do suspenze v roce 1417) a faktické (dle Kejře do jara 1422, viz s. 63) existence univerzity souvisí skutečnost, že od r. 1418 se objevují v dokumentech toho typu, který mohl být dříve označen jednoznačně jako provenienčně univerzitní, formulace, jež naznačují, že autorita ve věroučných otázkách se přenáší postupně z vlastní univerzity na její členy — mistry — a na pražské kněze s nimi spolupracující.¹²⁾ Zároveň se přeměňuje jejich funkce z pouhé rozhodčí úlohy ve skutečný církevně správní orgán. Tyto otázky nebyly dosud dostatečně zkoumány a budou muset být postaveny do popředí studia správních dějin husitské doby. Ani naznačený posun v pojmání autority v rámci církevní organizace a ve spojitosti s pražskou univerzitou nemusel být a asi ani nebyl konečným řešením těchto otázek v Čechách. Budeme-li tedy napříště usilovat o poznání

¹¹⁾ Kejř si všímá tohoto zpolitizování ve vztahu k jednotlivým mistrům (viz 10. kap., s. 89). Další bádání by mělo uvážít, oč se jejich politické ambice opíraly — zda se omezovali pouze na spolupráci se šlechtou a Starým Městem pražským, nebo zda dokázali vystoupit i jako zvláštní skupina, opírající se o své univerzitní zázemí, které je krylo, i když třeba nevykonávalo své funkce univerzity vlastní. Zachovalo si však autoritu z dob dřívějších. [Srv. též pozn.¹⁴⁾ a ¹⁸⁾]. Kejř naznačuje (s. 90), že mistři osvědčovali i své specifické zájmy, čemuž by nasvědčovalo i pojmání některých otázek v synodních usneseních, kde jsou např. čtyři pražské artikuly modifikovány do podoby přijatelnější duchovenstvu i mistrům oproti jiným redakcím, vyšlým z prostředí laiků.

¹²⁾ Srv. např. úvod k článkům ze svatováclavského shromáždění roku 1418, kde se praví: „facta ... magistrorum et aliorum seniorum fratrum et sacerdotum ... convocatione ...“ (Palacký, Documenta, s. 677, č. 118). Později se vžilo označení „magistri et sacerdotes pragenses“ pro seskupení duchovenstva a jeho řídicích složek v pražské straně.

úlohy univerzity v takovýchto kontextech, bude nutné si odpovědět, jaký princip představoval onu autoritu, která byla r. 1415 poskytnuta univerzitě, kterou si ale r. 1418 osobuje „*communitas fratrum*“, kterou svěřují kněží r. 1421 čtyřem direktorům kléru a kterou snad roku 1426 a 1434 opět (nebo stále ještě) požívá „*univerzita*“.¹³⁾ Budeme muset uvažovat, z čeho pramení prestiž, kterou tyto orgány měly.¹⁴⁾ Jedině takovéto precizování problematiky umožní stanovit kritéria pro rozhodnutí, jaký okruh témat náleží ke zpracování dějin pražské univerzity za husitství a které body je možno nebo nutno vypustit.¹⁵⁾

Kejř si volbou názvu neshodil ruce přílišným vyhraněním obsahu práce, která má být přípravnou studií k účasti autora na vytvoření souhrnných dějin Univerzity Karlovy. Neusilovala proto zatím o celistvé a uzavřené řešení zvolené problematiky. Přesto snad mohlo být téma výrazněji vymezeno a případně rozčleněno na více otázek (i za cenu jejich dílčího charakteru), které by vedly k vyššímu stupni syntézy.

Dostáváme se konečně k poslední, desáté kapitole. Autor v ní na základě předešlého výkladu shrnuje obecnější závěry o charakteru vztahu pražských mistrů a tábořských kněží, v němž ústupky signalizují spíše nepříznivou politickou situaci než uznání argumentace protivníka. Neomezuje se však pouze na hodnocení vyplývající z prvních devíti kapitol a pojednává širše o mistrech pražské univerzity za husitství. Aplikací výsledků Mezníkovy studie o rozdílech Tábora a Starého Města pražského¹⁶⁾ posuzuje rozdílnou povahu a smýšlení tábořských kněží a pražských mistrů a uvažuje o sociální determinovanosti mistrů vzděláním a společenským zařazením. Z toho pak vychází k posouzení místa mistrů v husitské revoluci, při čemž odmítá zjednodušené soudy o jejich úloze.¹⁷⁾

¹³⁾ K roku 1426 srv. 6. článek synodního usnesení roudnického (vyd. Tomek, ZZ KČSN 1878, zvl. ot., s. 5). Shodná formulace je také v odpovědi mistrů na 15. čl. jankubské synody r. 1434 (MC I, s. 744).

¹⁴⁾ Vztahu pojmů „*mistři*“ a „*univerzita*“ se dotkl F. Šmahel, in Stručné dějiny Univerzity Karlovy, Praha 1964, s. 65, a naznačil, že i když vystupují v pramenech spíš samotní mistři, je to jejich příslušnost k univerzitě (ptejme se však, zda současná nebo dřívější předhusitská), která jim dodávala autoritativnost, i když mluvili za sebe. Značnou úlohu hrála ještě i v této době při uznání určitého orgánu správního či jiného bezesporu tradice, na niž mohl poukázat a o ni se opířt. Proto snad ono kolísání mezi starými formami (ať některých církevně správních institucí nebo snaha udržet dojem o trvajícím existenci univerzity v Praze) a pokusy o formy nové.

¹⁵⁾ Naznačené problémy jsou bolavým místem většiny studií na dané téma. Např. tradičně bývá k univerzitním dějinám připojováno líčení Příbramových osudů po jeho vyhánění z Prahy, aniž by bylo vysvětleno, proč právě jeho případ je adekvátnější těmto dějinám než jiné podobné osudy. Můžeme to vyjádřit i jinak: působil-li Příbram literárně a polemicky snad neaktivněji ze všech stejně postižených mistrů, je to samo o sobě důvodem, aby nebyly tyto pŕtky především s tábory považovány za soukromé rozepře (jako např. styky Tábora a Chelčického) a nikoli za doklad vztahů pražského *mistra* (Kejř s. 74–76), nebo dokonce *univerzity* a tábořských kněží?

¹⁶⁾ J. Mezník, Tabor a Staré Město Pražské, ČSČH XIX, 1971, 45–52.

¹⁷⁾ To se týká jak soudobých výpadů z řad katolíků a táborů, uprostřed nichž museli mistři hájit své střední stanovisko, tak novodobých odsudků v pracích některých histo-

Kejř sleduje proměnu aktivity mistrů, která zaznamenává na poli teologické literární činnosti pokles, ovšem obdobně tomu bylo i na Táboře, takže vzniká „svého druhu tábořský (a dodejme i pražský) dogmatismus“ (s. 88—89). Dále zjišťuje ve shodě s výsledky práce H. Kaminského,¹⁸⁾ že vlastní činnost mistrů mění svou náplň, mistři přestávají být reformátory a projevují se jako politikové.¹⁹⁾

Obzvláštní pozornost pak zasluhuje závěrečná autorova poznámka, která připomíná, že mistři nebyli jen mluvčími určitých seskupení,²⁰⁾ ale prosazovali i své specifické zájmy. Kejř to dokládá jen několika nahodilými odkazy, které by však bylo možné dále rozmnožit. Objevuje se tak před námi další velmi potřebný úkol, bez jehož vyřešení nebudou dějiny husitské univerzity ani dějiny duchovenského stavu (neboť obdobně bychom mohli soudit o zájmech kléru) úplné.²¹⁾

Připojme nakonec ještě poukaz na velkou přednost knihy, kterou je její slohová vytríbenost. Práce nabízí i širší čtenářské veřejnosti možnost poznat v přístupné a čtivé formě zajímavou kapitolu našich dějin.²²⁾ Pro kruhy odborné je Kejřova práce příslibem, že autor bude dále své téma rozvíjet, a zároveň je bohatou inspirací i druhým, neboť naznačuje přímo nebo v kontextu nedořešených problémů, ke kterým tématům bude nutno se dále vracet.

riků. V této souvislosti je konkrétně polemizováno se staršími názory J. Macka a (v 6. kap. o pikartech) dále též R. Kalivody, jejichž unáhlená a příliš jednostranná hodnocení jsou odkazována do minulosti jako překonaná. Kejř pak vyjadřuje naději, že nezůstane jen při zamítnutí nepodložených a zaujatých názorů, ale že budou také pozitivně překonány novou, širše pojatou prací.

¹⁸⁾ H. Kaminsky, *The University of Prague in the Hussite Revolution: The Role of the Masters, Universities in Politics*, ed. by J. W. Baldwin and R. A. Goldthwaite, Baltimore-London 1972, s. 87 a jinde v textu (s. 79—106).

¹⁹⁾ K tomu i dalšímu srv. pozn. ¹¹⁾.

²⁰⁾ Otázku, o jaká seskupení se zde jedná, Kejř přechází příliš velkoryse formulací, že „mistři stáli po boku šlechty; jindy a jiná skupina se pak ztotožňovala se zájmy měšťanstva“ (s. 90). Soustavnější řešení tohoto problému je stále ještě dluhem naší historiografie. Některé poznatky by k tomuto mohla poskytnout problematika, kterou si vybral L. Lancinger, Čtyři články pražské a podíl univerzitních mistrů na jejich vývoji, *AUC—HUCP III/2*, 1962, 3—61, způsob jejího zpracování však příslušné odpovědi nedává.

²¹⁾ Srv. též zamyšlení Molnárovo cit. v pozn. ¹⁾ a práci H. Kaminského cit. v pozn. ¹⁸⁾.

²²⁾ Náklad 500 výtisků však vyvolává obavu, že nebude k dispozici všem zájemcům jako např. knihy vydané ve vědeckopopulárních edicích.

O KORESPONDENCI BOHUSLAVA HASIŠTEJNSKĚHO Z LOBKOVIC

IVAN HLAVÁČEK

Intelektuální život jednotlivce resp. jednotlivců, jeho každodennost a impulzy, které vstřebává i které z něho pronikají do života veřejného patří k nejtěžší postižitelným složkám minulosti — a ostatně ani v současnosti na tom nejsme vždy nejlépe. Je to dáno velmi rozmanitou ústrojností každého jednotlivce i obtížností proniknout za jevovou stránku věcí a pochopitelně i tím, že není vždy dostatek pramenů. A jsou-li, není lehké se v nich dostatečně zřetelně orientovat a postihnout to základní. Rozhodujícím materiálem tu jsou — samozřejmě vedle vlastních děl literárních a jiných — zejména dvě kategorie pramenů: písemnosti autobiografického charakteru (kde je ovšem třeba od sebe odlišit vlastní jádro od autostylizace) a korespondence, které ovšem rovněž musí být podrobovány kritice, protože ani tu nejde vždy jen o bezprostřední a plný odraz okamžitých představ a názorů. Nadto těchto pramenů se snižujícím se letopočtem ztlačně ubývá a pro dobu středověku a raného novověku jde spíš o výjimky než věc, která by byla běžná. Přesto však je leccos k dispozici, méně často však spolehlivě vydáno.

V tomto případě bude řeč o Bohuslavu Hasištejnském z Lobkovic (1460 až 1510), významném, ba světovém humanistovi, jehož osoba poutá pozornost historiků a literárních historiků takřka nepřetržitě už od dob starých, takže by bylo skorem možno říci, že tu není co nového říci. Ale řada drobnějších publikací nynějších vydavatelů Bohuslavovy korespondence,¹⁾ především Jana Martínka, o různých problémech Bohuslavova života a jeho literární tvorby ukazuje, že tomu tak není a současná edice Bohuslavovy korespondence to zřetelně znovu dosvědčuje, i když obsahuje minimum inedit. Lze už tu říci, že ke jménům četných starších editorů této poměrně rozsáhlé, přesto ale nepochybně jen torzovité kores-

¹⁾ Bohuslav Hassensteinii a Lobkowicz Epistulae. Ediderunt Jan Martinek et Dana Martínková. Tomus I Epistulae de re publica scriptae; Tomus II Epistulae ad familiares. Leipzig 1969, 1980, BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana, Akademie der Wissenschaften der DDR — Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie, XXXI+75 a XLVI+242 s.

pondence, mezi nimiž dosud dominují jména Tomáše Mitise, Josefa Truhláře, Augustina Potučka a Bohumila Ryby se jako jejich důstojní dovršitelé připojují manželé Martínkovi. Žel nikoliv v edici domácí, nýbrž zahraniční, i když nelze na druhé straně nevidět, že tímto způsobem se lze spíše nadít jejího širšího proniknutí do obecnějších souvislostí, kam ovšem nepochybně patří.

První svazek, který slouží bádání již déle než jedno desetiletí, není třeba podrobněji představovat a tak jen rámcově stačí říci, že po zevrubném úvodu, orientovaném zejména na Bohuslavův životopis, rukopisné dochování a edice všech vydávaných kusů přináší tři Bohuslavova pojednání o věcech veřejných, jež mají formu listů. První, nedatované, ale kladené k roku 1489, je adresováno Kristiánu Pedikovi, Bohuslavovu spolužáku z Boloně a nese v jednom z rukopisů případný nadpis *De urbe Praga et gentis Bohemicae moribus*; druhé z dubna 1497 je určeno Vladislavu II. a chválí jeho vládu a třetí posléze pochází z 1. dubna 1499, je určeno zemskému hejtmanu Petru z Rožmberka a podává poučení, jak zastávat tento úřad. Tento poslední — nejrozsáhlejší (proti 27 stranám obou prvních listů obnáší 42 tiskových stran) text je poprvé vydáván v originálním znění; dosud byla známa tolíko jeho česká verze, zpřístupněná v edici Truhlářově, což autoři na s. XVIII ani XXVII neuvádějí. Rovněž tak pro větší zřetelnost mohlo být na s. XXVII uvedeno, že u Ryby nejde o edice, ale pouze o různočtení k starším edicím, jak je to přesně udáno na jiném místě (s. XVIII).

Přesto, že obsahově je svazček první významnější, setrváme déle u nového svazku druhého, jenž obsahuje ve dvou řadách (datované a nedatované) celkem 191 písemností. První přináší 166 listů (147 Bohuslavových a 19, jichž je příjemcem), druhá 25 kusů (21 a 4). V této souvislosti je třeba se zamyslet nad funkcí tohoto dělení, jež nutně od sebe jistým způsobem dělí věci návazné. A protože se vydavatelům namáhavou prací podařilo většinu textů alespoň přibližně datovat, bylo by bývalo s prospěchem vsunout do základní první řady na příslušná místa alespoň odkazy na konkrétní čísla řady druhé.

Obsah těchto písemností, které jistě nejsou dochovány v úplnosti, neboť se leckde setkáváme i s delšími časovými hiáty (byť listy byly záhy schraňovány), je velmi rozmanitý. Od hojného glosování či přímo zasahování do věcí veřejných přes záležitosti rázu osobního až k početným zprávám o literárních dílech a objednávkách knih všelikého charakteru. Není možno tu jít do podrobností, není ovšem možno neupozornit na to, že historik tu postrádá alespoň záhlavní regist, který by měl každé písemnosti předcházet a jenž by alespoň zhruba o jejím hlavním obsahu informoval. Proto je nutno alespoň stručně upozornit na rámcovou obsahovou charakteristiku, kterou pečlivě udělal ve svém referátu o této

práci K. Beránek²⁾ a jež se tak stává jakýmsi vítaným dodatkem celé edice. Stejně tak postrádáme u datačních údajů oznámení místa vydání příslušného listu. Dodáme-li, že postrádáme ještě obsah (který při značném rozsahu úvodu a rozrůzněnosti rejstříků by byl dosti potřebný), to jsou snad všechny připomínky, které k tomuto jinak mimořádně pečlivému dílu lze vznést.

V úvodu se podává zevrubný latinský komentář k pramenům, edicím, k datování nedatovaných písemností, ediční zásady a též konkordance jednotlivých edic, protože s posléze uvedeným druhem informací se u konkrétních písemností nesetkáváme. V aparátu vlastní edice se střetáváme pouze s poznámkami textovými resp. s dešifrací ohlasů biblických a jiných citátů. Vlastní věcný komentář přichází na s. 179—213 a zaslouží si i historikovo uznání. Těžko lze něco důležitějšího dodat. Na něj navazují stručné životopisné medailonky některých Bohuslavových partnerů (s. 214—220). Je jich celkem šest a týkají se Augustina Olomouckého řeč. Kásebrota, Dubravia, Jana Hasištejnského z Lobkovic, Jana z Pibry a Šlechty a Kornela ze Všehrd. Korespondentů, o nichž je povědomost je ovšem značně více — celkem 44 — a patří k nim vedle dalších významných humanistů českých i řada známých osob zahraničních, pochopitelně převážně Němců. Ale není tu místo na to, aby byly jmenovitě uváděny.

Stručný *Index historicus* přináší jednak chronologický přehled událostí, jež jsou v listech zmíněny a dešifraci všech obecných zmínek o císaři resp. králích (tu třeba upozornit, že ten, kdo bude hledat zmínky třeba o Friedrichu III., Maxmiliánu I. a Vladislavu II., musí konzultovat vedle rejstříku jmenného i tento rejstřík, který by mohl snadno zapadnout). *Index biographicus* pak obsahuje nejdřív všechny v listech obsažené zmínky resp. narážky na události z Bohuslavova života (s. 224—228), zmínky o knihách a vědeckých přístrojích a narážky na různá literární díla, soupis Bohuslavových korespondentů a posléze zevrubný rejstřík jmenný. Rejstřík věcný nepřichází, do značné míry jej ovšem nahrazují některé výše zmíněné specializované rejstříky. Dodat je třeba, že citace jsou realizovány dvojím způsobem: zatím co jmenný rejstřík odkazuje na stranu a řádku, ostatní se odvolávají na číslo listu a věty v něm.

Bylo už naznačeno, že nových textů je tu málo, jen dva; oba mají Bohuslava příjemcem — č. 42 je z pera Augustina Kásebrota z počátku roku 1494 a č. 173 pochází od Samuela z Lichtenburku z doby ca 1493. Nicméně závažnost tohoto možno říci definitivního zpracování je zcela nepochybná. Klade i širší otázky po sběru a vydávání korespondencí dalších osobností naší kultury a její historie, v tom zejména členů Karlo-

²⁾ Archivní časopis 32, 1982, s. 59—62.

vy univerzity (která tu přímo nepřichází), jež jsou často rozptýleny, jin-
dy leží ještě vůbec nepublikovány. A to se týká jak údobí starších, tak
novějších. Za konkrétní práci i obecnější pobídku, která by neměla
zůstat oslyšena, patří oběma editorům upřímný dík.

REFERÁTY A ZPRÁVY

Letopis Moskovského universiteta 1755—1979. Moskva, Izdatelstvo Moskovského universiteta 1979, 532 s.

Kniha, kterou vypracoval kolektiv historiků moskevské univerzity pod vedením profesora I. A. Fedosova není vypsáním dějin univerzity. Je to chronologický přehled nejdůležitějších skutečností z předhistorie a dějin univerzity, přičemž každá skutečnost, každý, i sebemenší fakt je doplněn citací, odkud, z které knihy, časopisu, úředního věstníku či přímo z archívního pramene je informace převzata. Přitom na knihy je odkazů relativně málo, autoři usilovali o to, aby zdroje jejich vědomostí byly pokud možno co nejbližší faktům, o nichž informují, aby byla zachována maximální dokumentárnost publikace.

Fakty, které zde uvádějí, chtějí co možná nejpodrobněji informovat o rozvoji pedagogické a vědecké práce na univerzitě, vysledovat její působení na společenský a kulturní život, podat zprávu o jejích mezinárodních stycích. Letopis si všímá zákonů a předpisů, které regulovaly život univerzity vůbec a její pedagogické působení zvláště a uvádí všechny dokumenty dorevolučních vlád týkající se jejích politiky vůči moskevské univerzitě a nejdůležitější usnesení KSSS a sovětské vlády týkající se vysokých škol, ideologické a politickovychovné práce. Letopis nemůže sledovat vývoj obsazování jednotlivých kateder,

vždy však uvádí datum jejich vzniku a jméno prvního přednášejícího či vedoucího ústavu. Za největší potíž při své práci pokládají její autoři tu skutečnost, že vědeckou činnost nelze zpravidla zafixovat do podoby stručného, k určitému datu přesně vroceného údaje. Vzhledem k rozsahu publikace nebylo možno do ní pojmout vyčerpávající bibliografii vědeckých prací vydaných univerzitou. Jsou zde uváděna pouze data vydání děl o dějinách univerzity, životopisů jejích nejvýznamnějších profesorů, které byly uveřejněny v sérii životopisů vynikajících učenců Moskevské univerzity a také data vydání prvních univerzitních učebnic v době předrevoluční i v letech sovětské vlády. Kromě toho zde nalezneme informace o nejvýznamnějších vědeckých objevech, jichž dosáhli pracovníci univerzity. Jsou zde uvedena jména všech vědců, kteří na moskevské univerzitě obhájili své doktorské disertace, a to od 18. století až do roku 1978. Dále jsou v knize údaje o vyznamenání profesorů této univerzity Leninovými, státními a Lomonosovými cenami a o jejich vyznamenání zlatou hvězdou hrdiny socialistické práce, a také o jejich členství v sovětské i zahraničních akademích věd a o čestných doktorátech, které obdrželi na zahraničních univerzitách.

Letopis je vnitřně rozčleněn zásadním přelomem v dějinách univerzity, datem Velké říjnové revoluce. Dorevo-

lučným období je věnováno 158 stran; 62 letům, která uplynula od revoluce, 330 stran.

Kniha je nejen vynikající osnovou pro práci o dějinách moskevské univerzity, ale zároveň skýtá každému čtenáři v dosti sevřené podobě i dobrou orientaci po vývoji školy jako instituce, po její činnosti pedagogické i vědecké. Lektorem je opatřen personálním rejstříkem.

Dějiny moskevské univerzity, školy, která za 225 let vychovala více než 185 tisíc absolventů, jsou významnou součástí dějin sovětské vědy a školství a také důležitým příspěvkem k dějinám světové kultury.

Jan Havránek

Tomáš Srogoň — Josef Cach — Jozef Mátej — Jozef Schubert, Dějiny školstva a pedagogiky. Bratislava 1981, 388 s.

Důkladná učebnice dějin školství a pedagogiky je knihou, po níž již dlouho bylo voláno. Vždyť poslední, v mnohém nepřilíživě vyhovující učebnice dějin pedagogiky vyšla již před 27 léty. Proto byla s velkým zájmem přijata učebnice, kterou vypracoval kolektiv slovenských a českých autorů. Učebnice se rozpadá do čtyř částí, z nichž první, sedmdesátistránková je věnována školství a pedagogickému myšlení od Komenského. V této kapitole se také ponejprv setkáváme s dějinami univerzit vůbec a univerzity Karlovy zvláště. Věcně je vystižena funkce a struktura čtyřfakultní univerzity ve čtrnáctém století, některé drobnosti však nemohou nevyvolat recenzentovy námitky. Tak tvrzení, že po Kutnohorském dekretu odešlo roku 1409 do Lipska 6 000 studentů není již dneska nikde v historické literatuře zastáváno. I číslo 2 000, které učebnice v poznámce pod čarou uvádí jako nižší variantu počtu účastníků secese, se zdá být ve světle dnes známých faktů příliš vysoké. Dále je právem zdůrazněna úloha Jana Husa v životě univerzity i veliký ohlas jeho upálení a význam přijímání

pod obojí pro zformování se husitské strany, avšak zcela anachronicky se zde hovoří o jednotě bratrské ve větě: „Jednota bratrská určila univerzitu za nejvyšší autoritu přijímání podobojí a později i za hlavu české církve, když koncil zrušil roku 1416 pražskou univerzitu.“ Netřeba snad dodávat, že dějiny univerzity o jejím zrušení koncilem roku 1416 nic nevědí, znají jen suspendování její činnosti roku 1417. Možno polemizovat i o počátcích humanismu na pražské univerzitě, které učebnice v rozporu s názory Františka Šmahela identifikuje již s působením Řehoře Pražského i o jejím tvrzení, že univerzita až do konce 15. století „jen živořila“, toto však nejsou otázky zásadního významu. S potěšením možno konstatovat, že z univerzity 16. století je zde uvedena řada osob: Bacháček, Campanus, Collinus, Fradelius, Jessenius i Benedikti z Nedožier, jehož dílo je osvětleno nad jiné důkladně.

Po podrobné, šestnáctistránkové kapitole věnované životu a dílu Jana Ámose Komenského přichází výklad o pedagogice v období buržoazních revolucí a za kapitalismu. Důkladný popis názorů významných pedagogů se prolíná se stručným, leč výstižným zachycením organizační struktury školství. Nejednou se tu setkáme i se zajímavými, zřejmě na základě pramenných studií vytěženým faktem, který poskytne hluboký průhled do skutečného stavu vzdělanosti ve sledované době, jako například tam, kde Josef Cach zachycuje skutečný stav gramotnosti v některých českých krajích na konci 18. století (s. 136—137). Vysoké školy 17. a 18. století zůstaly mimo pozornost autorů učebnice, což je jistě pochopitelné vzhledem k malému přínosu jezuitského školství 17. a 18. století k rozvoji pedagogiky, méně však pochopitelné vzhledem k proměnám, k nimž dochází na univerzitě v době terziánských a josefinských reforem zvláště na světských fakultách. Tvrzení, že josefinská politika znamenala „časově degradaci univerzit“ (s. 144) je přijatelné jen tehdy, postavíme-li se na

stanovisko, že omezování některých formálních privilegií univerzitní korporace je její degradací. Hledíme-li však na poslání univerzity ve výchově i vědě, je bilance josefinismu bezpochyby kladná a bez jeho vlivu nelze chápat ani myšlenkový svět Bernarda Bolzana, jehož názory na pedagogiku jsou v učebnici výsoce oceněny.

Pozoruhodný a široce založený obraz podává kniha o názorech představitelů české buržoazie na vzdělání v revolučním roce 1848—49, snad jen více by bylo třeba zdůraznit jaké skutečné změny přinesla revoluce na vysoké i střední školy v otázce nad jiné důležité, v otázce uplatnění češtiny ve vyučování.

Od poloviny 19. století učebnice ve velké šíři sleduje vývoj pokrokového pedagogického myšlení na českých školách od obecných až po vysoké. Najdeme tu i jména často zapomínaných pracovníků místních, jako byl Václav Křížek v Táboře či František Jan Zoubek na Smíchově. Veliká pozornost je věnována životu a dílu Gustava Adolfa Lindnera (s. 193—198) a mnoha pedagogů slovenských.

Pro období imperialismu je zde vskutku hluboce a důkladně, mnohdy na monografické úrovni, objasněno úsilí pokrokových pedagogů, zejména pak těch, kteří byli spjati s revolučním dělnickým hnutím. Poněkud v pozadí zůstává tehdejší stav školství, jeho místo ve společnosti, problematika stále silného vlivu církve na výchovu v českých zemích a také skutečný obraz studia na vysokých školách. Toto částečně opominutí ztěžuje někdy pochopení toho, proti čemu pokrokoví pedagogové bojovali. Dobře je vypsán a statistikami doložen stav školství za předmnichovské republiky a podrobně je také popsán stav naší pedagogické vědy univerzitní.

Čtvrtá část knihy je věnována škole a pedagogice v období budování socialismu a postupného přechodu ke komunismu. Zde se dovídáme o vývoji sovětského školství a pedagogiky, i o vývoji, který proběhl u nás od roku 1945. Jsou

zde i stručné informace o školství v jiných socialistických zemích, v zemích rozvojových a kapitalistických. Bohaté a přehledně vypracované informace jsou doplněny důkladnou bibliografií základní literatury k dějinám pedagogiky a školství, která vyšla u nás v posledních 35 letech. Jen z hlediska rozvoje vysokých škol by bylo dobré zdůraznit zásadní proměnu, která po roce 1948 proběhla v organizaci studijního procesu na vysokých školách — v jeho cílevědomém plánování na jedné straně a v převzetí základních otázek sociálního zabezpečení studentů školou na straně druhé.

Tento referát obsahuje řadu námitek, drobných i vážnějších, nemění však nic na tom, že recenzovaná učebnice je výsledkem široce založené práce autorského kolektivu, že zaplnila vážnou mezeru v naší pedagogické literatuře — byla také v krátkém čase rozebrána — a že je to kniha užitečná a dobrá.

Jan Havránek

Winfried Baumann, Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch—lateinisch—tschechische Literatur vom 10. bis zum 15. Jahrhundert. München—Wien 1978, 245 s.

Západoněmecký bohemista, žák známých badatelů Bernharda Bischoffa a Wolfganga Gesemanna, si vytkl nelehký cíl — obsáhnout ve své knize literární život středověkých Čech od 10. století až na samý konec husitské revoluce. Úkol již na první pohled nesnadný, neboť v současné české literární vědě dílo takového charakteru a širokého záběru chybí. Je však třeba říci, že výsledná práce se od původně formulovaného záměru poněkud liší. To, co v Baumannově práci nejvíce postrádáme, je právě syntetické pojetí tématu. Autor ve skutečnosti napsal přehled vývoje jednotlivých žánrů, jak dosvědčují i názvy jednotlivých kapitol (Legende; Chronik; Lyrik in lateinischer, deutscher und tschechischer Sprache; Planctus, Streitgedicht/Streitgespräch, Satire und didaktische Dich-

tung; Von der Visitatio sepulchri zum alttschechischen Salbenkrämerspiel; Die alttschechische Epik, ihre mittellateinischen und mittelhochdeutschen Quellen und Übergang zur Prosa; Gelehrsamkeit und Humanismus im 14. Jahrhundert; Die Zeit der religiösen Erneuerung und ihre Literatur). Žánrové členění má své opodstatnění, ale přináší rovněž značné nevýhody. Z práce se logicky vytratilo vývojové hledisko, které chybí tím spíše, že marně hledáme kapitolu, která by alespoň v kostce postihovala kontinuitu středověké literární tvorby vzniklé na teritoriu českého státu. V důsledku zvoleného přístupu k látce byla setřena i periodizace na jednotlivá období (kupř. o literatuře doby Karla IV. pojednává Baumann ve všech osmi kapitolách a literární produkce husitské revoluce se zase rozpadá do čtyř oddílů). Na druhé straně však umožňuje, aby si čtenář uvědomil souvislosti, jež někdy v tradičních dějinách literatury unikají. Klady a záporů Baumannovy metody zřejmě pramení ze skutečnosti, že autor některé kapitoly přednášel na univerzitě v Saarbrückenu posluchačům, pro něž bylo důležitější faktografické a popisné podání než syntetizující konstrukce vývoje středověké literatury.

U zahraničního bohemisty je vždy nutné věnovat pozornost jeho znalostem příslušné vědecké literatury. A tu je třeba Baumannovo úsilí ocenit, neboť se v české produkci orientuje docela dobře, ač (soudě podle některých chyb v poznámkovém aparátu) ne všechna díla, na která odkazuje, měl v ruce. Počet uvážených titulů je však natolik rozsáhlý, že by bylo příliš laciné autorovi tyto omyly vytýkat, stejně jako by bylo chybné vyčítat mu přehlédnutí některých prací. Ostatně Baumannova kniha není bibliografickou příručkou a jako úvod do studia literatury středověkých Čech, jenž má sloužit především zájemcům z německy mluvících oblastí, podle mého mínění postačuje. Horší však je, že autora bohaté znalosti vědecké literatury na některých místech zavádějí, a to

hlavně v otázkách, jimž se sám badatel-sky nevěnoval (kupř. legenda tzv. Kristiána, autorství Quadripartitu, spisku Orthographia Bohemica, datování Kroniky velmi pěkné o Janu Žižkovi atd.), kde se obvykle přiklání k jednomu řešení, aniž by podrobněji zachytil diskusi a argumenty obou stran.

Literární činnost členů pražské univerzity zaujímá v Baumannově knize významné postavení. A to nejen v pasáži o literatuře reformačního období, ale i v oddílech věnovaných dějepiscectví (Petr z Mladoňovic, Vavřinec z Březové), husitské písni (ta je podána jako parafráze Nejedlého závěrů) a především pak v kapitole o učenécké a humanistické tvorbě 14. století. Tu autor sleduje po jednotlivých oborech, přičemž zdůrazňuje její vliv na krásnou literaturu i na postupně se vyostřující rozpory mezi českými a německými mistry. Výklad příčin a následků Dekretu kutnohorského, stejně jako vylíčení bojů o Viklefa jsou ovšem zaznamenány zkratkovitě na základě starších i novějších poznatků. Není ovšem jasné, v jakém slova smyslu autor míní, že čeští mistři byli „die Begründer einer autochtonen tschechischen Literatur“ (s. 200). Náměty pro svá díla totiž čerpali z hojně užívaných středolatinských prací.

Kniha Winfrieda Baumanna není ani dějinami literatury ani pouhou příručkou. Je mnohem spíše jakýmsi úvodem do studia literatury ve středověkých Čechách, který bude k dispozici především zahraničním zájemcům. Česká odborná veřejnost ji bude posuzovat hlavně jako pokus o zvládnutí náročného tématu, jehož uspokojivé splnění leží ještě ve vzdálené budoucnosti. Nicméně publikace poskytuje dobrý přehled o důležitých titulech západoevropské produkce, která není u nás v úplnosti známa.

Petr Čornej

Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praeussitici et hussitici illustrantia. Acta Innocentii VII., Gregorii XII., Alexandri V., Johannis XXII.

nec non acta concilii Constantiensis 1404—1417. Acta Clementis VII. et Benedicti XVI. 1378—1417. Pars 1, 2. Edidit Jaroslav Eršil, Academia, Praegae MCMLXXX, 915 s.

Jeden z největších edičních podniků k českým středověkým dějinám Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia byl zakončen vydáním posledního šestého svazku pod uvedeným názvem. Z hlediska papežství se chronologické vymezení díla prakticky kryje s komplikovanou dobou papežského schismatu, obdobím vlády šesti papežů a navíc připojuje dokumenty kostnického koncilu. Z českého pohledu zahrnuje časový úsek panování Václava IV., které je dobou formování české reformace, až téměř k samotnému prahu husitské revoluce.

Heuristicky je Eršilovo dílo založeno stejně jako předchozí díly vatikánských Monumenta na excerpci bohemikálního materiálu z vatikánských archivů. Na prvním místě to jsou papežská registra, jejichž řada není ovšem dochována v naprosté úplnosti. Jedná se především o registra suplik, vatikánská, avignonská a lateránská registra, k nimž přistupují ještě registra papežské komory a komory kardinálského kolegia a o další úřední knihy vedené při kurií. Vedle opisů listin z register a kopiářů přináší edice 86 kusů originálních písemností. Mimo excerpci vatikánských pramenů provedl editor rozsáhlý výzkum v domácích archivech všech stupňů a i v archivech zahraničních (Francie, NDR, PLR a Rakousko). Pro edici písemností kostnického koncilu byla použita i řada rukopisů z našich a zahraničních knihoven. Rozsáhlá pramenná základna byla zpracována podle zásad vypracovaných pro předchozí svazky MVB. Vydáván je tedy bohemikální materiál diplomatické povahy, přičemž pojem bohemikální se kryje s územím České koruny. Rovněž je zachována starší ediční praxe obvyklá u diplomatů se stejným druhem materiálu, u něhož jsou opakující se formu-

le buď vynečány nebo uvedeny pouze incipitem. Záhlavní registry u každé písemnosti jsou zaměněny náhradními registry jen v tom případě, že bylo u stereotypních listinných typů upuštěno od edice. Dílo je rovněž opatřeno výtečně zpracovanou rejstříkovou částí, seznamem zkratek a mapovými přílohami.

Po obsahové stránce zahrnují Acta summorum pontificum velmi cenný historický materiál osvětlující vznik a počátky reformního hnutí v Čechách. K listinným typům, s nimiž jsme se mohli setkat již v předchozích edicích vatikánských Monumenta, nyní přistupují písemnosti dokumentující vznik lidové učenné hereze, průběh Husovy pře s papežskou kurií a její tragické vyústění na kostnickém koncilu. Z hlediska pražských univerzitních dějin přináší anotovaná edice poměrně obvyklý materiál rotulů suplik k papeži, jejich vyřízení v podobě provisií a udělení beneficí pro jednotlivé členy univerzity, soudní výroky ve sporech univerzitanů, doporučení na profesorská místa nebo oznámení o volbě papeže celé univerzitě. S univerzitou je přímo spojeno potvrzení fundace Betlémské kaple, zásahy proti šíření viklefistických traktátů a písemnosti spojené vůbec s činností mistra Jana Husa. O působení pražské univerzity ve společnosti pak vypovídají údaje o jejich příslušnících zastoupených v panovníckém prostředí, ale především v církevní organizaci od míst farářů až po nejvyšší dignity české diecéze. Škoda jen, že nezachycuje pražské univerzitané, kteří nepocházeli z českých zemí, protože tím by byl obraz o naší univerzitě úplnější. Edice dává také nahlédnout v některých případech do problematiky zahraničního studia českých scholarů (Bologna, Řím atd.). Cenné je i posílení základních rysů hospodářského zabezpečení pražských univerzitních příslušníků systémem církevních obročí, které alespoň u většiny graduovaných určily jejich životní působení.

Michal Svatoš

Ryszard Palacz, Filozofia Polska wieków średnich. Wiedza Powszechna, Warszawa 1980, 256 s.

Čtenáře sledujícího soustavněji polskou populární knižní řadu Omega nepřekvapí, že v jejím edičním plánu najde díla s historickofilozofickou tematikou, zvláště, jedná-li se o syntetický pohled na určitou problematiku nebo dějinný úsek. Takový nárok si rovněž činí anotovaná publikace R. Palacze, která se obrací k širší veřejnosti se shrnutím výsledků výzkumu, jež na tomto poli provedla polská historickofilozofická škola.

Autor konstatuje, že dnešní stav bádání již dovoluje vymanit se z dřívějšího pohledu na filozofii jen jako na „služku teologie“ a dovozuje, že vztah víry a rozumu u středověkého člověka byl komplikovanější. Klasickým případem mu je právě krakovská filozofická škola 15. století, která svým přírodovědným zaměřením posunula evropské filozofické myšlení na práh novověku. Přestože scholastická filozofie byla skutečně ve služebném poměru vůči teologii, není možno zapomínat na to, že právě ona uchovala ve svých textech dědictví antické filozofie, na něž mohla renesance navázat. Avšak doba 14. a 15. století vydobyla pro filozofii relativně samostatné postavení v rámci dobového systému nauk.

Palaczův výklad se soustřeďuje především na traktování filozofie jako školské disciplíny na krakovské univerzitě. Po stručné informaci o počátcích první polské univerzity a její struktury se speciálně věnuje výuce na artistické fakultě, která byla stejně jako na ostatních středověkých univerzitách založena na studiu sedmera svobodných umění. Silný vliv Prahy způsobil, že řada pražských mistrů přivázali do Krakova mj. program poprvé realizovaný na pařížské univerzitě 13. století a odtud rozšířený po celé Evropě. Rozdíl byl v tom, kterou z částí sedmera svobodných umění ta která univerzita akcentovala anebo,

vyjádřeno slovy autora, jakou měla doktrinární orientaci. V Krakově 14. století dominoval realismus, ale i sem začal přes Prahu pronikat ockhamovský a buridanovský nominalismus, který v následujícím století zcela opanoval pole. Krakovští nominalisté se soustřeďovali především na logiku, filozofii přírody a problematiku metodologie. Palacz uvádí, že ve svých počátcích zde měla jistý vliv i pražská filozofická škola zdůrazňující společenskopolitický kontext filozofického studia, ale po pražské secesi převládli zastánci nominalismu. S ústupem buridanismu v polovině 15. století se dostává do popředí zájmu krakovských mistrů filozofie přírody a astronomie, která Krakov zvláště proslavila. Vrchol svého rozkvětu zaznamenává krakovská artistická fakulta v 70. letech 15. století.

Autor se dále věnuje jednotlivým problémovým okruhům, které našly v Krakově největší ohlas. Na prvním místě imenuje metodologické otázky spojené s vymezením vzájemného poměru filozofie a teologie, dále etickou a psychologickou problematiku. Vztah mezi církví a státem se odrazil na krakovské univerzitě v myšlence konciliarismu, jejímiž hlavními zastánci byli Matouš z Krakova, Pavel Włodkowicz a Andrzej z Korkorzyna. Ve filozofii přírody vyznačuje Palacz krakovskou cestu maximou „od akceptování ke kritice aristotelské filozofie přírody“, jež měla své hlavní protagonisty v Benediktovi Hessem z Krakova a Pavlovi z Worczyna. Pokud jde o studium humanistických disciplín v Krakově, lze o něm říci prakticky totéž, co o Praze. Pomalá recepce byla znesnadněna jak pozvolným návratem k realismu tak tradicionalismem samotných mistrů, takže jeho rozvoj se odbyvá více méně mimo univerzitu. Otázkou ovšem zůstává, zda je možno interpretovat rozmach exaktních věd a filozofie přírody v Krakově jako skutečnou recepci humanismu.

Michal Svatoš

Jerzy B. Korolec, Filozofia moralna. (Dzieje filozofii średniowiecznej w Polsce VII). Ossolineum, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1980, 243 s.

Zatím poslední, sedmý svazek řady Dějin středověké filozofie v Polsku zpracoval J. B. Korolec, historik filozofie známý čtenářům našeho časopisu jako zasvěcený znalec aristotelovské filozofie na pražské a krakovské univerzitě. Korolcova kniha je založena na důkladném rozboru a interpretaci etiky vyučované na krakovské univerzitě v 15. století. Základním textem této disciplíny byla v Krakově Aristotelova Etika Nikomachova. Její knihy jsou věnovány dvěma hlavním problémům morálky — štěstí a svobodě člověka. Obě kategorie aristotelské etiky spolu s křesťanskými ctnostmi se také staly nejčastějším předmětem krakovských komentářů a komentářů Etiky Nikomachovy. Korolec uvádí, že pražská univerzita se stala pro Krakov vzorem i při výkladu etiky. Je pozoruhodné, že spodoba se týkala i počtu měsíců, které byly předepsány ke studiu jednotlivých aristotelových textů. Markantní je to právě u Etiky Nikomachovy, která stejně jako v Praze zaujímalá při studiu sedmera svobodných umění přední místo vedle knih Fyziky. Je proto logické, že mezi prvními jejími vykladači byli původně pražští mistři a studenti jako např. Mikuláš z Hlohova (úplný výčet komentářů a komentářů podává autor v první části knihy).

Metodologický základ krakovské morální filozofie spočíval na výkladu etické doktriny, jak byla podána samotným Aristotelem. Rozlišovala se jednak teoretická stránka etiky sledující jednotlivé kategorie křesťanské morálky a na druhé straně praktické životní konsekvence učení. Středem pozornosti byl problém lidského štěstí a jeho dosažení v životě jedince. „Praktická“ stránka koncepce etiky se objevuje v Krakově od samého počátku, rozhodně od doby, kdy se krakovští mistři seznámili s dílem

Jana Buridana (podle autora byl jeho prvním následovníkem na krakovské půdě Lukáš z Wielkiego Koźmina). Aristotelovská koncepce spočívala na tézi, že člověk sám dobrým a prospěšným životem je strůjcem svého štěstí. Hlavním tématem krakovských komentářů je křesťanské rozlišení štěstí na pozemské a nebeské spolu s definicí štěstí samotného. A protože měly spíše didaktický než poznávací charakter, bylo jejich dalším úkolem najít prostředky k dosažení nejvyššího cíle. „Praktičnost“ krakovské etiky se projevuje v instrumentální funkci morálních ctností při hledání štěstí člověka, které je spatřováno v křesťanský umírněném životě. Problém svobody a svobodné volby člověka, centrální otázka novověké filozofie, měla svůj ohlas i ve středověkém Krakově. Univerzitní mistři ji řešili plně v aristotelových intencích nejprve poukazem na lidskou vůli a později na intelektuální síly člověka.

V závěrečném pokusu o shrnutí filozofického myšlení na poli etiky na krakovské univerzitě 15. století zdůrazňuje Korolec, že praktikismus, který byl charakteristický nejen pro polskou filozofii sledovaného období, byl založen na voluntarismu, jenž přisuzoval rozhodující úlohu vůli oproti rozumu. Vůdčím směrem ve výkladu etiky až do šedesátých let 15. století byl buridanismus, který poté ustoupil komentářům pařížského filozofa Jana Versora. Pro nás je pozoruhodné, že oba směry se do Krakova dostaly přes Prahu a oba měly, a v tom je myslím jejich největší význam, úzký vztah „k činnému žití každodenního života“ jako návod moudrého a morálního života středověkého člověka.

Michal Svatoš

Pozdněstředověké univerzitní studentstvo ve střední Evropě

Mohlo by se zdát, že pozornost věnovaná dosud pozdněstředověkým univerzitám neopominula alespoň naznačení

všech vážnějších otázek, které s touto tematikou souvisejí, což ovšem nemá znamenat, že by byly využity i všechny prameny, zejména pokud jde o vyučovací proces. Ukazuje se však, že lze doslova objevovat celá velká takřka nedotčená odvětví této problematiky, která jsou nadto svým způsobem klíčového charakteru, neboť kladou důraz na základní společenské vztahy univerzit a to dokonce na základě známého a z velké části již desetiletí vydaného materiálu.

Mám na mysli program badatelského výzkumu, který řešit si vytýčila skupina historiků soustředěných původně na giesenské univerzitě, totiž „Sociální dějiny německých studentů v pozdním středověku“. Zatím co první informace z poloviny 70. let měly nutně spíše ještě charakter postulatů,¹⁾ objevily se nově dvě studie z pera jednoho z profilujících badatelů tohoto týmu, totiž Rainera Christophha Schwingese, které už seznamují s celým podnikem zevrubněji, resp. přináší první výsledky detailní práce, při čemž další na sebe nedají zřejmě dlouho čekat. První z obou studií²⁾ sleduje nejdřív základní otázku, totiž co lze za studium na univerzitě v oné době považovat. Snaží se je charakterizovat co nejdříve a to 1) pokud jde o přístup k ní z hlediska regionálního a sociálního a to nejen pokud jde o jednotlivce,

ale zejména celé skupiny;³⁾ 2) ve vztahu k vlastnímu pobytu na univerzitě, který je chápán širše než jen jako pouhá snaha po osvojení si určitých vědeckých znalostí a 3) uplatnění se těch, kteří prošli univerzitou, v různých oblastech kulturního, politického, církevního a vůbec veřejného života té které společnosti. Ke zkoumání těchto otázek slouží zejména matriky, které se dochovaly na jedenácti univerzitách ze 14, jež do sklonku 15. století na území říše vznikly (chybějí v Praze, Trevíru a Mohuči) a jež přináší pro dobu od r. 1400 do r. 1500 přes 200 000 imatrikulací. To je ovšem počet značný, který si vyžaduje nového statistického přístupu k látce. Ovšem nejde jen o mechanické řazení jednotlivostí, nýbrž o to, aby byly vytypovány směrodatné ukazatele, aby se látka dala zvládnout přiměřeným způsobem. Protože i programování celé látky (vycházelo-li by se alespoň z pěti sledovaných znaků každé imatrikulace) by přerostlo možnosti daného úkolu, byla zvolena taková cesta, že byl vzat v úvahu každý desátý rok, počínaje rokem 1395. Tak se počet osob snížil zhruba na 18 000 imatrikulací a násobíme-li každý údaj celkem pěti znaky, dostáváme zhruba 90 000 dat, s nimiž lze již pracovat i s použitím konvenčních metod. K tomu lze dodat, že se takto ovšem nutně ochuzuje konkrétní vývoj v určitých menších časových údobích, jež ukazují specifika konkrétních regionálních i obecných politických, hospodářských aj. poměrů, nicméně třeba uznat, že z hlediska sledovaných parametrů to jsou otázky podružné. Další výklady autorovy není již nutno resp. možno sledovat. Protože jsou deskriptivního charakteru, bylo by potřebí je více či méně parafrázovat. Stačí proto

³⁾ Nejnověji R. Ch. Schwinges, *Studentische Kleingruppen im späten Mittelalter. Ein Beitrag zur Sozialgeschichte deutscher Universitäten*. In: *Politik, Gesellschaft, Geschichtsschreibung*. Hg. von H. Ludat und R. Ch. Schwinges, Köln — Wien 1982, s. 319—361.

konstatovat, že každý, kdo by si položil podobné otázky, byť pro omezenější teritoria, se s nimi musí seznámit (týká se to svým způsobem i různých analýz matrik gymnaziálních apod.).

Druhá stať už přináší konkrétní výsledky v jedné speciální otázce, totiž pokud jde o tu skupinu imatrikulovaných, jež je označována jako *pauperes*, i když zdaleka nebyla jednotného charakteru.⁴⁾ Vlastnímu zpracování tématu předchází resp. je doprovází rozsáhlá bibliografie, dávající alespoň tušit šíři autorova záběru a značně usnadňující (někdy ovšem i svým způsobem komplikující) práci i našemu badateli. Schwingesova práce se dělí na dvě části. V první je podán výklad o vlastní situaci chudých na uvedených univerzitách, v druhé jsou tyto výklady opřeny o kvantitativní údaje, jež příslušné teoretické postuláty konkretizují a jež jsou rozsahem větší: celkem 13 stran proti 8 stránkám první části.

Není možno a ani to není mým úmyslem, abych probíral zevrubně jednotlivé autorovy postřehy. Snad jen lze uvést, že mezi *pauperes* se objevují i různé okrajové skupiny této kategorie (famuli, servitores i členové žebrevých řádů) a je upozorňováno i na chudé mistry. V druhé kapitole považují za nejzajímavější zjištění, že mezi jednotlivými univerzitami lze přede vším v jejich vztahu k nemajetným studentům pozorovat značné výkyvy. Autor tak hovoří o vysloveně „drahých“ univerzitách, jimiž byly zejména Rostock a Erfurt, zatím co nepříjemnějšími pro chudé byly univerzity v Kolíně n. R., Vídní a Lipsku. S tím souvisely i otázky další, jako např. to, jaká byla sociální prestiž jednotlivých škol atd. Ale je třeba uzavřít a doporučit zájemcům četbu této podnětné studie a těšit se na další práce, jež z tohoto badatelského úkolu vzejdou.

Ivan Hlaváček

⁴⁾ *Pauperes an deutschen Universitäten des 15. Jahrhunderts*, Zs. f. histor. Forschung 8, 1981, s. 285—309.

F. Skřivánek, M. Skřivánek, *Franchimontové z Frankenfeldu a jejich erby*. Heraldika XIV/1, Okresní muzeum Praha — západ v Jílovém 1981, s. 8—30

Autoři podávají v této studii podrobný přehled genealogie rodu Franchimontů počínající Jakobem Nikodémem Collessem, který přišel do Prahy se španělským císařským plukem někdy kolem r. 1630, až po třetí generaci, jíž rod po meči vymírá (pol. 18. stol.). Zvláštní pozorost je přitom věnována dvěma nejvýznamnějším osobnostem: Mikuláši Franchimontovi, dlouholetému profesorovi pražské lékařské fakulty a Janu Františkovi Franchimontovi, velmistru křížovnického řádu.

Práce se opírá o důkladnou heuristickou základnu, využity jsou prameny české i zahraniční provenience. Opmínuta nebyla ani základní literatura. Genealogické a heraldické závěry jsou vyčerpávající, polemické námitky by snad mohl vznést pouze oponent, který by věnoval výzkumu zmíněného rodu stejně velkou námahu jako oba autoři.

Námitky je však nutno vznést proti některým omylům, kterých se pisatelé dopustili ve stručném historickém úvodu. Zejména se jedná o chyby týkající se vývoje naší univerzity. Zásadně nesprávné je např. tvrzení, že: „V roce 1622 připojil císař Ferdinand II. nejen své jméno ke jménu Karlovy, ale univerzitu připojil k Jezuitské koleji, kde de facto zanikla!“ (s. 8). Dále pak autoři píší, že „Ferdinand III. ... pod jménem Karlo-Ferdinandovy univerzity oddělil fakulty lékařskou a právníkou a položil tak nový základ světskému vysokému učení, které pod tímto označením trvalo dalších 300 let“ (s. 8, citát se vztahuje k r. 1638).

Přítom skutečnost je poněkud odlišná a k jejímu poznání není třeba vyhledávat nejnovější literaturu, která bohužel není ani příliš četná. Fakt, že Karlo-Ferdinandova univerzita vznikla definitivně (po epizodě v letech 1622—1638) sloučením Karlovy a Ferdinandovy aka-

demie v r. 1654 a poté existovala jako jediná vysoká škola se čtyřmi fakultami (teologickou, filozofickou, lékařskou a právníkou) je zřejmý už od data unie.

Uvedené výhrady jsou sice podstatnými nedostatky z hlediska dějin univerzity, ale neubírají tolik na kvalitě studii, jejíž těžiště tkví v genealogicko-heraldickém výzkumu.

Ivana Raková

Miloš Jůzl, Otakar Hostinský. Praha 378 s.

Neobyčejně záslužná a objevná Jůzlova kniha o profesoru Otakaru Hostinském, která se poprvé — sedm desetiletí po jeho smrti — pokusila shrnout neobyčejně obsáhlé dílo jedné z klíčových osobností české kultury poslední třetiny 19. a prvních let 20. stol., je činem skutečně průkopnickým. Na základě spolehlivé znalosti celku díla, jeho zázemí, a co více — to nebývá začasť zvykem — s oporou bohatých archivních pramenů,¹⁾ probírá autor v chronologickém uspořádání většinu hlavních okruhů jeho snad až příliš bohaté a různorodé činnosti, analyzuje a do vývojových souvislostí klade jeho nejvýznamnější estetické, filozofické a umělecko-historické názory,²⁾ a to vše zasazuje do širokého rámce dobových politických, kulturních a uměleckých dějů a proměn.

Osou knihy se autorovi stala univerzitní kariéra Hostinského a práce ve sboru filozofické fakulty. K tomu je pak centrován rozbor ostatního jeho působení vědce, literárního, hudebního, divadelního i výtvarného kritika, výkonné-

1) Autor čerpal zejména z korespondence Hostinského a z jeho pozůstalosti uložené v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV, dále z části pozůstalosti uložené v archivu Kabinetu Zdeňka Nejedlého a z jeho osobního spisu v Archivu UK.

2) Jim nebude v tomto referátě věnována bližší pozornost. Můžeme odkázat na recenzi z pera J. Peškové, která vyjde v AUC — Phil. et Hist.

ho umělce, mnohostranného organizátora atd. Podrobně vyjmenovávat všechny oblasti jeho bohaté a poněkud ne-soustředěné aktivity není v referátě možné, ve vlastním textu knihy to nezvládl ani autor a musel problém řešit speciální přílohou. Vždyť jen univerzitní a veřejná přednášková činnost Hostinského trvala intenzivně přes třicet let a jeho bibliografie čítá na 750 titulů. (Soupis univerzitních i veřejných přednášek, jakož i úplnou bibliografii OH včetně kritik uvádí Jůzl rovněž v přílohách.)³⁾

Hlavní body, u nichž se autor zastává, jsou: činnost Hostinského v Umělecké besedě, žurnalistické působení v první polovině 70. let, boje o Smetanu, zřízení české univerzity r. 1882,⁴⁾ vznik Jednoty filozofické, otevření Národního divadla, boj o Rukopisy, vznik České akademie věd a umění, pokus Hostinského o první české dějiny světové hudby, Národopisná výstava r. 1895 a činnost v Českém pracovním výboru pro lidovou píseň v Čechách. Linií, která tyto body výkladu spojuje, je jak řečeno, univerzitní působení Otakara Hostinského od habilitace r. 1877 přes obtížně vybojovanou profesuru mimořádnou r. 1883 a ordinariát r. 1892 až k děkanské hodnosti pro rok 1897/98. Velikou zájmovost má popis jeho postavení mezi ostatními českými profesory: v mnohém rozporuplný — ač nesporně intenzivní — vztah s J. Durdíkem, proměny vztahů s J. Kvíčalou, rozchod s T. G. Masarykem, spolupráce s žáky Z. Nejedlým a O. Zichem a zvláště celoživotní blízké přátelství s J. Golem (přihlédnutí ke Gollovým osudům pomohlo by autorovi blíže osvětlit i některé otázky týkající se Hostinského — např. obtíže s přijetím do

3) Škoda, že odkaz na bibliografii Otakara Hostinského „vypadl“ z obsahu knihy.

4) Zde zmiňme, že pro tuto problematiku by bylo třeba doplnit: K. Kazbunda, Stalice dějin na pražské universitě II., Praha 1965, s. 255nn., kde je rozdělení univerzity popsáno na základě znalosti zejména materiálů centrálních úřadů.

ČAVU). K neméně významným pasážím knihy patří sledování Hostinského iniciativy pro zřízení univerzitních extensí r. 1896 a podíl na jejich činnosti započaté r. 1899. Jak při extensích, tak již r. 1879 při organizování vědecké knihnice Sbirka přednášek a rozprav, nalezneme po jeho boku opět J. Golla. Z Jůzlem probíraných temat, z nichž na prvním místě stojí vždy rozbor jeho názorů filozoficko-estetických, zmiňme již jen ocenění zakladatelské činnosti v oboru teatrologie, muzikologie, dějin umění (suploval univerzitní stolicí v letech 1894—1904), filozofie dějin umění či např. folkloristiky, autor zdůrazňuje též dosud nedoceněný podíl Hostinského na formování moderní české kritiky.

Bohužel, takřka zcela stranou autorovy pozornosti zůstala jeho činnost v oboru dějin výtvarného umění, intenzivní zejména v 90. letech. Souvisela nejen se zmíněnou univerzitní suplenturou, ale i s profesorským působením na Akademii výtvarných umění v Praze od r. 1877 a s profesurou na Umělecko-průmyslové škole od r. 1886. Za více než za zmínku stojí též výtvarné kritiky Hostinského a podíl na práci řady výtvarných a umělecko-historických komisí.

Referent je si vědom toho, že těžiště zájmů Hostinského leželo v hudební oblasti i toho, že postihnout jeho činnost v celé šíři, znamená obsáhnout celou oblast české kultury příslušné doby. Zároveň však není možno se zbavit dojmu, že je škoda odbýt některé významné okruhy jeho aktivity jen poznámkami, zatímco jindy je řada stránek věnována přespříliš rozsáhlému — a někdy ne zcela výstižnému — líčení kulturně-historických okolností poměrně volně souvisejících s probíranými ději. Text je nadto občas zatížen nepodstatnými podrobnostmi. Dovolme si ještě jednu poznámku — Hostinský činí v knize dojem spíše nezměrně výkonné kulturní instituce než lidské — tak společenské — osobnosti.⁵⁾ To vše jsou však spíše podněty pro další práci s touto problematikou než výtky autorovi, který — ač

nehistorik — zhostil se s úspěchem úkolu tak obtížného. V souhlase se svým zaměřením položil sice snad až příliš velkou váhu na rozbor (a z části nalezení moderní aktuálnosti!) teorií Hostinského v oblasti filozofující estetiky a filozofie dějin umění obecně a teorie hudby či hudebního dramatu zvláště, zároveň však ukázal, kolik např. dodnes dlužíme jeho dílu i editorsky. Zejména však vzešla na světlo četná desiderata v našem poznání vlivu české univerzitní inteligence na národní kulturu v poslední třetině 19. stol. Chybí nám dosud pramenné monografie o naprosté většině osobností první generace České univerzity {zmiňme alespoň Golla, Rezka a Gebauera}. Jůzlova monografie dokázala jednu z těchto mezer, čekajících na zacelení, zaplnit a učinila tak na odborně vynikající úrovni.⁶⁾

Jiří Pešek

Studie o rukopisech 19, 1980, 197 s.

Poslední číslo české kodikologické ročenky, věnované předsedovi Komise pro soupis a studium rukopisů při Ústředním archivu ČSAV akademiku V. Vaněčkovvi k jeho významnému životnímu jubileu, přináší mj. dva příspěvky k pražským univerzitním dějinám. Studie *Jiřího Kejře* „Auctoritates contra communionem parvulorum“ M. Jana z Jesenice (s. 5—21) je věnována významnému spisu pražského mistra Jana z Jesenice, k němuž zaměřil již dříve pozornost v sa-

5) Na tomto místě si dovolme srovnání s nedávno vyšlou monografií o Jaroslavu Vrchlickém z pera B. Balajky (Praha 1979), která je takřka zcela věnována pouze rozboru literárních děl a osobního, nanejvýš intimního života básníka. Fridově dlouholeté, zdaleka ne nevýznamné činnosti profesora srovnávacích literatur na pražské filozofické fakultě není v knize věnováno více prostoru než jeho méně významným erotickým epizodám.

6) Za vytčení stojí zajímavý výběr dokumentů i bohaté přílohy obrazové. Užitečný je rejstřík, i když se týká jen vlastní textové části knihy.

mostatné monografii. Jesenicův spis byl významnou součástí traktátové polemiky, která vzplanula na počátku roku 1417 o přijímání dětí pod obojí způsobou. Významnou proto, že tento spor byl příčinou vážné roztržky v husitském táboře, zvláště v univerzitních kruzích. Jesenic v něm stál proti mistru Jakoubkovi a Václavu Korandovi jako prvním zástáncům přijímání dětí. Z dosavadního bádání bylo známo, že Jesenic se v tomto boji výrazně angažoval v táboře odpůrců samostatným spisem, ale toto dílo nebylo doposud identifikováno. Kejřův kodikologický výzkum přinesl jistotu, že Jesenicovy „Auctoritates...“ se nacházejí v úplnosti ve známém rukopise SK Praha VIII E 7 (fol. 37a—48a). Autor provedl nejen zevrubný rozbor spisu, ale zařadil ho do dobových souvislostí posledních let před první pražskou defenestrací. Důležité je, že Kejřovo studium prokázalo, že na formování konzervativního křídla husitského hnutí a někdy i na odklonu od samotného husitství, zvláště z řad univerzitních členů, má svůj podíl právě polemika o přijímání dětí pod obojí způsobou.

Biografická studie *Jaroslava Kadlece* Mistr Mikuláš Rakovnick (s. 23—29) je věnována jedné z dosud méně známých osobností pražské univerzity. Autor sleduje životní dráhu našeho mistra od studií na artistické fakultě, na níž získal mistrovský titul, přes působení na teologické fakultě, kde se stal bakalářem, až po jeho činnost ve sboru artistické fakulty, akademické funkce (mj. 1379/80 rektor) a působení v univerzitních kolejiích. Kadlec seznámenal všechny zprávy o Rakovnickově mimouniverzitní činnosti, přátelských stycích s arcibiskupem Jenštejnem a o jeho literární činnosti. Účasti mistra Mikuláše na zavedení nového mariánského svátku dokresluje autor obraz zajímavé postavy pražské univerzity předhusitského období a zároveň naznačuje, jak široký musí být pramený záběr při zpracování životopisných dat pražských univerzitanů.

Michal Svatoš

Husitský Tábor 4. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí. Tábor 1981, 336 s.

Obsah čtvrtého čísla sborníku Husitský Tábor tvoří příspěvky II. husitologického symposia, které se konalo r. 1980 v Táboře pod ústředním heslem „Idea míru a internacionální spolupráce v husitství“. Sborník, stejně jako jednání konference, je rozvržen do pěti hlavních tematických okruhů: idea míru a internacionální spolupráce v husitství, místa a postavy předhusitských a husitských Čech, husitství a svět, starší husitské tradice a novodobé husitské tradice.

Centrální téma, doposud nikdy soustavně nezpracované, reprezentují příspěvky *B. Janouška*, *A. Molnára*, *F. Šmahela* a *P. Čorneje*, které jsou věnovány úloze husitské myšlenky v boji za mír, míru v husitském myšlení, internacionální spolupráci v husitské době a projevům nacionalismu ve Starých letopisech českých. Připadla jim jistě nelehká úloha vysledovat postavení míru a internacionalismu v hnutí, které se pro mnohé stalo přímo symbolem vojenských tažení, střetů, vítězných bitev a militantních nacionálních projevů. Přesto se autorům podařilo ukázat podrobným studiem (mnohdy v negativním vymezení), že mír a internacionální spolupráce, řečeno naším slovníkem, patřily mezi cíle husitů, avšak jejich dosažení si museli dobývat spíše mečem než slovem.

Druhé téma (postavy a místa) je zastoupeno studii *A. Vidmanové*, která na základě kodikologického bádání rozšiřuje naše vědomosti o Husových stoupencích a protivnících, *M. Polívky* o úloze zemanského přívržence husitství Mikuláše z Husí v počátcích revoluce, *M. Truce* s novými doklady o sociálním zařazení myslitele Petra Chelčického (šlechtický původ) a pracemi *F. Hoffmanna*, *J. Tomase*, *J. Smetany* a *F. Gabriely* k regionálním dějinám za husitství (Morava, severozápadní Čechy, hrad Kalich). Téma sociální a ideové problémy husitství je zaměřeno na pramený vý-

zkum postavení poddaných (*R. Nový*), demografické objasnění počátků lidového kacířství (*E. Maur*), hodnocení tábořských pikartů a adamitů (*J. Boubín*), rozbor slova antikrist v jazyce husitské doby (*E. Michálek*) a shrnutí nejnovějšího bádání o husitských synodách (*B. Nořížová*). Zatím nepřilíh častý evropský komparativní zřetel v husitologii byl uplatněn ve třetím tematickém okruhu (husitství a svět), jenž je reprezentován příspěvky o poměru husitství ke Slezsku (*I. Hlaváček*), Braniborsku (*H. — J. Beeskow*), Slovensku (*J. Bártl* a *M. Konečný*), Benátkám (*B. Zane*) a představě míru u Tomáše Müntzera (*M. Sünder*). Starším a novodobým husitským tradicím je věnováno dalších patnáct referátů.

V programu závěrečné panelové diskuse měla stěžejní postavení bilanční a zároven programová úvaha *J. Kejře* o cestách husitologického bádání, která je věnována výzkumu základních problémů a perspektivám dalšího studia. Kejř upozornil na disproporčnost dosavadních znalostí jak v časové tak v tematické rovině. Úvaha vyúsťuje položením několika otázek, jejichž řešení by mělo vést k vytvoření nového souhrnného pohledu na husitství.

Ve sborníku je zachycena i diskuse k jednotlivým tématům a průběhu samostatné panelové diskuse, v níž vystoupily desítky badatelů všech generací a odborných zájmů. Zvláštěního ocenění si zaslouží koncepčně budovaný obzor literatury Husitského Tábora, který eviduje, třídí a hodnotí vše podstatné, co vyšlo v posledních letech k dějinám husitství, protože tak výtečnou recenzní rubriku nemá snad žádný jiný domácí historický časopis.

Michal Svatoš

Documenta Pragensia 2. Sestavili *Jiří Pešek*, *Václav Ledvinka*; rediguje *Fran-tišek Holec*. Archiv hl. m. Prahy 1981, 268 s.

Za rok po prvním čísle, recenzovaném

již v tomto časopise (HUCP XXI/1, 1981, s. 127—128) vychází druhé s devíti příspěvky, tentokrát s pěti příspěvky k největším a čtyřmi ke starším dějinám.

Václav Ledvinka informuje v obsáhlém, bezmála padesátistránkovém článku (s. 5—51) nejprve o volebním řádu pro volby do ústředního zastupitelstva hl. m. Prahy platném v letech 1923—1939, tj. od prvních voleb po vytvoření Velké Prahy v roce 1922 až do konce předmnichovské republiky. Poměrně zastoupení, které bylo principem, podle něhož se volilo, odráželo celkem dobře, kde a jak silný byl vliv jednotlivých politických stran. Podstatnou složkou článku jsou tabulky s výsledky voleb do ústředního zastupitelstva i místních výborů v letech 1923, 1927, 1931 a 1938 a plný seznam představitelů KSČ v obou složkách pražské samosprávy.

Příspěvek *Františka Holce* je nazván „Prameny k dějinám společného boje Komunistické strany Československa a Komunistické strany Německa v letech 1919—1945“ (s. 52—82). Přináší excerpta ze Speciálního inventáře Státního archívu v Drážďanech k této otázce a především pak uvádí badatele na stopu dvou závažných skupin pramenů, z nichž jedna se týká z Prahy organizované podpory zápasu německých antifasistů v letech 1933—1938 a druhá četných procesů s komunistickými i jinými odbojovými skupinami, které proběhly v letech 1939—1945 na území Saska.

Jako příklad významného pozůstalostního spisu z konce 19. století uvádí *Jiří Pešek* v článku „Z pařížského atelieru Antonína Chitussiho“ (s. 83—105) jednáni o pozůstalosti tohoto českého malíře. Pozůstalostní spis nejen zcela autenticky osvětluje majetkové poměry, v nichž malíř na konci svého života žil, ale obsahuje i seznam 165 jeho obrazů, které byly převezeny z jeho pařížského atelieru do Prahy. V tomto seznamu je obsažen i odhad ceny každého obrazu. V úvodu, který na základě výběrného zvládnutí uměleckohistorické literatury nastiňuje malířův životopis a podává hod-

nocení jeho díla, je poukázáno rovněž na to, jak mohou pozůstalostní spisy rozšířit pramennou základnu biografii. Mohou být též důležitým pramenem při objasňování skutečného sociálního postavení umělců.

Výstava děl Augusta Rodina v Praze roku 1902 byla velikou kulturní, ale svým způsobem i politickou událostí. Proto je dobře, že *Helena Korbelová* vydává soupis pramenů týkajících se této návštěvy, které jsou uloženy v městském archivu a základní materiály, tj. program Rodinovy návštěvy v Praze ve dnech 28. května — 1. června 1902, vyúčtování jeho pražského pobytu, hrazeného převážně městskou radou a jeho děkovný dopis primátorovi, uveřejňuje v plném znění, respektive v českém překladu (s. 106—124).

Pozůstalostní spisy podávající svědectví o majetkových poměrech básníka Viktora Dyka zpracovala *Blanka Nořížová* (s. 125—143). Do popředí studie, založené na bezpečné znalosti literárně historických prací o Viktoru Dykovi, vystupuje problematika znaleckých odhadů týkajících se ceny knihovny zemřelého a zejména pak finančního vyjádření hodnoty zděděných autorských práv.

Soupis úředníků osmipanského úřadu na Starém Městě pražském (do r. 1636) *Jaroslavy Mendelové* je doplněn úvodní partií, která ve zkratce seznamuje se základními daty z dějin úřadu, jeho kompetencí a správním působením (nevysvětlena zůstala soudní pravomoc). Poměrně dlouhá činnost od 16. do 18. století je zachycena v úseku do r. 1636, který sice není organickým mezníkem ve vývoji instituce, ale vychází z dochované řady úředních manuálů, jež jsou základem autorčiny soupisové práce. Přílohy tvoří velmi dobře zpracované biografy osmipanských úředníků a seznamy nákladníků. Rozprava *Antonína Kostlána* „Úprava inflačních dluhů pražských

měšťanů po kaladě“ se obrací proti tvrzení starší odborné literatury o téměř devadesátiprocentních finančních ztrátách po kaladě. Autor konstatuje, že ztráty majitelů tzv. dlouhé mince se pohybovaly okolo jedné třetiny. Svou tezi dokumentuje výzkumem dluhů pražských měšťanů zjištěných v městských obligačních knihách ve srovnatelném období 1618 až 1625. Práci doprovází souhrnné tabulky v textu a přílohách. Materiálová studie *Bohdana Zilynského* „Zápisy novoměstské knihy útrpných vyznání o trestné činnosti na Novém Městě pražském v roce 1402“ čerpá z autorem již dříve použitého pramene (Documenta Pragensia 1), kterého si nyní všímá z hlediska trestné činnosti skupiny zlodějí a lupičů působících na Novém Městě pražském v době druhého zajetí Václava IV. Vydávané zápisy knihy útrpných vyznání dokumentují trestnou činnost v předhusitské Praze v poměrně velkém záběru a plasticitě. Z výpovědí však nelze poznat skutečný důvod kriminality, protože uváděné profese o nějaké značné pauperisaci nesvědčí (pouze jeden služebník, žádný nádeník atd.). Zajímavý je rozhodně výčet kradených předmětů a rozsah trestných činů od krádeže čepice až po vraždu, který by mohl být indicií pro to, že zde máme co činit se skutečně „profesním“ přístupem organizované skupiny. Soupisová práce *Jarmily Jílkové* „Prvotisky v Archivu hlavního města Prahy“ zaznamenala 29 kusů tisků z let 1473 až 1500, které se zachánily z bohaté archivní knihovny při požáru Staroměstské radnice v r. 1945. V popisovaném souboru převažuje vysoko mezi místy vydání Norimberk (téměř jedna třetina) a Basilej (5 prvotisků), když samotná Praha se vyskytuje pouze jedenkrát. Ani po obsahové stránce není tato sbírka nějakým uceleným souborem, což jistě souvisí s postupným získáváním jednotlivých kusů.

Jan Havránek — Michal Svatoš

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1982
HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS
Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy

Tomus XXII. Fasc. 2

Redakční rada:

akademik Václav Vaněček, předseda,
doc. PhDr. Jan Havránek, CSc., tajemník,
doc. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., doc. JUDr. Karel Litsch, CSc.,
RNDr. Luboš Nový, DrSc., doc. MUDr. Ludmila Sinkulová, CSc.,
doc. PhDr. Anna Skýbová, CSc., PhDr. Josef Tříška, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha 1982
Prorektor-editor prof. RNDr. Václav Prosser, CSc.
Odpovědný redaktor doc. RNDr. J. V. Černý, CSc.
Vedoucí univerzitní edice PhDr. Zdeňka Vávrová-Rejšková

Návrh obálky Jaroslav Příbramský
D Grafická úprava Jiří Kreuziger

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 19, Opava
Náklad 500 výtisků Vydání I. Cena Kčs 15,—